

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

**Projekt Politeia jako východisko pro naplnění
průřezového tématu výchova demokratického občana
na primárním stupni základní školy**

**The project of Politeia as a base for impletion cross theme on
education of a democracy citizen at the base level of primary
school**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Stará, Ph.D.

Autor diplomové práce: Anna Vyhnálková

Studijní obor: učitelství pro 1. st. ZŠ

Forma studia: prezenční

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne.....

Podpis

Anna Vyhnálková

Poděkování

Autorka by ráda poděkovala:

PhDr. Jané Staré Ph.D. za nesmírnou trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Pedagogům ZŠ Curie jmenovitě: Mgr. Radce Pištorové, Jiřímu Kuzdasovi, Mgr. Blance Poláškové, Mgr. Ireně Stachové a Bc. Ivaně Trnkové za jejich cenné připomínky k pracovním listům a ostatním výtvorům empirické části mé práce.

Paní učitelce Libuši Petrasové za pomoc s anglickým texty.

Občanskému sdružení Gemini, které mi umožnilo zapojit se aktivně do projektu Polite-
ia.

A mnoha dalším, kteří mi sdělovali své názory, připomínky, pomáhali mi a hlavně to se mnou vydrželi.

Anotace

Ve své diplomové práci Projekt Politeia jako východisko pro naplnění průřezového tématu výchova demokratického občana na primárním stupni základní školy se zabývám výchovou k občanství na první stupni základní školy. Seznamuji čtenáře s pojmy souvisejícími s výchovou k občanství, s rámcovým vzdělávacím programem základního vzdělávání a v neposlední řadě s projektem Politeia, který byl základním stavebním kamenem a impulsem k této práci. Součástí práce je analýza kurikulární reformy v oblasti výchovy k demokracii, cílů a metod. Empirická část si stanovuje za cíl vytvoření materiálů směřujících k naplňování průřezového tématu výchova demokratického občana na prvním stupni základní školy. Po vzoru zmiňovaného projektu se jedná především o pracovní listy, které jsou rozšířené o další možné činnosti jako např. simulací hru. Empirická část byla ověřena v praxi na základní škole ve druhých a třetích ročnících a ohodnocena učiteli s různou délkou praxe v základním vzdělávání.

Klíčová slova: výchova k občanství, demokracie, projekt Politeia, hodnocení a sebehodnocení, pracovní listy.

Annotation

I'm focused on the education of democratic citizen in the base level of Primary School in my diploma work "The project of Politeia as a base for impletion cross theme on education of a democracy citizen at the base level of primary school". I'm giving an information connected with education of citizen culture with general educational programme at primary schools and finally with the project Politeia which was the fundamental idea and impulse for this work. One part of this work is the analysis of the reform in the sphere of citizen culture education, aims and methods.

The empirical part in focused on a creation of materials to be used for the realisation of the Cross Theme Education of a Democratic Citizen that gives full use at the base level of a primary school. The mentioned project brings working sheets above all that are accompanied by additional possible activities – for example malingering game. The empirical part was verified in practice at the second and third stage of the Primary School in Prague and it was appraised by teachers with different duration of their teaching career.

Key words: The education to citizenship, democracy, project of Politeia, evaluation and self-appraisement, working sheets

Obsah

Teoretická část

1. Úvod	10
2. Projekt Politeia.....	12
3. Vymezení pojmů	14
3.1 Demokracie.	14
3.2 Typy demokracie.....	15
4. Výchova k občanství.....	16
5. Analýza kurikulární reformy RVP ZV s důrazem na průřezové téma VDO	19
5.1 Průřezové téma VDO	20
6. Oblasti RVP ZV související s průřezovým tématem VDO	25
6.1 Vzdělávací oblasti	25
6.1.1 Člověk a jeho svět.	25
6.2 Doplnující vzdělávací oblasti.....	26
6.2.1 Dramatická výchova.....	26
6.2.2 Etická výchova.	27
6.3 Průřezová témata	27
6.3.1 Osobnostní a sociální výchova.	27
6.3.2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	28

6.3.3 Multikulturní výchova	29
7. Metody a strategie vhodné pro naplnění průřezového tématu VDO	30
7.1 Klasické výukové metody	31
7.1.1 Metody slovní.....	31
7.1.2 Metody názorně-demonstrační	33
7.1.3 Metody dovednostně-praktické.	34
7.2 Aktivizující výukové metody	36
7.2.1 Metody diskusní.	37
7.2.2 Metody heuristické, řešení problémů	38
7.2.3 Metody situační.	39
7.2.4 Metody inscenační.....	40
7.2.5 Didaktické hry.	42
7.3 Komplexní výukové metody	43
7.3.1 Frontální výuka.....	43
7.3.2 Skupinová a kooperativní výuka	43
7.3.3 Partnerská výuka	44
7.3.4 Individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků	44
7.3.5 Kritické myšlení	44
7.3.6 Brainstorming	45
7.3.7 Projektová výuka.....	45

7.3.8 Výuka dramatem	46
7.3.9 Otevřené učení.....	46
7.3.10 Učení v životních situacích	46
7.3.11 Televizní výuka	47
8. Žákovská samospráva	48
8.1 Třídní samospráva	50
8.2 Žákovská samospráva (žakovský parlament).....	50
8.3 Školní samospráva.....	52
9. Hodnocení a sebehodnocení s důrazem na průřezové téma VDO	53
10. Závěr	55
 Empirická část	
1. Úvod	57
2. Vývoj pracovních listů.....	59
2.1 Úvodní fáze: dotazník	59
2.2 Témata pracovních listů: myšlenková mapa, srovnávání.	60
2.3 Metodika a pracovní listy	61
2.4 Ověřování v praxi: učení lekce a pozorování.....	62
2.5 Názory učitelů: dotazníky	64
3. Simulační hra	66
4. Hodnocení a sebehodnocení	76

4.1 Sebehodnocení kompetencí.....	76
4.2 Hodnocení ve skupině	77
4.3 Sebehodnotící tabulka	77
5. Závěr	80
Použité zdroje	82
Přílohy	88

TEORETICKÁ ČÁST

1. Úvod

*„Demokracie je jediná společenská soustava,
kterou lze demokratickou cestou odstranit.“*

Gabriel Laub

Základním impulsem pro tuto práci byla výpomoc při tvoření materiálů v rámci projektu Politeia. Projekt Politeia vznikl aktivitou občanského sdružení Gemini, které se zabývá dlouhodobě zájmovou činností dětí a mládeže.¹ VÚP Praha (2006) o projektu Politeia uvádí: „Projekt POLITEIA - kořeny evropské demokracie, realizovaný společností GEMINI, se zaměřuje na podporu demokratizace školního klimatu a chce pomoci školám při zavádění průřezového tématu Výchova demokratického občana do života školy, a podpořit tak rozvoj klíčových kompetencí s tím spojených. Posiluje také rozvíjení demokratického klimatu školy rozvojem dovedností a znalostí žáků (například založením školního parlamentu a prací s ním). Hlavními cílovými skupinami tohoto projektu jsou žáci a učitelé z pražských základních škol, na spolupráci se podílejí rovněž studenti Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy.“ Jde tedy o vytvoření takových materiálů, které by umožňovaly naplňování Výchovy demokratického občana na druhém stupni základní školy podle požadavků rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání. Účastnila jsem se několika workshopů učitelů, kde se pracovalo na rozvoji materiálů, na pojetí Výchovy demokratického občana apod. a také jsem pomáhala s realizací zážitkového kurzu pro žáky druhého stupně, kteří byli členové žákovského parlamentu. Spolupráce na projektu Politeia mě natolik vtáhla do dění kolem výchovy demokratického občana (dále jen VDO), že jsem se rozhodla využít práci na tomto projektu a rozšířit poznatky, které nashromáždili účastníci projektu Politeia v rámci svých školení a výzkumů VDO, na primární stupeň základní školy v rámci své diplomové práce.

¹ Více na www.gemini-praha.org

Člověk se celý život učí. Stále objevuje nové věci, i když už je dávno za zdmi školy. K tomu, aby měl chuť se dál vzdělávat, aby dokázal v životě obstát, je potřeba se postupně učit mnoha dovednostem, schopnostem a vědomostem. Ale vědění, jak si tyto věci osvojovat nemáme od narození, i to se musíme naučit. Proto je důležité začít s tímto rozvojem osobnosti člověka co nejdříve. Už na prvním stupni je dle mého mínění žák schopen rozvíjet jednotlivé prvky potřebné k demokratickému uvažování jako je kritické myšlení, osvojování si morálních hodnot atd. Je tedy možné začít s výchovou k občanství již na prvním stupni základní školy.

A proč se má člověk zabývat zrovna demokracií? Co by nám mělo být bližší, než místo, kde žijeme a potažmo věci s tím související? Mnoho lidí dnes a denně nadává na politiky, ale k volbám nejdou, nadávají, že je nepořádek na cestě, ale nic s tím nedělají, naopak přihodí další papír se slovy: „Když můžou ostatní, tak já taky.“ Je potřeba být zodpovědný a tolerantní vůči ostatním. Je potřeba hájit si svá práva, ale dodržovat své povinnosti, samostatně se rozhodovat a umět komunikovat. Je toho mnoho, co se lidé musí naučit a nejméně dvě žijící generace lidí v demokratickém uspořádání vůbec nežijí, proto je pro ně těžké se přizpůsobit nově vzniklým podmínkám pro život. Větší svoboda znamená také větší zodpovědnost a aktivitu jedince i celé společnosti.

Škola je pro většinu dětí místem, kde tráví většinu dne. Stát je pro většinu lidí místem, kde tráví většinu života. Škola by se měla stát pro děti „zmenšeným státem“, kde budou mít možnost zasahovat do dění pomocí třídního či školního časopisu, třídní samosprávy či školního parlamentu.

V teoretické části práce se budu zabývat pojmem demokracie a dalšími pojmy, které s ní souvisí, dále výchovou demokratického občana z hlediska obsahu, cílů, metod využitelných při naplňování zmíněného průřezového tématu a rámcovým vzdělávacím programem. Dále se zastavím nad momentálně velmi častou cestou naplňování VDO a sice nad školním parlamentem a po vzoru projektu Politeia neopomenu ani krátkou kapitolu zabývající se hodnocením a sebehodnocením s důrazem na VDO.

2. Projekt Politeia

„Nejde o to, znát mnoho, ale o to, znát ze všeho,

co je možno znát, to nejpotřebnější.“

Alexej Nikolajevič Tolstoj

Projekt Politeia se zabýval VDO v praxi. Po vydání RVP ZV došlo k mnoha změnám a velká část učitelů se musela sama vypořádat s RVP ZV potažmo s ŠVP a vymyslet jak naplňovat různé vzdělávací oblasti, doplňující vzdělávací oblasti i průřezová témata a samozřejmě klíčové kompetence, sami. Občanské sdružení GEMINI se začalo zabývat VDO na základních školách přesněji řečeno na druhém stupni ZŠ. Sami o projektu členové občanského sdružení píšou: „Název POLITEIA je odvozen z řeckého názvu Platónova spisu Ústava a lze jej přeložit jako ústavní pořádek uvnitř obce. Za hlavní principy demokratické společnosti považujeme svobodného jedince, který se podílí na vytváření pravidel, v jejichž mezích pak uplatňuje právo na názor a snaží se ve spolupráci s druhými žít a pracovat ku prospěchu společnosti. Vycházíme z názoru, že samotná instituce školy by měla fungovat jako model takové demokratické obce.“

O nutnosti pojetí VDO jako komplexní myšlenky a nejen jako předávání vědomostí jsem se zmiňovala v kapitole Co je výchova k občanství. S touto myšlenkou se samozřejmě ztotožňuje i projekt Politeia: „K hlubšímu pojetí tématu „Výchova demokratického občana“ a vzdělávání dětí v této oblasti proto nestačí zprostředkovat dětem jen informace a znalosti. Škola by se měla snažit také podporovat aktivní participaci žáků na rozvoji a životě školy a tím žáky praktickou a činnostní formou učit základním občanským dovednostem.“

Projekt Politeia také mj. velice podporuje žákovské samosprávou velkým množstvím nabídek zážitkových kurzů pro členy žákovského parlamentu, publikací o aktivi-

tách pro žákovskou samosprávu, semináři pro učitele atd. Nicméně připouštějí, že tato aktivita nestačí: „Jsme však toho názoru, že smysluplné fungování jakékoliv formy žákovské samosprávy a podobných nástrojů (třídní samospráva, školní časopis apod.) je přímo závislé na tom, zda škola systematicky rozvíjí potřebné dovednosti dětí.“

(<http://www.politeia.cz/o-projektu/myslenka-projektu>)

3. Vymezení pojmů

„Dlouhá je cesta poučováním, krátká a účinná na příkladech.“

Lucius Annaeus Seneca

Abychom dokázali lépe porozumět průřezovému tématu VDO, jehož naplňováním se budu v empirické části práce zabývat, je zapotřebí zastavit se krátce nad několika pojmy s tím souvisejícími. Základním pojmem je pojem demokracie, s čímž souvisí i typy demokracie.

3.1 Demokracie

Slovo demokracie je řeckého původu a znamená vládu lidu (demos = lid a kratein = vládnout). Demokracie je v této práci často užívané slovo. Abychom mohli žáky připravovat na demokratický systém, v němž žijeme, měli bychom nejprve vědět, co to demokracie je. Existuje mnoho definic demokracie, ale v zásadě se všechny shodují na vládě většiny, kdy se menšina musí podřídít a kdy vládne lid a nikoliv např. jeden absolutistický monarcha, neboť jen sám lid ví, co potřebuje. Ottův slovník naučný definuje demokracii takto: „Demokracie jest státní forma, jejíž podstata záleží v tom, že moc vládní drží celý národ sám, nikoliv jednotlivě (jako v monarchii) nebo některá vynikající třída (jako v aristokracii).“ (Ottův slovník naučný 1997, s. 280) V rámci demokracie jde tedy skutečně o vládu lidu, což obsahuje i samotný pojem demokracie v názvu. Další autor ve své encyklopedii popisuje demokracii jako: „Forma politického zřízení...uznání zásady, že menšina se podřizuje většině za pomoci fungování soustavy organizačních principů umožňujících uplatnění vůle většiny. Současně však k demokracii patří ochrana určitých, tzv. nezadatelných práv menšiny.“ (Žaloudek 2004, s. 81) V této definici spatřujeme další demokratické principy, jako např. že se menšina podřizuje většině.

3.2 Typy demokracie

Kromě samotného pojmu bychom měli mít základní přehled o typech demokracie, abychom měli jasno v tom, jaký typ demokracie se u nás užívá v jakém případě, a měli dostatek informací, se kterými můžeme pracovat. Demokracii můžeme dělit z různých hledisek. Základním typem dělení je rozdělení na přímou a zastupitelskou demokracii.

- „Přímá demokracie: politický systém, v němž se občané přímo účastní rozhodování. (plebiscit, referendum)“ (Žaloudek 2004, s. 379)
- Zastupitelská demokracie: způsob výkonu suverenity lidu. Princip zastupitelské demokracie spočívá v tom, že občané se zúčastňují správy veřejných záležitostí nepřímo, prostřednictvím svých volených zástupců. Pro tento postup hovoří především technické důvody, neboť přímá demokracie je v moderních státech technicky realizovatelná jen ve výjimečných, nepříliš častých případech.“ (Žaloudek 2004, s. 518)

4. Výchova k občanství

*Do skutečné demokracie se občané nerodí,
umění demokracie se učíme právě tak,
jako se učíme sportovat, znát dějiny nebo číst.
Učíme se prožitkem a cvičením...
(Centrum pro funkční demokracii, USA)*

Výchova k občanství je důležitou součástí vzdělávání. Učíme se číst, psát a počítat. Jako dospělí s těmito dovednostmi nemáme zvláštní problém, ale když přijde na samostatnost, zodpovědnost za své činy, toleranci a další dovednosti související s osobností člověka, je to už pro mnoho lidí velký oříšek. Stejně jako se učíme jednotlivé vědomosti a dovednosti, je potřeba zabývat se i výchovou k občanství. Žijeme v demokratické zemi, musíme se naučit užívat svobodu, ale ne ji zneužívat, naučit se domoci svých práv, ale plnit i své povinnosti, umět formulovat názor, naučit se toleranci k ostatním a mnoha dalším schopnostem, dovednostem a vědomostem, na jejichž základě si pak vytváříme postoje.

Několik generací, s kterými teď žijeme, neměly možnost učit se demokracii, ani v tomto režimu nežily, tak kde by se mohly něco takového naučit? My ovšem žijeme už v demokratickém státě. V mnoha zemích na světě demokracie funguje, mají zvolený parlament, senát, svobodně zvolené zástupce jednotlivých částí země, svobodu projevu... Právě proto, aby demokracie fungovala, je potřeba mít obyvatelstvo, které vnímá demokracii jako součást systému a tradic.

Proces osvojování si demokratických principů trvá dlouho, a aby se nám staly principy demokracie vlastními, je nutné začít s jejich budováním co nejdříve – ve škole, v rodině, v práci, v celé společnosti. Těžko můžeme chtít po někom, kdo celý život jen

slepe poslouchá příkazy, aby se najednou začal sám za sebe rozhodovat, převzal zodpovědnost za své činy. Nemůže. Nikdo ho nenaučil rozhodovat se, zvažovat důsledky svého jednání, používat vhodné prostředky k dosažení svých cílů a zkrátka využívat možností, které nám demokracie oproti minulému režimu nabízí.

Co je to vlastně výchova k občanství vymezuje Stará (2004) jako:

- „Výchova k chápání a vnitřnímu přijetí norem a hodnot demokratické společnosti
- Výchova znalostí, dovedností a postojů potřebných k zapojení do života demokratické společnosti
- Výchova vedoucí k rozvoji dovednosti kriticky zvažovat problémy demokratické společnosti“

Kjærgaard. Martineniene (1997) popisují výchovu k demokracii takto: „Vytváření demokratické školy by mělo zahrnovat posun moci a autority od učitelského sboru směrem k žákům...Ve škole je nutné zvyknout si na neustálý dialog, na rozhovor, na fakt, že všechno potřebuje svůj čas.“ Dále pak zmiňovaní autoři hovoří o důležitosti výchovy k toleranci. Lze tedy říci, že důležitými atributy pro výchovu k demokratickému občanství jsou pro ně dialog a tolerance.“

Stará (2005) cituje autory Duerr, Spajic–Vrkaš a Martins, kteří vymezují tři hlavní oblasti cílů výchovy k demokratickému občanství:

- „vybavit občany kompetencemi potřebnými k aktivní účasti v demokratické občanské společnosti
- vytvářet příležitosti pro dialog a diskurz, pro řešení konfliktů a hledání konsenzu, pro komunikaci a interakci
- stimulovat povědomí o právech a odpovědnostech, normách chování a hodnotách, etických a morálních problémech společnosti

Z těchto cílů Duerr, Spavic – Vrkaš a Martins (In Stará 2005) vyvozují tři dimenze procesu výchovy k demokratickému občanství.

- kognitivní (osvojování si představ, myšlenek a systémů)
- sociální (praktikování demokracie v různých formách a ve všech oblastech a fázích života)
- afektivní (zabývání se hodnotami a jejich zvnitřňováním)“

Všichni výše jmenovaní autoři se shodují v důležitosti komplexního rozvoje člověka směrem k aktivnímu občanskému životu. Pro všechny je důležité rozvoj dovedností a schopností, kteří pomohou jedinci obstát v demokratické společnosti, dále pak zdůrazňují důležitost komunikace a kritického myšlení a v neposlední řadě ztotožnění se s hodnotami demokratické společnosti.

5. Analýza kurikulární reformy RVP ZV s důrazem na průřezové téma VDO

„Demokratické vzdělávání je založeno na respektu, toleranci a lásce.“

Yakov Hecht

V posledních letech se ve vzdělávání mnoho změnilo. Vydáním rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání (dále jen RVP ZV) se pedagogičtí pracovníci víceméně rozdělili na dva tábory. Jedni, kteří ho přijímají, někteří dokonce s nadšením, neboť je obohacen oproti úplně původním osnovám o mnoho dalších aspektů směřujících ke komplexnějšímu rozvoji člověka, a druzí, kterým nezbývá, než ho oficiálně přijmout, ale necítí se s ním nijak ztotožnění.

Vstup do Evropské unie nás posouvá dál směrem, který výrazněji započal v roce 2001 Bílou knihou - národním programem rozvoje vzdělávání (dále jen Bílá kniha). Na tento program navazuje v roce 2005 Rámcový vzdělávací program pro různé stupně vzdělávání. V této kapitole se budu zabývat Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání (dále RVP ZV).

RVP ZV vzbudilo svým vydáním velký rozruch. Mnoho pedagogů nebylo připraveno na tvorbu školního vzdělávacího plánu, který měla každá škola na základě RVP ZV vytvořit. Pro podporu kvalitní práce s RVP ZV vznikly internetové portály (např. www.rvp.cz), množství publikací (např. PRÁŠILOVÁ, M. *Tvorba vzdělávacího programu*. Praha: TRITON, 2006. 192 s. ISBN 80-7254-712-7.) a organizace zabývající se školením pedagogů v oblasti tvoření školního vzdělávacího programu či práce s RVP ZV (např. www.nidv.cz).

V RVP ZV najdeme, po počátečních informacích o systému kurikulárního vzdělávání u nás, charakteristice základního vzdělávání a jeho pojetí a cílů, i tzv. klíčové

kompetence, které se staly neoddělitelnou součástí RVP ZV. Tyto kompetence svoji podstatou napomáhají všestrannému rozvoji jedince. Jedná se o kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanská, pracovní.

Vzdělávání se na základě RVP ZV rozdělilo do devíti vzdělávacích oblastí např. jazyk a jazyková komunikace, matematika a její aplikace, člověk a jeho svět. Tyto základní oblasti, kam se víceméně ukryly školní předměty, jako český jazyk, vlastivěda, přírodověda...jsou rozšiřovány o možné doplňující vzdělávací obory, kam patří dramatická výchova, další cizí jazyk a nedávno bylo rozhodnuto o zařazení etické výchovy jako nového doplňujícího oboru („Toto opatření nabývá účinnosti dnem 1. září.“ UN č. 1/2010 s. 19). Toto rozdělení nejen přeskupilo již známé předměty a některé staré přejmenovalo, ale umožnilo také jejich obsahové rozšíření a upravilo jejich vzdělávací cíle.

Kromě vzdělávacích oblastí zahrnuje RVP ZV i další důležitou vzdělávací a schopnostně-dovednostní část, a sice průřezová témata, která se prolínají do mnoha dalších předmětů a která zpravidla nemají svůj pevný čas v rozvrhu na rozdíl od předchozích vzdělávacích a doplňujících oborů. Do průřezových témat spadá šest základních oblastí, které se vzájemně prolínají a utvářejí postoje, rozvíjejí schopnosti, dovednosti, vědomosti a hodnoty jedince: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova a mediální výchova.

5.1 Průřezové téma VDO

Výchova demokratického občana je právem průřezové téma. Nedá se zařadit do jedné hodiny, nedá se zařadit do jednoho týdne ani měsíce. Jde o komplexní přístup k žákům, o myšlenku a filozofii školy. Pokud budu v hodinách učit žáky o demokracii, o důležitosti tolerance, naslouchání a vyjadřování a nebudu tuto myšlenku uplatňovat v praxi, nemá moje učení smysl. Je důležité, aby žáci sami měli občas možnost rozhodovat o tom, co je čeká, aby přebírali postupně zodpovědnost za své konání a rozhodování, za své plánování. Pokud umožním žákům, aby rozhodovali např. hlasováním o tom, kam se pojede na výlet, nejen že je učím demokratickému způsobu rozhodování,

ale navíc pojedou s žáky na místo, kam si skutečně většina přeje jet. Postupem času už i malé děti přebírají myšlenky z praktického školního života do svého vlastního. Sama jsem byla svědkem toho, kdy se čtyři dívky ze druhého ročníku nemohly dohodnout, který polštář si vezmou na hraní o přestávce a jedna řekla: „Hlasujeme.“ Všechny čtyři si odhlasovaly, který si vyberou a dohodly se. Tento způsob rozhodování jim připadal naprosto samozřejmý ve chvíli, kdy se nemohly na něčem shodnout. Kdyby se jim pouze řeklo, že jsme v demokratické zemi, kde se hlasuje, pravděpodobně by ten efekt nebyl stejný.

VDO nabízí mnoho možností náplně v různých vzdělávacích oblastech RVP ZV jako např. Člověk a společnost, či Jazyk a jazyková komunikace. V rámci práce na prvním stupni se pak především nabízí pro uplatnění VDO vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. Tato vzdělávací oblast nabízí mnoho použitelných témat, která se dají promítnout i do jiných vzdělávacích oblastí, nicméně jak jsem zmínila výše, důležitý je celkový přístup školy a pedagogů k dětem a konec konců i k sobě navzájem.

VDO je rozděleno do několika tematických okruhů, které směřují k osvojování si demokratických principů:

- Občanská společnost a škola – tato oblast se zaměřuje především na život školy a na demokratické fungování v rámci této instituce. Žáci by se v rámci školy měli každodenně s demokratickými principy setkávat např. pomocí žákovského parlamentu.
- Občan, občanská společnost a stát – v rámci této oblasti se dění posouvá za zdi školy. Jde o rozvoj jedince, který zná svá práva a povinnosti, uznává a chápe Listinu základních práv a svobod, rozumí základním principům a hodnotám demokratické společnosti (např. spravedlnost). Do této oblasti patří i tolerance a spolupráce s minoritními skupinami.
- Formy participace občanů v politickém životě – v této oblasti najdeme volební systémy, podobu demokratických voleb a druhy volebního práva apod. Dále by si žák měl uvědomit, že obec je základní správní jednotka státu a seznámit se s dalšími organizacemi, které participují v politickém životě naší země.

- Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování – Tato oblast se zabývá důležitostí demokracie jako takové. Srovnává ji s diktaturou či anarchií, seznamuje žáka se základními principy jejího fungování (např. řád, norma, zákon...) a zdůrazňuje význam Ústavy ve fungování země. Tyto demokratické principy přenáší následně i zpět do běžného života žáka, do řešení konfliktů a problémů nejen v životě osobním, ale i ve společnosti.

(RVP ZV)

Lidé se učí nejen v rámci řízeného učení např. ve škole, ale také nápodobou ostatních. Jandourek (2001) uvádí, že toto sociální chování je vlastní podle biologů mnoha obratlovcům. Učení nápodobou umožnilo rychlejší adaptaci člověka na rychle se měnící životní podmínky. Petty (1996, s.25) popisuje učení nápodobou takto: „Učení pomocí napodobování je jedním z hlavních druhů učení ve škole i mimo ni, protože se jedná o vynikající způsob, jak se správně naučit všem detailům dané dovednosti.“ Tuto informaci můžeme využít v rámci vyučování a použít názornou ukázkou při svém vysvětlování či při udělování pokynů k určité činnosti nebo ji můžeme využít jako obecný předpoklad a vycházet z toho, že žáci se učí i tím, co vidí. Vnímají naše chování a berou si z něj svou část. „Pokud učitel říká žákům, že je třeba si před jídlem vždy umýt ruce, ale sám se tím neřídí, dospělí žáci k tomu, že mytí rukou není důležité...to, co jako učitelé děláme, má nesrovnatelně větší vliv než to, co říkáme. Představujeme pro žáky příklad, vzor, neboli modelujeme...Dělejte, co vám říkám, a ne to, co dělám, prostě jako vyučovací metoda nefunguje.“ (Petty 1996, s.16).

Učení nápodobou je tedy důležitý způsob učení již v průběhu vývoje lidstva. Tímto způsobem se učí již malé děti. Napodobují chování ostatních v určitých situacích. Jak nejlépe tedy žáky naučit demokratickému smýšlení a jeho principům než tím, že půjdeme příkladem v našem jednání, chování a celkovému postoji? Když budou žáci vyrůstat v tolerantním prostředí, je daleko vyšší pravděpodobnost, že budou sami také tolerantní.

Jak uvádí Jana Stará (2004, s.22) „Česká primární škola by měla vychovávat k ztotožnění se se základními hodnotami demokratické společnosti jako je svoboda, právo, spravedlnost, odpovědnost, respektování každého jedince, systém svěřování pra-

vomocí určeným institucím a lidem, demokratický dialog občanů.“ Všechny zmíněné principy pomáhají k rozvoji člověka jako samostatné plnohodnotné bytosti. Jsou součástí cesty k demokratickému občanství a jako většinu věcí, které děláme, se musíme učit i těmto principům a demokratickému smýšlení jako takovému. Václavík (2008) uvádí k výchově k občanství toto: „Demokracii se musí žáci učit. Podstatou je, aby žák pochopil základní demokratické principy, dokázal je odlišit od anarchie a jiných společenských zřízení a prožil ‚na vlastní kůži‘ kvalitně demokraticky fungující uskupení. Primárním uskupením je jistě rodina. Za ní následuje instituce, ve které žák získává nové znalosti, dovednosti a schopnosti potřebné pro život - škola. A zde je jedinečná možnost (přímo výzva) předat žákovi principy demokratického chování, jednání a působení. Fakt, že se v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV) objevuje Výchova demokratického občana jako průřezové téma (dále jen PT), má hluboké opodstatnění. Toto téma je pro školy přímo výzvou a byla by škoda, kdyby jej chápaly jako hrozbu.“ (Václavík, 2008)

Důležitost zařazení VDO do RVP ZV jako průřezového tématu je tedy nesporné. Vzhledem k nutnosti vnímat toto téma komplexně a nezabývat se jím pouze konkrétně v několika hodinách, ale uvažovat o něm v souvislostech a přijmout ho za své, ho nelze zařadit do vzdělávací oblasti s přesně vymezenou časovou dotací, ale je nutné ho průběžně zapojovat do různých hodin a do běžného života školy.

Tématem výchovy demokratického občana se zabývalo i občanské sdružení Aisis a v rámci jejich projektů byly sepsány tři složky občanské gramotnosti:

- vědomostní (např. porozumí významu řádu, pravidel a zákonů pro fungování společnosti a aplikuje je)
- dovednostní (např. participuje na rozhodnutích celku s vědomím odpovědnosti a důsledků)
- postojovou (např. učí sebeúctě a sebedůvěře, samostatnosti a angažovanosti; vychovává k úctě k zákonu) (O.S., Aisis. 2008)

Faltýn (2006) definuje průřezové téma VDO takto: VDO kultivuje hodnoty spravedlnosti, tolerance a odpovědnosti. Rozvíjí dovednosti potřebné pro plnohodnotný

občanský život, aktivní postoj k životu ve společnosti. Žák si má osvojit základní úroveň občanské gramotnosti, aby se dokázal orientovat v otevřené pluralitní společnosti a participoval na ní, aby dokázal konstruktivně a demokraticky řešit problémy, jednat s ohledem na zájem celku a s vědomím svých práv a povinností, uplatňovat zásady slušné komunikace... VDO není, když se žák učí o demokracii, o právu, o morálce, aniž výuka směřuje k porozumění těmto principům a ke ztotožnění se s nimi. Žák se nestane demokratickým občanem, když jeho práva a povinnosti nebudou v rovnováze, jeho praktické jednání nebude demokratické, když mu nebude umožněno, aby využíval svých práv a byl si přitom vědom, že demokracie usiluje o spravedlnost.“

VDO v rámci RVP ZV navazuje na myšlenky výchovy k občanství a víceméně naplňuje cíle, které si jednotliví autoři v rámci výchovy k občanství stanovovali. Rozvíjí komplexní osobnost člověka směrem k aktivnímu občanství, přispívá k rozvoji jednotlivých dovedností, schopností, postojů a hodnot jedince.

6. Oblasti RVP ZV související s průřezovým tématem VDO

„Dlouhá je cesta poučováním, krátká a účinná na příkladech.“

Lucius Annaeus Seneca

Koncepce RVP ZV je vzájemně provázaným dokumentem. Každá jeho vzdělávací oblast souvisí s některým z průřezových témat a s dalšími částmi RVP ZV. Kromě tohoto se prolínají jednotlivými vzdělávacími oblastmi i průřezovými tématy klíčové kompetence.

6.1 Vzdělávací oblasti

6.1.1 Člověk a jeho svět

Člověk a jeho svět je jediná vzdělávací oblast RVP ZV, která je určena pouze pro první stupeň. Svou podstatou by měla tato oblast navazovat na to, co dítě už ví. Na znalosti a dovednosti, které si osvojilo v mateřské škole, v rodině a v jiném sociálním prostředí, v němž se vyskytovalo.

VDO úzce souvisí se vzdělávací oblastí člověk a jeho svět a na druhém stupni na ni navazuje člověk a společnost, což už je přímo zakotveno v části zabývající se VDO.

Během naplňování cílů vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět by se mělo vycházet především ze zážitků a postřehů žáků. Co nejvíce věcí by měli vstřebávat co největším počtem smyslů, navazovat na již známé věci a postupovat od svého nejbližšího okolí k širším celkům.

„Vzdělávání v oblasti Člověk a jeho svět rozvíjí poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti žáků získané ve výchově v rodině a v předškolním vzdělávání. Žáci se učí pozorovat a pojmenovávat věci jevy a děje, jejich vzájemné vztahy a souvislosti a utváří se tak jejich prvotní ucelený obraz světa. Poznávají sebe i své nejbližší okolí a postupně se seznamují s místně i časově vzdálenějšími osobami i jevy a se složitějšími ději. Učí se vnímat lidi a vztahy mezi nimi, všítat si podstatných věcných stránek i krásy lidských výtvorů a přírodních jevů, soustředěně je pozorovat a přemýšlet o nich. Na základě poznání sebe a svých potřeb a porozumění světu kolem sebe se žáci učí vnímat základní vztahy ve společnosti, porozumět soudobému způsobu života, jeho přednostem i problémům, vnímat současnost jako výsledek minulosti a východisko do budoucnosti. Při osvojování poznatků a dovedností ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět se žáci učí vyjadřovat své myšlenky, poznatky a dojmy, reagovat na myšlenky, názory a podněty jiných.“ (RVP ZV 2005, s. 37)

Člověk a jeho svět se zabývá žákem samotným, sebepoznáváním a od žáka směřuje dál ke světu okolo něj, od rodiny, přátel, školy až po jeho zemi. Tato posloupnost a návaznost je velice důležitá, neboť skrze sebepoznání můžeme začít vnímat svět jinak, důkladněji. Tato vzdělávací oblast, stejně jako průřezové téma VDO rozvíjí u žáků toleranci, komunikaci, snaží se o pochopení světa, pochopení vztahů a o kritické myšlení nad věcmi, které se žáci dozvídají.

6.2Doplňující vzdělávací oblasti

Doplňující vzdělávací oblasti bývají zařazovány dle uvážení ředitele do školních vzdělávacích programů s pevně stanoveným časem v rozvrhu.

6.2.1 Dramatická výchova

Dramatická výchova svými metodami velice dobře umožňuje naplňovat cíle VDO. Rozvíjí dovednosti a schopnosti potřebné k rozvoji komunikace a vytváření si hodnotového systému. Rozvíjí empatii, umožňuje si problém či situaci prohlédnout z různých úhlů, z různých hledisek. Rozvíjí tak poznávání okolí, vztahů a sebe sama.

6.2.2. Etická výchova

Etická výchova bude od 1. 9. 2010 zařazena jako doplňující vzdělávací obor.

„Doplňující vzdělávací obor Etická výchova je založen na systematickém osvojování sociálních dovedností u žáků především na základě zážitkové metody. Není tedy filozofickou disciplínou, ale praktickým pedagogicko-psychologickým nástrojem, jak u žáků rozvíjet základní sociální dovednosti. Základním cílem etické výchovy je vést žáky k prosociálnímu způsobu chování, tj. schopnost učinit něco dobrého pro druhého bez očekávání vnější odměny nebo protislužby. Na základě myšlenek a zkoumání R. Roche Olivara, Ladislava Lence atd. můžeme definovat několik skutečností, které zásadně ovlivňují získání dispozice jednat prosociálně. Nejprve jsou to témata, která tvoří obsah (výchovný program) celého vzdělávacího procesu. Výsledkem dobře zvládnutých témat je osvojení si žádoucích sociálních dovedností žáky.“ (Motyčka 2009)

Etická výchova svým zaměřením pomáhá kultivovat jedince, rozvíjet u něj empatii, ohleduplnost a ochotu pomáhat zejména slabším, schopnost aktivního naslouchání a pomáhá naplňovat i další cíle, které jsou v souladu s cíly VDO.

6.3 Průřezová témata

Průřezová témata nemají pevně stanovenou časovou dotaci v rámci rozvrhu. Fungují na principu zařazování činností směřujících k naplňování cílu průřezových témat do různých vzdělávacích oblastí dle možností rozvrhu. Je vhodné myšlenky průřezových témat naplňovat v rámci různých situací, které přirozeně vznikají během každodenního života školy i během vyučovací jednotky.

6.3.1 Osobnostní a sociální výchova (dále už OSV)

Toto průřezové téma rozvíjí celkově jedince, pomáhá mu poznávat sám sebe, učí ho komunikovat, vyjadřovat svoje pocity, vyznat se sám v sobě. Dále pak OSV pomáhá rozvíjet empatii, naslouchání, navazování vztahů a celkově sociálně laděné dovednosti jedince. Pomáhá svou podstatou utvářet celkově vyrovnaného a spokojeného jedince.

„Specifikou osobnostní a sociální výchovy je, že se učivem stává sám žák, stává se jím konkrétní žakovská skupina a stávají se jím více či méně běžné situace každodenního života. Jejím smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu.“ (RVP ZV 2005, s. 91)

OSV pomáhá naplňovat některé cíle VDO jako např. pomáhá prohlubovat empatii, schopnost aktivního naslouchání a spravedlivého posuzování, a je tedy vhodné tato dvě průřezová témata propojovat. Obě průřezová témata pomáhají utvářet pozitivní vztah žáka k sobě samému i ke svému okolí, rozvíjejí schopnost tolerance k ostatním a jejich odlišnostem a mnoho dalších důležitých schopností, dovedností a vědomostí vedoucích k utváření si hodnotového žebříčku a postojům žáka.

6.3.2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Dalším průřezovým tématem, souvisejícím s VDO je výchova k myšlení v evropských souvislostech. „Průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech akcentuje ve vzdělávání evropskou dimenzi, která podporuje globální myšlení a mezinárodní porozumění a jako princip prostupuje celým základním vzděláváním. Podstatnou součástí evropské dimenze je výchova budoucích evropských občanů jako zodpovědných a tvořivých osobností, v dospělosti schopných mobility a flexibility v občanské a pracovní sféře i v osobním životě. Rozvíjí vědomí evropské identity při respektování identity národní. Otevírá žákům širší horizonty poznání a perspektivy života v evropském a mezinárodním prostoru a seznamuje je s možnostmi, které jim tento prostor poskytuje.“ (RVP ZV 2005 s. 95)

Toto průřezové téma ve vztahu k VDO napomáhá toleranci k jiným kulturám, rozvoji participace a pochopení různých důsledků jednání a konání v rámci politických institucí. Rozvíjí dále dovednosti a postoje demokraticky smýšlejícího jedince. Vede k pochopení dalších souvislostí a doplňuje průřezové téma VDO, které se snaží o rozvoj schopností a dovedností jedince v rámci demokratické společnosti.

6.3.3 Multikulturní výchova

Toto průřezové téma rozvíjí schopnost tolerance, komunikace, schopnost akceptovat odlišnosti ostatních lidí. Dále pak rozvíjí smysl pro spravedlnost a pocit sounáležitosti s lidskou rasou. Tato oblast se však netýká jen setkávání se s lidmi v rámci dovolených s rodiči. Jedná se i o vztahy ve škole, o setkávání se s jinými názory, pramenícími z jiného kulturního či sociálního dědictví.

Žáci se učí komunikovat se sociálně či kulturně odlišnými lidmi, s lidmi, kteří mají na mnoho věcí jiné názory, od kterých se můžeme mnoho naučit a kterým můžeme my sami také něco předat. Žáci se učí respektovat ostatní i ve chvílích, kdy s nimi třeba nesouhlasí. Ve vztahu k VDO se jedná především o kooperaci v rámci témat týkajících se tolerance ostatních, empatie, ohleduplnosti a ochotě pomáhat.

7. Metody a strategie vhodné pro naplnění průřezového tématu VDO

„Slavný dánský pedagog N. F. S. Grundtvig jednou řekl, že dobrých a plodných ,mezilidských setkání‘ se docílí třemi kroky: začnete tím, že se sejdete, potom přejdete ke konverzaci a skončíte u spolupráce.“

Kjærgaard, Martineniene (1997, s. 5)

Ke všem těmto třem krokům potřebujeme však umět komunikovat. Vyslechnout názor druhých a vyjádřit názor svůj...Jako se učíme komunikovat, tak se musíme učit demokracii a jako komunikaci není nejvhodnější učit rozkazy typu: „Deset kliků a dvacet dřepů.“ Stejně tak je nutné vybírat vhodné metody pro osvojení si základních principů demokracie. Proč přirovnávám demokracii zrovna ke komunikaci? Ani komunikovat se nenaučíme za jeden den. Umění komunikovat je základem pro dialog a dialog je jedním z hlavních nástrojů demokracie. Kjærgaard, Martineniene (1997) říkají, že se každý člověk musí učit, jak se stát aktivní součástí dialogu. Dialog je samotnou podstatou demokracie.

K těmto účelům mi připadalo nejvhodnější dělení podle MAŇÁK, ŠVEC (2003) které jsem rozšířila o další metody či naopak vypustila některé z uváděných metod.

7.1 Klasické výukové metody

7.1.1 Metody slovní

Slovní metody jsou založeny na souvislé nepřetržité promluvě jednoho nebo více lidí.

Slova a promluvy jsou pro lidstvo již dlouhá staletí naprostou samozřejmostí a patří proto také od počátku k důležitým pedagogickým postupům. „Řeč je ovšem také základnou pro zobecňování myšlení. Výsledky četných výzkumů ukazují, že člověk obvykle myslí v jazykových útvarech, i když nelze také vyloučit možnost, že člověk myslí jen v obrazech, v představách.“ (E. Holas 1970 In Maňák, Švec 2003, s. 53)

Do slovních metod podle Maňák, Švec (2003) patří vyprávění, vysvětlování, přednáška, práce s textem a rozhovor. Podle Skalkové je pro vyprávění, popis, vysvětlování a školní přednáška nadřazeným pojmem výklad. Naproti tomu Hubáček, Jandová, Svobodová (2002) považují výklad za samostatný útvar. Ve skriptech Stará (2004) je výklad také popisován na stejné úrovni v rámci monologických metod jako například vypravování. Osobně se domnívám, že mezi výkladem a vyprávěním je určitý rozdíl, proto tyto dvě metody nechávám samostatně a žádnou nenadřazuji jiné. Přidávám tedy metodu výkladu jako samostatnou metodu ke slovním metodám. Dále si myslím, že do slovních metod patří ještě referát a proto ho připisuji také.

- **Výklad** – zprostředkovává výsledky vědeckého poznání a popularizuje je. Vědeckou problematiku obvykle zjednodušuje, ale nezkresluje ji. (Hubáček, Jandová, Svobodová 2002, s. 305)
- **Referát** – upozorňuje adresáty na něco aktuálního, nebo je o něčem podrobně informuje. „Autor v něm může uvést to, co pokládá za důležité, zajímavé a užitečné. Zároveň si klade za úkol podnítit posluchače k hlubšímu a trvalejšímu zájmu o dané téma“. (Hubáček, Jandová, Svobodová 2002, s. 308)
- **Vyprávění** – je metodou, pro kterou jsou typické konkrétnost, živost a emocionálnost. Umožňuje nám podávat informace o osobním prožitku a jiných jevech, které na sebe dějově navazují, tedy probíhají jako sled událos-

tí. Tato metoda je velice dobře přístupná i pro děti mladšího školního a předškolního věku. (Skalková 2007)

- **Vysvětlování** – se užívá především v případě procesu osvojování si látky určitých pojmů. Důležité při vysvětlování je logická posloupnost předávaných informací. (Skalková 2007)
 - „Metodu vysvětlování charakterizuje logický a systematický postup při zprostředkovávání učiva žákům, který respektuje jejich věkové zvláštnosti a vychází z aktuálního stavu jejich vědomostí a dovedností.“ (Maňák, Švec 2003, s. 57)
- **Přednáška** – s přednáškou jako s vyučovací metodou se setkáváme ponejvíce u starších žáků, hlavně vysokoškolských studentů a dospělých. „Přednáška se na rozdíl od vysvětlování vyznačuje delším uceleným projevem, zprostředkovávajícím závažné téma skupině zainteresovaných posluchačů.“ (Maňák, Švec 2003, s. 60)
 - Kvůli své náročnosti není tato metoda příliš užívaná na primárním stupni ZŠ a uvádím ji zde pro ucelenější představu existujících metod.
- **Rozhovor** – „...jádnem rozhovoru je dvoustranná komunikace, výměna zkušeností a hledání odpovědí na méně závažné nebo důležité otázky... Metoda rozhovoru představuje verbální komunikaci v podobě otázek a odpovědí dvou nebo více osob (obyčejně učitele a žáků) na dané výchovně-vzdělávací téma, které se vyznačuje svou vnitřní zaměřeností na stanovený cíl.“ (Maňák, Švec 2003, s. 69)
 - tato metoda patří k nejstarším didaktickým metodám. Proslavil jí zejména slavný řecký filozof Sokrates, proto také spojujeme s rozhovorem pojem sokratovský -> sokratovský rozhovor. Máme dále rozhovor heuristický, za který vděčíme dalšímu Řekovi – Archimedovi. Katechetický rozhovor, erotematický... (Maňák, Švec 2003)
 - Pomocí vhodných otázek a jejich následných odpovědí pomáhá objasnit určitý problém či jev a směřuje žáky k osvojení si nových poznatků. (Skalková 2007)

– rozhovor bývá ve škole často uplatňován ve formě, kdy se učitel ptá, a žáci odpovídají. Toto využití rozhovoru nebývá časově náročné a učitel si tedy může v krátkém časovém úseku dobře zmapovat žáky, jelikož zpětná vazba přichází téměř okamžitě. Naproti tomu použití metody rozhovoru v menší skupině dětí než-li je celá třída, nabízí lepší rozvoj komunikační a sociální kompetence, dochází k řešení problémů, spolupráci...žáci mají možnost rozvíjet více dovedností najednou. (Stará 2004)

7.1.2 Metody názorně-demonstrační

Většina z nás si jistě na vlastní kůži vyzkoušela, jaký je rozdíl, když nám člověk něco slovně vysvětluje a jaký je rozdíl, když k tomu přidá ještě názorný příklad. Čemu člověk nerozuměl předtím, tomu po uvedení názorného příkladu či použití názorné pomůcky pravděpodobně porozumí.

Ráda bych uvedla Komenského Zlaté pravidlo, které platí i v dnešní pedagogice a obecně v životě vůbec, pokud chceme někomu něco vysvětlit či sdělit. „Proto budiž učitelům zlatým pravidlem, aby všechno bylo předváděno všem smyslům, kolika možno. Totiž věci viditelné zraku, slyšitelné sluchu, vonné čichu, chutnatelné chuti a hmatatelné hmatu; a může-li něco býti vnímáno najednou více smysly, budiž to předváděno více smyslům.“ (Velká didaktika, kap. XX In Maňák, Švec 2003, s 76)

Maňák, Švec (2003, s. 77) uvádějí několik stupňů názornosti, které nám umožňují vyjadřovat názorně i věci nám vzdálené:

- a) Předvádění reálných předmětů a jevů,
- b) Realistické zobrazování skutečných předmětů a jevů,
- c) Jejich záměrné pozměněné zobrazování a
- d) Postihování reality prostřednictvím schémat, grafů, znaků, symbolů, abstraktních modelů apod.

Metody názorně-demonstrační dělí Maňák, Švec (2003) na předvádění a pozorování, práci s obrazem a instruktáž. Maňák, Švec (2003) považují pozorování za součást předvádění, neboť jeden člověk předvádí a druhý ho musí pozorovat, aby přijal danou informaci. Připouštějí však, že se pozorování může uplatňovat i samostatně. Proto je také samostatně uvádím.

- **Předvádění** – „Metoda předvádění zprostředkovává žáku prostřednictvím smyslových receptorů vjemy a prožitky, které se stávají stavebním prvkem pro následné psychické úkony a procesy. Demonstrační metoda by neměla znamenat pasivní prohlížení předváděného objektu nebo jevu, ale vést k aktivním postojům, k vytváření představ, k rozvoji fantazie, k citovému zaujetí a k myšlení. Předvádění umožňuje promyšleně žáky seznamovat s jevy, které jsou pro jejich duševní rozvoj nezbytné, ale které jsou často přímému názoru nepřístupné (např. cizí země) nebo mnohdy nebezpečné (např. některé chemické pokusy).“ (Maňák, Švec 2003 s. 78)
- **Pozorování** – „Nejstarší psychologická metoda založená na sledování chování jiných jedinců; je vždy výběrové, zaměřené na určitou činnost jedinců, případně okolnosti těchto činností; je vždy subjektivní, tedy ovlivněno pozorovatelem, jeho postoji, pozorností aj., proto je objektivita docilována větším počtem nezávislých pozorovatelů, příp. posuzovatelů videozáznamu, přesně stanoveným plánem, kritérii, sledem a průběhem pozorování.“ (Hartl, Hartlová 2000, s. 446)
- **Práce s obrazem** – „Didaktický (školní) obraz se chápe jako zobrazení nějakého jevu pro využití v edukačním procesu, a to v rozmanitých podobách a modifikacích, bez ohledu na jeho konkrétní realizační formu...Jakékoli zobrazení, ať jde o náčrt, malbu, schéma apod., se skládá z určitého počtu prvků.“ (Maňák, Švec 2003, s. 82)
- **Instruktaž** – „Výuková metoda, která zprostředkovává žákům vizuální, auditivní, audiovizuální, hmatové a podobné podněty k jejich praktické činnosti.“ (Maňák, Švec 2003, s. 87)
 - Instruktaž je krátkodobé školení nebo předání návodu na další postup, pomocí slov, obrázku, hmatu či pohybu.

7.1.3 Metody dovednostně-praktické

Tato skupina metod se soustřeďuje k cíli naučit se praktickým dovednostem, které budeme potřebovat ve skutečném životě...za zdi školy.

S těmito metodami úzce souvisí klíčové kompetence, které jsou začleněny do Rámcového vzdělávacího programu a s které se dnes automaticky zařazují do učebních lekcí. Nelze jen předávat vědomosti, je nutné se rozvíjet i schopnostně a dovednostně a na základě všech těchto částí si utvářet vlastní názory a postoje k životu.

Klíčové kompetence jsou „vstupní vědomosti rozvinuté do schopností a převedené či ověřované praktickými dovednostmi, popř. vyústující do postojů.“ (Hájek, Hofbauer, Pávková 2008, s. 156)

- **Napodobování** – „Vědomé nebo nevědomé opakování chování, které jedinec pozoruje u jiných jedinců; pramení z napodobovacího pudu jako vrozené potřeby a schopnosti napodobovat okolí...zahrnuje napodobovací reflexy jako odpovědi na vnější podněty, např. gesty, mimikou, smíchem, pláčem, zíváním aj....Napodobování je jedním ze základních mechanismů socializačního procesu, nejvýznačnějším nástrojem sociálního chování, a uskutečňuje se s větším nebo menším stupněm aktivity a tvůrčího přístupu.“ (Hartl, Hartlová 2000, s. 341)
- **Manipulování** – „Metoda manipulování napomáhá poznávat prostředí, zařízení a vybavení, v němž se žák pohybuje a které si má osvojit...Konkrétní podoby nabývá zacházení s předměty při různých pracovních činnostech, jako např. stříhání, lepení, modelování, pěstování rostlin apod.“ (Maňák, Švec 2003, s.99)
- **Laborování** – uplatňuje se zejména ve fyzice, v chemii a v přírodovědných předmětech, které umožňují provádět jednoduché pokusy, při nichž žáci ověřují poučky nebo zdůvodňují svá pozorování...Laborování poskytuje příležitost k usuzování, rozvíjí technické myšlení, přispívá k výcviku organizačních dovedností, vytváří pracovní návyky.“ (Maňák, Švec 2003, s.99 - 100)
- **Experimentování** – „Pokus. Předvedení a ověření určitého jevu nebo procesu.“ (Hartl, Hartlová 2000, s. 148)
- **Produkční metody** – „Zahrnují všechny ty postupy, úkony a operace, při nichž vzniká nějaký, smysly registrovatelný produkt, výkon, výtvar, výstup. Těmito metodami se nacvičují různé pohybové dovednosti, patří sem však také výkony jemné motoriky, jako např. psaní, rýsování, kreslení, modelování, hra na hudeb-

ní nástroje apod., poněvadž výsledkem těchto aktivit je konkrétní výkon, jehož základ je v motorické činnosti.“ (Maňák, Švec 2003, s.103)

7.2 Aktivizující výukové metody

Současný trend vzdělávání se od memorování čím dál více posouvá k praktickým dovednostem, k pochopení souvislostí a propojování jednotlivých vědomostí přirozenou cestou. Aktivizující výukové metody nebo také aktivní vyučování přispívá k rozvoji jedince, probouzí ho s pasivního přijímání informací a vzbuzuje v něm chuť být aktivní. „Aktivním učením rozumíme postupy a procesy, pomocí kterých žák (učící se jedinec) přijímá s aktivním přičiněním informace a na jejich základě si vytváří své vlastní úsudky. Tyto informace zpracovává a poté začleňuje do systému svých znalostí, dovedností a postojů.“ (Sitná 2009, s.9)

Opět je tedy činnost žáka i pedagoga směřována nejen na učení a na osvojování si určitých vědomostí, ale zároveň na rozvoj praktických dovedností a schopností, na přemýšlení o souvislostech, důvodech atd.

Proč je vlastně důležité rozvíjet nejen vědomosti, ale i další složky člověka je zřejmé – vychovat vyrovnaného a všestranně rozvinutého člověka, který ob stojí v dnešním světě. Velice srozumitelně důležitost všestranného rozvoje jedince popsala Mazáčová (2005, s.1) ve svém dokumentu: „Cesta výchovy k harmonické osobnosti dítěte je velmi složitá, ale domníváme se, že velmi významným faktorem této cesty je rozvíjení tvořivosti, tedy schopnosti produkovat nové hodnoty duchovní i materiální. Tvořivost je potřeba rozvíjet už od nejranějšího věku a samozřejmě se zřetelem k osobnostním a individuální předpokladům žáků. Ze strany osobnosti žáka je nezbytným předpokladem jeho aktivizace, z níž vyrůstá samostatnost, iniciativa a produktivní myšlení. Dalším významným předpokladem harmonicky rozvinuté osobnosti je aktivita. Aktivitou rozumíme zvýšené úsilí, mobilizaci psychických sil a angažované zapojení do dané činnosti. Jestliže hovoříme o učební aktivitě žáků, pak jde především o vytváření pozitivních postojů ke školní práci, projevující se např. ochotou dítěte plnit úkoly, které souvisí s výukou. Ve škole mohou nastat různé situace a žáci tak mohou projevovat pouze akti-

vitu vnější, někdy mohou dokonce aktivitu předstírat. Výchovně cenná je především aktivita vnitřní, neboť vychází z hlubokých zdrojů osobnosti, ze zájmu žáků, z jejich postojů a přesvědčení.“

Z výše uvedeného vyplývá, že se aktivizující metody soustředí na žáka a rozvíjejí jeho tvořivost, samostatnost myšlení, jednání a rozhodování, schopnost kooperace, schopnost prezentovat svůj názor a především probouzejí u žáků aktivitu.

7.2.1 Metody diskusí

Diskusní metody nenásilně navazují na metodu rozhovoru, avšak na rozdíl od rozhovoru jde o vyměňování si názorů podpořených argumenty a směřující ke společnému nacházení řešení problému. „Diskuse – disputace, rozprava, beseda, rokování, výměna názorů – má, jak naznačují uvedená synonyma, řadu variant a modifikací vzájemně se odlišujících svými cíli a způsoby realizace.“ (Maňák, Švec 2003, s.108)

- **Dialog** – pokládá se za rozvinutější formu, než je rozhovor samotný. Podle Skalkové (2007, s. 191) dosavadní poznatky o vedení dialogu ukazují, že:
 - problém, který je předmětem dialogu, musí být pro žáky zajímavý;
 - učitel navozuje ve třídě atmosféru důvěry, umožňující žákům svobodně vyjadřovat vlastní názory;
 - učí klást otázky, argumentovat, naslouchat druhému, korigovat vlastní názory, být tolerantní k druhým, spolupracovat s nimi.

– „...v ideálním případě, mají partneři rozhovoru stejná práva, tím vzniká dialog.“ (Maňák, Švec 2003, s. 69)
- **Diskuze** – je ve své podstatě rozhovorem, na který se účastníci však musí předem připravit, neboť v něm jde o vyjasnění si určitého problému. (Skalková 2007)
 - diskuze se dá využívat v kombinaci s rolovou hrou a jinými dramatickými metodami či metodami s výsledným produktem. Touto metodou můžeme doplnit například monologické metody, kdy příkladně po referátu uspořádáme diskusi na dané téma.

– na prvním stupni často bývá diskuze motivována určitým příběhem. (Stará 2004)

- **Debata** – v tomto případě se jedná také o rozhovor mezi všemi členy skupiny, ale jednotliví členové do debaty vstupují už s konkrétním postojem k dané problematice a tento postoj během debaty obhajují. (Stará 2004)
- **Besedy** – „náhodná nebo připravená řízená schůzka několika lidí s rozhovorem účastníků o nějaké otázce“ (Slovník spisovného jazyka českého I 1971 In Maňák, Švec 2003, s. 64)

Podle Stará (2004) by se do diskusních metod řadil ještě brainstorming a kontinuum, které jsou obě formou diskuse. Podle Maňák, Švec (2003) však brainstorming patří do komplexních metod a vzhledem k mému rozhodnutí držet se v první řadě jejich rozdělení, ponechám brainstorming tedy v komplexních metodách. O kontinuu se však nezmiňují a tudíž ho doplňuji do diskusních metod, jak je uvedeno v Stará (2004).

- **Kontinuum** – tato metoda spočívá v tom, že se žáci postaví na určité místo ve třídě, čímž vyjadřují svůj názor na danou problematiku. Na jednom konci stojí žáci, kteří zcela souhlasí a na druhém žáci, kteří zcela nesouhlasí. Uprostřed jsou pak ti, kteří se nepřiklánějí ani na jednu stranu. Následně žáci svůj názor vysvětlují, proč stojí zrovna tam. Pokud během vysvětlování ostatních došlo ke změně jejich názoru, mohou se přemístit. (Steelová 1997 In Stará 2004, s. 42)

7.2.2 Metody heuristické, řešení problémů

Heuristika je v encyklopedii (1995, s. 441) charakterizována jako: „(řec. *Heuréka*, objevil jsem, poznal jsem) metody a způsoby řešení a objasňování problémů. V užším pojetí metody a postupy nalézání optimálních způsobů řešení problémů, které zkracují a zjednodušují tradiční způsoby řešení, např. algoritmické. Preferuje dynamickou produktivitu schopností tvůrčího myšlení /abstrakce v určitém kontextu).“

Jedná se tedy o metody, které řeší nějaký konkrétní zadaný problém pomocí určité aktivity člověka. „Prostřednictvím heuristických metod se učitel snaží žáky získat pro samostatnou, odpovědnost učební činnost různými technikami, které mají podporovat objevování, pátrání, hledání, jako např. kladením problémových otázek, expozicí

různých rozporů a problémů, seznamováním se zajímavými případy a situacemi apod.“ (Maňák, Švec 2003, s. 113)

7.2.3 Metody situační

Metody situační se zabývají zpravidla náměty reálných příběhů ze života a snaží se nahlédnout do hlubšího rozměru problému. „Situační metody rozšiřují řešení relativně vyhraněných a identifikovaných problémů o novou dimenzi, neboť se vztahují na širší zázemí problému, na reálné případy ze života, které představují specifické, obtížné jevy vyvolávající potřebu vypořádat se s nimi, vyžadující angažované úsilí a rozhodování.“ (Maňák, Švec 2003, s. 119)

Situační metody vyžadují opět aktivitu žáků, kdy s pomocí konkrétních informací, které získá z textu či jiným způsobem, musí učinit řadu rozhodnutí vedoucích k určitému cíli.

K situačním metodám by bylo možné, vzhledem k jejím cílům a průběhu, řadit strukturované drama a divadlo Fórum.

- **Strukturované drama** - druh dramatu, který je založen na prožitku a následném růstu porozumění lidskému chování, sobě samému a světu, ve kterém žijí. Jednotlivé kroky strukturovaného dramatu, směřují k vystavění příběhu, ve kterém se žáci podílejí na dalším utváření příběhu a řešení některých situací Machková (2007)
- **Divadlo Fórum** – Skupina metod, směřujících k lepší orientaci v různých životních situacích. Dochází k aktivizování diváků, kteří se během představení stávají samotnými herci a řešiteli situací. Hlavní postavou je hrdina – antimodel, který se během prvního přehrání příběhu svým jednáním dostává do stále větších problémů. Při novém přehrání situace mohou diváci říct „stop“ a nahradit hlavního hrdinu v jeho jednání...zkusit vyřešit problém takovým způsobem, aby dospěli k lepšímu řešení situace. Nedílnou postavou celého představení je Joker, který zprostředkovává komunikaci mezi herci a diváky. (Boal 1979)
- **Dotazování a odpovídání** – základní technikou této metody je HORKÁ ŽIDLE: Podle Valenty (2008, s. 173) se jedná o techniku „založenou na zpovídání

určité postavy dramatu...Hráči se dotazují jako postavy v roli nebo za sebe... Zpravidla se tu ptá větší skupina hráčů jednotlivce nebo menší skupiny.“

7.2.4 Metody inscenační

Inscenační metody slouží k rozvoji sociálního poznávání pomocí modelových situací, kde se žáci stávají jednajícími hlavními postavami celého dění. (Bratská, 1992 In Maňák, Švec 2003, s. 123)

Název metody inscenační bych rozšířila ještě o metody improvizací. Tyto metody a jejich cíle kvalitně naplňuje svým pojetím dramatická výchova, která je i součástí rámcového vzdělávacího plánu jako doplňující obor.

Jedná se o metodu, která učí přímým prožitkem dané situace nebo role na základě vlastních zkušeností a intuice.

Dramatické metody nám umožňují více si prožít nějaké situace. Těmito metodami se velice dobře dá rozvíjet sociální citění a nacházet či dokonce odstraňovat problémy v kolektivu. Žáci se učí poznávat sami sebe a ostatní v jiných než běžných situacích. „Ústředním pojmem a klíčem k podstatě metod dramatické výchovy (a každé dramatické činnosti) jsou hra v roli a fikce, tj. postup, při němž se člověk svou vlastní osobou stává někým nebo něčím jiným, vstupuje do bot druhého, „a to fiktivně - jako, jakoby nebo – v terminologii Stanislavského – kdyby.“ (Machková, 2004 In Marušák, Králová, Rodriguezová, 2008, s. 12)

Všechny metody DV jsou primárně založeny na kooperaci a to i tehdy, když byla činnost původně individuální. Při použití metod DV dochází k rozvoji osobnostnímu a sociálnímu, tedy tyto dvě složky při práci propojujeme. (Marušák, Králová, Rodriguezová 2008)

- **Rolová hra** – „výchovná a vzdělávací metoda, která vede k plnění esteticko-výchovných, osobnostně a sociálně rozvojových a věcně vzdělávacích cílů na základě většinou improvizovaného rozehrání a následné reflexe fiktivní situace (většinou dramatické) s výchovně hodnotným obsahem. Tato situace se uskutečňuje prostřednictvím hry hráčů (aktérů, herců), zastupujících svým

chováním a jednáním více či méně fiktivní objekty (zejména osoby, ale i jiné bytosti, jevy apod.), včetně možnosti hrát v různé míře autenticity sebe samého“ (Valenta 1995 In Valenta 2008, s. 53)

– „má mnoho podob, uplatňuje se i ve hrách a cvičeních (dodržování jistých pravidel a správné provádění) ne jen jako jednání a konání za určitou postavu – zde má hlavně motivační funkci nebo navozuje představu. Rolová hra zrcadlí zkušenosti. Rolová hra může být různě specifikována a mít i limity (omezením slova, pohybu, tempa, verbální X neverbální)“ (Marušák, Králová, Rodriguezová 2008, s. 12)

- **Fikce a fiktivní situace** – „Pro rolové hry je zásadní uplatnění fiktivních situací. Díky roli a fikci vstupujeme do světa, jenž je nám vzdálen v čase, místě, osobách i vztazích. Role nám otevírá cestu do tohoto světa, dává nám příležitost uplatnit sám sebe ve hře modelující svět teď a tady. Tím získáváme nové zkušenosti. Zpřítomnění fikce ve hře zdůrazňuje procesualitu lekce. Věci, jevy a skutečnosti jsou zpřítomněny v rovině (jako) tady a (jako) teď, můžeme do nich vstoupit, dotknout se jich, být jejich součástí.“ (Marušák, Králová, Rodriguezová 2008, s. 12-13)
- **Improvizace** – „Provází rolovou hru v různé míře. Plná improvizace, částečně připravená improvizace, propracované krátké dramatické tvary, v nichž je improvizace stále přítomna. Individuální, párová, skupinová, hromadná.“ (Marušák, Králová, Rodriguezová 2008, s. 13-14)
- **Čtení** – čtení je součástí dramatické výchovy velmi dlouhou dobu. Podle Valenty (2008, s. 167-168) lze čtení jako dramatickou metodu rozdělit takto:
 - Hráč čtení pouze hraje a nečte tedy doopravdy, ale tvoří čtený text na místě.
 - Hráč čte skutečně, a to:
 - ▣ Čte v roli. Pak sem ovšem musím patřit i to, co se v anglické literatuře nazývá čteným divadlem, tedy hraní rolí s předepsaným textem v ruce, což se u

nás v třídním dramatu objevuje skutečně jen velmi zřídka

☞ Čte mimo roli, tedy při přípravě nebo reflexích (například předčítání dokumentů, z nichž má drama vycházet, čtení písemných hodnocení uplynulé hodiny apod.)²

- Hráč čte určitý text (zástupný), jako by četl, vyprávěl, přednášel jiný text (například zprávu o počasí čte jako pohádku)

7.2.5 Didaktické hry

Hry jsou jednou ze základních činností člověka už od jeho dětství a důležitou součástí po celý jeho život. Hra potřebuje mít pravidla, která hráči musí přijmout. V současné době existuje mnoho publikací věnujících se didaktickým hrám a jejich využití ve výuce směřující k různým předmětům a dovednostem. „Příklady didaktických her. Hry k rozvoji komunikativních dovedností a slovní zásoby. **Řekni to jinak** – u dětí rozvíjíme schopnost synonymického vyjádření různých slov, slovních spojení nebo např. činností. **Na básníka** – děti hledají rýmy na dané slovo, či obměnu na více slov případně se snaží vytvořit báseň podle předem daných slov. **Scrabble** – děti se snaží vytvořit co největší počet slov z určitého počtu písmen a respektovat pravidla. **Pohádka** – děti vypravují pohádku podle obrazové osnovy a je možné ji spojit s dramatizací. **Jako** – Děti vymýšlení metafor např. hořký jako ..., sladký jako ..., sladký jako ... **Dokončíme pohádku** – učitel vypravuje pohádku nebo příběh s otevřeným koncem a děti mají za úkol příběh dokončit – hodnotíme originalitu fantazii a vtipnost. K didaktickým hrám dále řadíme např. křížovky, doplňovačky, šifrované texty a skrytá slova. A na co je třeba pamatovat? Je třeba vyloučit improvizaci učitele, ten by měl mít jasný časový plán a účastníkům sdělit přesná a jednoznačná pravidla hry a seznámit žáky se způsobem hodnocení výsledků. Je nezbytné, aby učitel dohlížel na dodržování pravidel v průběhu hry a registroval výsledky. Spravedlivé hodnocení výsledků hry je nezbytnou podmínkou pozitivního vlivu na její účastníky. Vysoké zaujetí v průběhu hry je často

² Metodu čtení, ve smyslu, který je použit v tomto odstavci jsem zařadila do metod Další získávání informací. Uvádím ji v rámci dramatických metod, jelikož se zde jedná o čtení týkající se dramatické lekce nebo vycházející z dramatické metody.

provázeno zvýšenou citlivostí dětí na nespravedlivé a neobjektivní posouzení výkonu. Proto je třeba zajistit nestrannost při jejich vyhodnocení. Na závěr hry můžeme zařadit diskusi nad průběhem a výsledky hry a případně spojit s aktuálním učivem.“ (Mazáčová 2005, s. 4)

7.3 Komplexní výukové metody

Komplexní metody chápou Maňák, Švec (2003) jako metody rozvíjející, které jdou za hranice tradičních výukových metod i aktivizujících metod. Rozšiřují vědomosti, dovednosti a schopnosti žáků a povyšují tyto činnosti na vyšší úroveň. „Komplexní metody se odlišují od tradičních a aktivizujících metod hlavně tím, že jde o složité metodické útvary, které předpokládají různou, ale vždy ucelenou kombinaci a propojení několika základních prvků didaktického systému, jako jsou metody, organizační formy výuky, didaktické prostředky nebo životní situace, jejichž účinnost a životnost potvrdila praxe.“ (Maňák, Švec 2003, s. 131)

7.3.1 Frontální výuka

Frontální výuka byla léta nejběžnějším způsobem výuky na školách. Jde o způsob vyučování, kdy učitel sděluje informace a žák je pasivně přijímá. Není zaměřená na prožitek, ale spíše na osvojení si co největšího počtu informací. Maňák, Švec (2003, s. 133) frontální výuku popisují jako výuku, která se „vyznačuje společnou prací žáků ve třídě s dominantním postavením učitele, který řídí, usměrňuje a kontroluje veškeré aktivity žáků; výuka se orientuje převážně na kognitivní procesy, hlavním cílem je, aby si žáci osvojili maximální rozsah poznatků.“

7.3.2 Skupinová a kooperativní výuka

Podstata skupinové a kooperativní výuky tkví ve spolupráci jednotlivých členů skupiny směřující k jednotnému společnému cíli, přičemž je nutné si uvědomit důležitost každého člena skupiny.

Kasíková (2004, s. 62) charakterizuje kooperativní výuku jako „systém založený na principech kooperace při učení v malých skupinkách. Kooperace sama, i když je

cenným cílem tohoto systému, však není cílem prioritním – tím je rozvoj intelektuální a osobnostně sociální.“

Kooperativní výuka využívá velké množství metod a technik jako je diskuse či rolová hra, ale také méně známé názvy jako bzučící skupiny či sněhová koule, které najdeme i v rámci Kritického myšlení či aktivizujících metod.

7.3.3 Partnerská výuka

Partnerská výuka je metodou, kdy spolu komunikují na stejné úrovni dva žáci směřující svoji činnost k nějakému cíli podle pokynů učitele. Tato spolupráce probíhá v párech a poskytuje příležitost ke společnému řešení problémů, k diskusi a vzájemné pomoci při práci na úkolu. (Petterssen 1998 In Maňák, Švec 2003, s. 149)

7.3.4 Individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků

Individuální výuku lze chápat jako činnost jednoho žáka s jedním učitelem.

Individualizovaná výuka je typ výuky, který umožňuje co nejvíce individuálního přístupu k žákům, kdy rozvíjí jednotlivé dovednosti či vědomosti podle konkrétních potřeb každého jedince.

Samostatná práce žáků je další metodou osvojování si poznatků, kdy žák získává poznatky víceméně pouze vlastním úsilím, bez výraznější cizí pomoci či vedení učitele. Tento způsob práce rozvíjí celkovou samostatnost žáka a to jak při činnosti samotné tak při žakově myšlení. (Maňák, Švec 2003)

7.3.5 Kritické myšlení

Kritické myšlení souvisí se schopností samostatně uvažovat, hodnotit, vyvozovat a zaujímat postoj.

V současné době probíhá projekt Čtením a psaním ke kritickému myšlení, který používá řadu metod směřujících k rozvoji samostatných myšlenkových pochodů žáka.

Kritické myšlení obsahuje tři fáze: evokace, uvědomění si významu a reflexe. V rámci evokace dochází k navození problému, zjištění toho, co všechno vím nebo co si

myslím, že vím. Fáze uvědomění si významu začíná ve chvíli, kdy přijde zdroj nových informací nebo celkově zdroj něčeho nového. Podněcuje další aktivitu tím, že nabízí možné odpovědi na vzniklé otázky a otázky nové. V rámci reflexe se pak navracíme zpravidla k prvotní fázi a porovnáváme naše očekávání a množství původních informací s těmi novými, třídíme a upevňujeme dosažené informace.

7.3.6 Brainstorming

Brainstorming (Burza nápadů, Bouře mozku) – „...slouží k hledání nových řešení problému. Vyžaduje, aby všichni její účastníci v průběhu stanoveného času (např. 10 min.) zformulovali co nejvíce spontánních nápadů k danému problému. Tyto náměty se zapisují na tabuli, aby provokovaly k dalším myšlenkám.“ (Skalková 2007, s. 192-193)

Podle autorů Maňák, Švec (2003, s. 164) je hlavním smyslem vyprodukovat co nejvíce nápadů a potom posoudit jejich užitečnost. Pravidla pro brainstorming popisují takto:

- Nepřipouští se kritika žádných zavrhaných řešení, nápadů. Posuzování nápadů se odkládá až do další fáze.
- Podporuje se naprostá volnost v produkci nápadů. Tato volnost produkce předpokládá neformální, tvůrčí klima ve třídě.
- Pozornost je zaměřena na vyprodukování co nejvíce nápadů.
- Každý návrh, nápad se musí zapsat.
- Inspirovat se při vytváření nových nápadů již vyprodukovanými (a zapsanými) nápady.

7.3.7 Projektová výuka

Projektová výuka je metodou, kdy žáci pod vedením učitele postupně pracují na určitém tématu či problému a směřují k vytvoření výsledného produktu. „Projekt je považován za metodu vyučování, v novějších pracích za komplexní metodu vyučování... nebo za organizační formu vyučování... Je však pojímán i jako specifický způsob zpra-

cování obsahu vyučování, jako jedna z variant způsobu koncentrace.“ (Tomková, Kašová, Dvořáková 2009, s. 13)

„Projektové vyučování je úkolem žáka, za který přebírá plnou odpovědnost, přímo, logicky a systematicky směřuje od motivace, mapování a třídění přes řešení ke konkrétnímu produktu. Produkt určuje celkový proces a závěrečný výsledek. Projektové vyučování může vycházet z jednoho předmětu, ale obvykle integruje poznatky z předmětů různých.“ TOMKOVÁ, KAŠOVÁ, DVOŘÁKOVÁ 2009, s. 13

7.3.8 Výuka dramatem

Tato komplexní metoda má blízko k inscenačním metodám v oddíle aktivizující metody, nicméně výuka dramatem je chápána práva v komplexním pojetí základních principů a postupů dramatu a divadla. (Maňák, Švec 2003)

Výuka dramatem nebo-li tvořivá dramatika úzce souvisí s průřezovým tématem osobnostní a sociální výchovy, jehož cíle a požadované rámcové výstupy se daří prostřednictvím dramatické výchovy kvalitně naplňovat.

7.3.9 Otevřené učení

Dalším typem komplexních metod učení je učení otevřené. Tento termín ještě nemá ustálenou definici, nicméně podle Maňák, Švec (2003) se jedná o celou pedagogickou koncepci, která spadá do alternativních škol. Tento typ školy jednak „otevřít školu dítěti podle jeho zájmů a schopností, jednak otevřít školu navenek, tj. k mimoškolnímu prostředí a podporuje žáka v plánování vlastního učení.“ (Průcha, Walterová, Mareš 1995; Váňová a kol. 1993 In Maňák, Švec 2003, s. 175)

7.3.10 Učení v životních situacích

Toto učení podle MAŇÁK, ŠVEC (2003, s. 178) „reprezentuje proud moderní pedagogiky, který se jednak snaží kompenzovat školní zaměstnání zážitky ze skutečného života, jednak při učení posílit žákovu aktivitu, zkušenosti, zájmy a potřeby.“ Jde o snahu propojit skutečný život za zdmi školní budovy se školním zaměstnáním a s ohledem na tento fakt vybírat vhodná témata k učení a zaměstnání žáků.

7.3.11 Televizní výuka

Televizní výuka představuje využití forem a technik televizního (video) média ve výchovně-vzdělávacím procesu- Zprostředkovává na principu magnetického záznamu obrazového a zvukového signálu příslušné učivo a účelně uspořádává do výukových struktur a forem tak, aby bylo dosaženo optimálních edukačních výsledků.“ (Burns 1977 In Maňák, Švec 2003)

8. Žákovská samospráva

„Svoboda je břemeno, břemeno rozhodování.“

Erich Fromm

Jednou z nejrozvinutějších forem naplňování průřezového tématu VDO je žákovská samospráva.

Z výzkumu³, který proběhl v květnu 1999 u čtrnáctiletých žáků (tj. žáků na konci školní docházky ZŠ) vyplynulo, že „Zájem českých žáků o jejich školu a důvěra ve smysl aktivního vystupování při řešení problémů týkajících se školy jsou však ve srovnání s žáky v jiných zemích poměrně nízké. Na rozdíl od většiny jiných zemí také v České republice neplatí, že by důvěra dívek ve smysl takového konání byla větší než důvěra chlapců. Příčinou tohoto postoje může být obecně větší pasivita a nedůvěra českých žáků, zjištěná v několika různých oblastech výzkumu a podobné výsledky přináší i výzkumy prováděné mezi dospělou populací. Tím spíše by se školy měly snažit o prolomení tohoto trendu právě již mezi svými žáky. Nejde zde sice o samotnou výuku a občanskou výchovu jako školní předmět, pokud se však učitelé a ředitelé pokusí žáky silněji motivovat k větší účasti na životě školy a budou se snažit je přesvědčit o jejím smyslu, mohou tak přispět významným dílem k tomu, že z žáků vychovají budoucí aktivní občany se zájmem o řešení problémů celé společnosti.“ (Procházková, Raabová 2001, s. 27)

Již z tehdejších výzkumů, starých více než deset let, plyne, jak důležité je nechat žáky participovat na školním dění, nechat je vyjádřit názor, přispět do diskuse o školních problémech apod. Ve škole nejsme jen my, pedagogové, je tu mnoho jiných pracovníků a spoustu času tu tráví i děti. Některé dokonce až 11 hodin denně. A to je velká

³ Procházková, Raabová 2001 s.26 - 27

část jejich života, když dítě ve věku 7 – 16 let denně průměrně 9 až 10 hodin spí⁴. Všichni by se měli ve škole cítit dobře a nikdo z dospělých nemůže vyjádřit myšlenky a pocity dětí tak dobře jako právě sami žáci. I právě proto se začali na školách objevovat žákovské parlamenty. Někde mají tyto instituce větší pravomoci a mají skutečně možnost něco ovlivnit, někde se bohužel jedná jen o prázdný pojem, který ve skutečnosti vůbec nenaplnuje výše zmíněné požadavky, plynoucí z výzkumu.

Žákovská samospráva je důležitou součástí života školy. Do školy totiž nechodí jen pedagogičtí pracovníci a vedení, ale také žáci a studenti, proto by měli mít právo vyjádřit svůj názor, stejně jako to právo máme my, dospělí. Někdo by mohl namítnout, že právo vyjadřovat svůj názor a podílet se na veřejném životě, máme záměrně až od osmnácti let, ale ve chvíli, kdy se člověk nějakou dovednost neučí postupně, nemůže ji přece zčistajasna ovládat v den, kdy mu odbije osmnáctý rok věku. A kde jinde by se měl žák učit dovednosti potřebné pro život, než ve škole? Nehledě na to, že to, jak žáci vnímají školu, vědí nejlépe zase jenom žáci. K pedagogům se donese jen část informací a to i k těm nejlepším.

Pomocí žákovské samosprávy se žáci učí vhodně komunikovat s vedením, vhodnému chování, vyjadřování vlastních názorů, a pokud nejde jen o nějakou frašku, ale skutečně se s žákovským parlamentem pracuje a bere se jeho názor v potaz, učí se žáci důležitým dovednostem v rámci participace. Všechny druhy samosprávy v rámci školy mají kladný vliv na vztahy ve škole, rozvíjejí demokratické myšlení i kompetence, rozvíjejí kladné vztahy k okolí tedy i k rodičům a k obci a posilují obecně odpovědnost za sebe samého, za svoji práci a názory i za druhé.

Jak jsem zmínila výše, existují žákovské parlamenty, které jsou jen prázdným pojmem zdobícím jméno školy. Jsou však i takové parlamenty, které by skutečně chtěly fungovat, ale z nějakého důvodu se jim to plně nedaří. Pracovníci projektu Politeia základní důvody nefungování školního parlamentu či žákovské rady shrnují takto:

- Nedostatečné zaměření na promyšlený a dlouhodobě podporovaný **rozvoj dovedností žáků** ve všech vyučovacích hodinách a v životě školy.

⁴ Machová 2002, s. 147

- Nedostatečný **důraz na práci se třídou** a nevyužití potenciálu třídnických hodin a třídních samospráv.
- Nedostatečná práce s různými formami **sebehodnocení žáků** a jejich podílu na **formulaci cílů vlastního učení** (týdenní plány, plánování vlastního rozvoje dovedností a znalostí v oborech apod.).
- Strach učitelů z toho, že by žáci mohli a měli být za své učení zodpovědní, že by měli přebírat **zodpovědnost za plánování, průběh výuky, práci ve skupinách, přípravu akcí a projektů** třídy nebo školy apod. (Gemini o. s. 2006)

8.1 Třídní samospráva

Z výše zmíněného plyne, že pokud chceme jako škola fungovat demokraticky, začínáme u třídních samospráv. V rámci třídní samosprávy mají žáci svoje vlastní úkoly, ve kterých se mohou třeba střídat, čímž přijímají zodpovědnost za třídu. S třídní samosprávou souvisí i třídnické hodiny, které jsou nesmírně důležité pro chod třídy. Poskytují jedinečnou možnost pravidelně pracovat se vztahy ve třídě, pracovat na pocitu bezpečí žáků ve škole, na které má každý jedinec právo, na aktuálních problémech a děních v rámci třídy, na zjišťování zájmů žáků a toho, co by si ve škole přáli.⁵

8.2 Žákovská samospráva (žákovský parlament)

Není samozřejmě možné, aby s každým problémem chodil za vyučující každý zvlášť, pokud se daný problém týká třídy, právě proto jsou vybíráni z každé třídy jeden až dva zástupci do žákovské samosprávy. Žákovská samospráva se také schází pravidelně a tlumočí názory svých tříd, diskutuje o nich a hledá další společná řešení. Žákov-

⁵ Pro práci na třídnických hodinách doporučuji elektronicky zpracovanou publikaci: http://www.odyssea.cz/soubory/e_kurzy/tridnicke_hodiny.pdf

ská samospráva by také měla mít možnost obrátit se přímo na školskou radu či v důležitých případech na vedení školy. Tato autonomie posiluje vzájemné partnerství těchto skupin a pocit, že je názor žáka brán vážně.

Žákovská samospráva je všestranně výhodná. Co od ní mohou jednotliví členové školy očekávat popisují autoři Zouhar, Kotík v rámci projektu občanského sdružení Aisis o.s. (Aisis o. s. 2008)

1. Vedení školy

- naplnění trendů
- participace dětí na plánu rozvoje školy
- návaznost školního parlamentu na městský dětský parlament, jednání dětí s vedením radnice a se zástupci představitelů městských organizací a institucí

2. Pedagogové

- nové nápady, postřehy a jiný úhel pohledu na věci kolem nás – očima dětí
- adekvátní komunikace žáků s pedagogy a s vedením školy nad řešením případných problémů ve škole
- sounáležitost žáků ke škole
- zvýšený zájem žáků o fungování, vizuální vzhled školy apod.
- iniciativa samotných žáků na konkrétních aktivitách a akcích ve škole
- prostřednictvím dětí oslovíte a získáte si i rodiče

3. Žáci

- žáci mohou uplatnit či si rozšířit své dovednosti, schopnosti a získat zkušenosti

- naučí se jednat a komunikovat s dospělými, umožní jim to náhled do světa dospělých
- dospělé budou brát jako partnery
- sami žáci se budou podílet na řešení některých situací, problémů, jež škola má

8.3 Školní samospráva

Zde jsou zástupci jak z řad žáků, tak z řad učitelů, vedení a nepedagogických pracovníků. Protože všechny tyto skupiny jsou součástí školy, měli by také mít právo se vyjádřit.

Pokud by si někdo nevěděl rady s tím, jak začít s žákovským parlamentem, nabízí vám právě pomocnou ruku projekt POLITEIA, na internetových stránkách www.politeia.cz, kde máte možnost si nejen přečíst některé základní informace, ale také se přihlásit na semináře, nebo již na novějších stránkách Centra pro demokratické učení www.cedu.cz.

Na internetových stránkách Centra pro demokratické učení najdeme také zásady toho, co nepodceňovat při práci s parlamentem a mnoho dalších cenných rad proč a jak začít se žákovským parlamentem.

9. Hodnocení a sebehodnocení

s důrazem na průřezové téma VDO

O hodnocení smýšlíme jako o procesu, který má žákům pomoci ,pro příště’.

Ve skutečnosti bychom jim měli ukazovat, že hodnocení může mít okamžitý vliv na jejich současnou práci a přispět k tomu, aby byla úspěšná. “

S. Judy

Pod pojmem hodnocení ve škole si jistě mnoho lidí vybaví známkování popřípadě udělování černých puntíků a razítek. Dostat však dvojku z matematiky nebo mít slovně napsáno, že mám nedostatky v dělení přirozených čísel, ale jinak matematiku toto pololetí zvládám, je jistě rozdíl. S jiným přístupem ke vzdělávání, který nabízí RVP ZV samozřejmě přichází i změna hodnocení. A i toto, stejně jako mnoho částí RVP ZV není pro některé pedagogy novinkou, neboť slovní hodnocení či dokonce sebehodnocení sebe i žáků mnozí pedagogové používají již řadu let. V posledních letech se čím dál více posouvá hodnocení směrem k hodnocení slovnímu. Školský zákon § 53 školského zákona 561/2004 umožňuje hodnocení podle klasifikačního stupně od jedné do pěti anebo slovní hodnocení.

Jak tedy hodnotit práci v rámci činností směřujících k naplnění RVP ZV? Předně není třeba hodnotit VDO jako předmět, neboť je průřezovým tématem a tudíž se jeho výsledek nevyskytuje na žádném vysvědčení. Hodnocení celkově má sloužit ke zlepšení výsledků jedince. K motivaci pro práci na problémové oblasti. Podle Košťálová, Míková, Stang (2008) by hodnocení mělo být natolik konkrétní, aby žák měl přesnou představu, v čem by se měl zlepšovat a aby dokázal svou další činnost s pomocí pedagoga naplánovat. Dále by mělo být hodnocení včasné a časté, tedy v takových časových intervalech, aby byly zaznamenány i drobné pokroky. V neposlední řadě musí být dle

uvedených autorů hodnocení kvalitní ve smyslu toho, že hodnotící musí brát v potaz náročnost úkolu, vnější i vnitřní podmínky žáka, který úkol plní.

S VDO souvisí i důležitost sebehodnocení. Každý člověk by měl umět správně odhadnout své síly a k tomuto cíli směřuje právě i VDO svými očekáváními směřujícími k rozvoji osobnosti žáka v oblasti vědomostí, dovedností a schopností (např. vede k uvažování o problémech v širších souvislostech a ke kritickému myšlení) a v oblasti hodnot a postojů (např. rozvíjí disciplinovanost a sebekritiku). Sebehodnocení přispívá k sebepoznávání, k nahlížení na činnost z jiného pohledu. Učit se hodnotit sebe i ostatní prohlubuje schopnost empatie a další množství důležitých schopností pro celkový kvalitní rozvoj jedince, který je potřebný pro další učení, kterému se člověk během svého života nevyhne, i když už je dávno odrostlý školním lavicím.

V rámci projektu Politeia jeho autoři uvažují o sebehodnocení takto: „Umění podívat se sám na sebe a na své činy z určitého nadhledu patřilo vždy k projevům osobnostní vyzrálosti a moudrosti. Jde však o dovednost, které se lze v průběhu let naučit. Objektivně zhodnotit sám sebe nás učí kriticky se zamyslet nad našimi dosaženými výsledky a přímo nás nabádá k stanovení si nových cílů. Učitel klade důraz na to, aby si žáci zhodnotili sami sebe a naznačili možnosti, kde je třeba se zlepšit, kde je třeba na sobě ještě pracovat.“ (Gemini o. s. 2007) Sebehodnocení umožňuje žákovi se rozvíjet a učiteli sledovat žákův vývoj v oblasti klíčových kompetencí, tolik důležitou součástí komplexního rozvoje jedince.“

10. Závěr

„Svoboda znamená zodpovědnost.

To je důvod, proč se jí většina lidí bojí.“

George Bernard Shaw

Během předchozích stran jsem se zastavila u projektu Politeia a pokusila se objasnit jeho smysl a přínos pro výchovu k občanství a pro mě jako člověka, kterého celý projekt inspiroval k napsání této práce. Dále jsem se pokusila analyzovat výchovu k občanství před vydáním RVP ZV a následně její pojetí v RVP ZV. Krátce jsem se pozastavila nad několika tématy, souvisejícími s výchovou k občanství jako je žákovský parlament, hodnocení a sebehodnocení. Všechna tato teoretická východiska mi pomohla uvědomit si důležitost VDO v celém jejím rozsahu a umožnila mi dobrý start pro práci na empirické části diplomové práce.

EMPIRICKÁ ČÁST

1. Úvod

*„Demokratické vzdělávání je vzdělávání,
ve kterém učitelé a žáci pracují dohromady
jako rovnocenní.“*

David Gribble

V empirické části mé práce se zaměřím především na vytvoření pracovních listů směřujících k naplnění průřezového tématu výchova demokratického občana. K jednotlivým pracovním listům vytvořím metodiky, jejichž koncepce bude naplňovat některý z přínosů k rozvoji jedince v oblasti vědomostí, schopností, dovedností a postojů a hodnot, jak jsou popsány v Rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání. Pracovní listy budou vyzkoušeny v praxi buď konkrétními učiteli a ohodnoceny pomocí dotazníku nebo vyzkoušeny mnou a ohodnoceny učiteli teoreticky na základě jejich pročtení. Po přečtení připomínek učitelů budou případně dopraveny nebo alespoň okomentovány.

Další součástí mé práce bude simulační hra upravená pro potřeby žáků 1. st. ZŠ. Hra byla původně vytvořena v rámci projektu Politeia jako jedna z činností na prožitkových kurzech žáků patřících do školního parlamentu a byla tedy určena pro žáky 2. st. ZŠ. Jejím cílem je vytvořit prostředí, kde si žáci jednak vyzkouší i jiné školně-sociální role než roli žáka a jednak si vytvoří představu o tom, jaké jednotlivé kroky a kompromisy je nutno udělat, než člověk dosáhne určitých komplexních návrhů majících šanci na schválení.

V nespolední řadě budou součástí empirické části této práce sebehodnotící a hodnotící listy určené žákům 1. st. ZŠ. Pro práci na sobě je dle mého mínění důležité umět zhodnotit sám sebe, umět odhadnout své síly a stanovit si přiměřené cíle. Proto ani

v projektu Politeia ani v rámci mých pracovních listů nemůže část hodnocení, navrhuje několik možností hodnocení činností i sebe sama, chybět.

Pro práci na sobě samém je důležité umět se zhodnotit. Umět odhadnout své síly a stanovit si přiměřené cíle. Proto ani v projektu Politeia ani v rámci mých pracovních listů nebude chybět část sebehodnocení, navrhuje několik různých možností hodnocení činností i sebe sama.

1. Vývoj pracovních listů

„Nesouhlasím s tím, co říkáš,

ale do poslední kapky krve budu bránit tvé právo to říci.“

Voltaire: Candide

V této kapitole se zaměřím na vývoj pracovních listů, které jsou jedinou prakticky ověřenou částí mé empirické práce.

2.1 Úvodní fáze: dotazník

Vzhledem k mým malým zkušenostem a nevyvíčenému odhadu na to, co žáci prvního stupně zvládnou a co nikoliv, co jim skutečně vyhovuje a jaký typ práce je pro ně lepší, rozhodla jsem se na školeních, kde jsem pomáhala s organizací v rámci projektu Politeia, poradit s tamními učiteli z různých škol a požádala jsem 13 učitelů z 1. st. ZŠ o vyplnění dotazníku (viz příloha 1). Učitelé byli z různých škol České republiky, ve věku cca 25 – 54 let, obojího pohlaví s různou délkou pedagogických zkušeností.

Výsledky dotazníku mi potvrdily, že je možné činnosti založit na pracovních listech a navíc mi pomohly stanovit si základní kritéria pro vytváření pracovních listů.

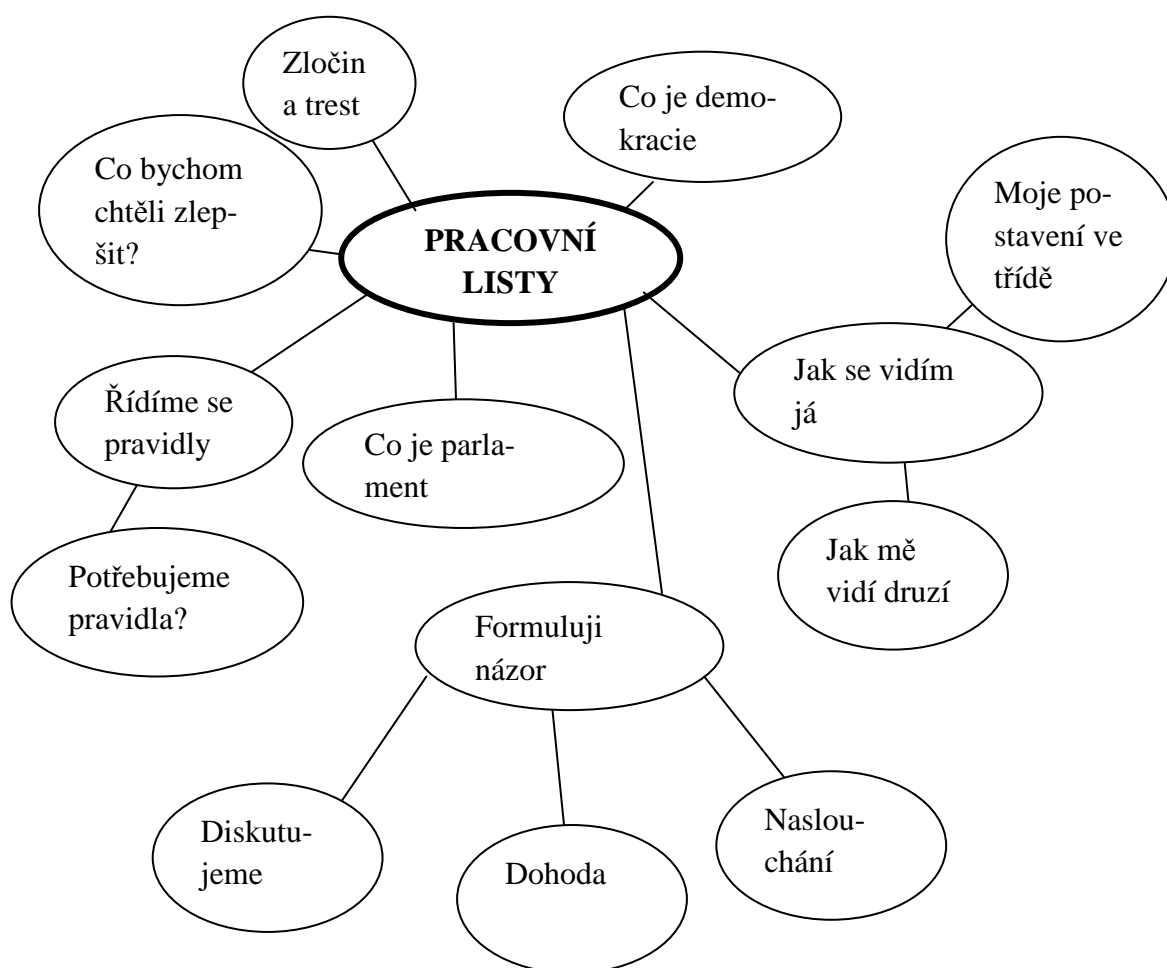
Kritéria:

- Pestrost činností
- Změna místa činností – ne pouze sedává činnost
- Zajímavost
- Kritické myšlení
- Smysluplnost
- Přiměřenost

2.2 Témata pracovních listů: myšlenková mapa, srovnávání

Po úvodní části, kdy jsem si vytvořila základní představu o tom, co by mělo a nemělo v pracovních listech být, bylo zapotřebí si zvolit témata pracovních listů (viz. příloha 2)

Vzala jsem si k ruce mapu témat pracovních listů projektu Politeia a z ní jsem si vytvořila myšlenkovou mapu témat, která by přicházela v úvahu pro žáky 1. st. ZŠ.

Pracovních listů na základě mapy projektu Politeia by tedy mohlo být skutečně mnoho. Dokonce může být více listů k jednomu tématu.

Tato témata jsem ještě rozšířila o několik dalších, týkajících se naší země, neboť je důležité vědět něco o své zemi, pokud se mám zabývat dalšími nástroji a principy demokracie jako je např. parlament apod.: naše země, naši sousedé, státní znaky, prezident.

2.3 Metodika a pracovní listy

Začala jsem třídními pravidly, neboť jsou důležitým nástrojem pro soužití ve třídě. Dále jsem pokračovala tématem „Co bychom chtěli zlepšit“, neboť volně navazuje na společné soužití ve třídě. Následně jsem se přesunula k tématům týkajícím se naší země. Nakonec jsem vytvořila sedm pracovních listů na šest témat. Další jsem již nevytvářela, neboť už v tuto chvíli je má diplomová práce velice dlouhá.

Jednotlivé pracovní listy:

- Listy zaměřené na třídu a klima ve třídě:
 - Pravidla jsou důležitá I
 - pracovní list – příloha 3
 - metodika – příloha 4
 - Pravidla jsou důležitá II
 - pracovní listy – příloha 5
 - metodika – příloha 6
 - Co bychom chtěli zlepšit?
 - pracovní list 1. a 2. ročník – příloha 7
 - metodika 1. a 2. ročník – příloha 8
 - pracovní list 3. – 5. ročník – příloha 9
 - metodika 3. – 5. ročník – příloha 10
- Listy, rozvíjející přehled žáků o české zemi:
 - Moje země
 - pracovní list – příloha 11
 - metodika – příloha 12
 - S kým sousedí naše země?
 - pracovní list – příloha 13
 - metodika – příloha 14
 - Prezident
 - pracovní list – příloha 15
 - metodika – příloha 16

U metodiky bylo jednou z nejtěžších částí správně formulovat cíle, kterých chci pomocí učební lekce dosáhnout.

2.4 Ověřování v praxi: učení lekcí a pozorování

Jednotlivé pracovní listy jsem sama odučila, abych viděla přímo i reakci dětí. Listy jsem ověřovala na ZŠ Curie⁶. Jedná se o ZŠ Curie. Pracovala jsem s druhým a třetím ročníkem. Každý list jsem vyzkoušela jednou. Tato možnost pro mě byla nejdosazitelněji realizovatelná vzhledem k časté možnosti dlouhodoběji suplovat za chybějící učitele a mít tak možnost navazovat na jednotlivé činnosti i v dalších hodinách. Po práci s jednotlivými pracovními listy a mnou navrženou metodikou jsem narazila na několik praktických úskalí, jako např. zapisování do tabulky u pracovního listu S kým sousedí naše země. Tuto tabulku jsem musela zvětšit. A další drobnosti, na které člověk přichází až během empirického ověřování si svých představ o učební lekci. Nicméně celkově mám pocit, že žáky tato práce zaujala a bavila. Učební lekce naplnily stanovené cíle i očekávaný rozvoj osobnosti a klíčové kompetence.

Pravidla jsou důležitá:

U tohoto pracovního listu jsem zvolila větší typ písma, neboť jsem ho zamýšlela primárně pro 1. – 3. ročník. Vytvořit třídní pravidla s těmi nejmenšími školáky je velice obtížné, když se učitel snaží, aby co největší možný podíl tvorby byl na žácích.

Pravidla jsem na základě toho, co žáci říkali, nakonec zformulovala já tak, aby všichni pochopili, co s pravidlem myslí. Pravidla jsem formulovala kladně např. „Ve třídě se pohybujeme pomalu“. U některých pravidel to byl velice náročný úkol.

Pravidla jsou důležitá II:

Každý žák si uvědomoval, že ve třídě nějaká pravidla mají, i když s nimi jejich třídní učitel pravidelně nepracuje. Všichni žáci věděli o nějakém pravidle, které porušují. Naopak byl problém, aby všichni našli pravidlo, které se jim daří dodržovat. Nebylo

⁶ www.zscurie.cz

to tím, že by všechna pravidla žáci porušovali, pravděpodobně spíš tím, že je dětem obecně zpravidla více opakováno, co nesmějí a co udělali špatně, než to, co se jim naopak dařilo. Když některý z žáků nevěděl, které pravidlo dodržuje či porušuje, pomohli ostatní. Myslím, že nám napomohlo i to, že jsme pravidla viděli na lístečkách před sebou napsané. V rámci učební lekce nám nezbyl čas na sebehodnocení, končili jsme tedy komunitním kruhem.

Co bychom chtěli zlepšit (1. a 2. ročník):

Úvodní chůze žáky bavila, obzvlášť když měly určovat směr řečeného předmětu se zavřenýma očima. První úkol u pracovního listu bylo nutné více okomentovat, uvést příklady jako „kde máme jakou skříň, obraz a všechno, čeho jste si během chození po třídě všimli“.

Co bychom chtěli zlepšit (3. - 5. ročník):

Pro většinu žáků byl požadavek pěti věcí, které se jim na třídě líbí, těžkým úkolem, nicméně jsem požadovaný počet nesnížila, neboť to žáky nutí k potřebnému zamýšlení. Učební lekce nám zabrala dvě vyučovací hodiny. Žáci nejsou zvyklí pracovat ve skupinách s konkrétními rolmi, práce tedy pro ně byla o to náročnější, nicméně všechny úkoly zdárně splnili. Žáci si nakonec vybrali za cíl změnit výzdobu ve třídě. Jejich požadavek jsem předala třídní učitelce, která s ním skutečně dále pracovala a výzdobu společně změnili. Tento jimi vybraný cíl samozřejmě nebyl nesplnitelný, mohlo však dojít i k požadavku náročnějšímu a s tím by se pracovalo hůře.

Moje země:

U tohoto pracovního listu jsem nejprve po odučené lekci zjistila, že erby žákům překáží v zakreslování měst. Musela jsem tedy mapu poupravit. (Následně jsem ji pak na doporučení jedné z učitelek upravovala dál, ale o tom více v podkapitole 2.5.)

S kým sousedí naše země:

Zde jsem musela zvětšit tabulku, co které doplňovali žáci údaje o sousedních státech. Byla nedostatečně velká a všechny údaje se do ní nevešly. Pro žáky 3. Třídy bylo trochu obtížné najít informace v textu, ale společnými silami, kdy si ve dvojicích pomáhali, to úspěšně zvládli.

Prezident:

K tomuto tématu mě vedlo zamyšlení založené nad jedním z příběhů, který jsme četli s dětmi. V tom příběhu do školy přišel školní inspektor. Na základě příběhu jsem začala uvažovat s dětmi nad otázkou: „Musí všichni někoho poslouchat?“ Žáci se tak dobrali až k ministrovi školství, dál se sami v diskusi nedostali. Díky této události jsem tedy vymyslela pracovní list Prezident.

2.5 Názory učitelů: dotazníky

Sama nemám dostatek zkušeností a vždy je důležité slyšet konstruktivní názory jiných lidí na to, co člověk sám vymyslel či vytvořil. Rozhodla jsem se tedy všechny pracovní listy i s metodikami vytisknout, vložit do desek a přidat k nim dotazník, který se lze v jeho vyplněné podobě najít v příloze 17. Tento dotazník mi pomohl zmapovat kvalitu mých pracovních listů a případně je upravit či rozšířit podle připomínek kolegů. Takto ohodnotit svoje pracovní listy s metodikou jsem dala pěti pedagogům s různou mírou praxe v rozsahu od 3 do 27 odučených let.

V zásadě se pedagogové shodli, že s menšími úpravami by byly listy využitelné ve vícero ročnících. Není tedy nutné, je přidělovat k jednotlivým ročníkům. Listy však nakonec každý k jednotlivým ročníkům přidělil a jejich rozdělení se různilo, nicméně pracovní listy rozvíjející informace žáků o jejich zemi by všichni nechali až pro žáky 3. – 5. ročníku.

Chronologické uspořádání pracovních listů, které jsem zvolila, učitelům vyhovovalo, nicméně jak jsem zmínila, lze jednotlivá témata používat po úpravách v různých ročnících, a v tu chvíli by se pořadí pracovních listů změnilo.

Metodika byla ohodnocena jako vhodně sepsaná pro začínající učitele, kteří by pracovali s listy víceméně beze změn. Učitelé, kteří jsou déle v praxi (více než 15 let) se shodli, že již metodiku nepoužívají a použili by tak samotné pracovní listy, které jsou dostatečně srozumitelné.

Některým učitelům nevyhovovala grafická úprava mých listů, přesněji řečeno trojúhelníky po pravé straně všech pracovních listů, které považovali za rušivé. Jiní naopak ocenili tuto úpravu jako „vhodnou koncepci pro děti, zajímavou a odpovídající věku.“ (Jiří Kuzdas, ZŠ Curie)

Jako slabé stránky pracovních listů byly vyhodnoceny praktické věci jako malá tabulka na V – CH – D u pracovního listu prezident, kterou jsem na základě této připomínky zvětšila na velikost A4, což by mělo být už dostačující. Dále pak nepřehlednost mapy u pracovního listu Naše země, v jejíž původní verzi se žáci neměli čeho chytit, aby správně umístili „hlavní“ města jednotlivých částí České republiky (tuto připomínku jsem vzala na vědomí a vložila slepou mapu, na které jsou vyznačené řeky) a u Prahy žákům na příslušném místě dokonce překážel znak Čech.

Silné stránky pracovních listů shledávají učitelé v jejich přehlednosti, srozumitelnosti, prokládání jednotlivých sedavých zaměstnání jinými aktivitami, jasnost, souvislost a návaznost listů. Dále ocenili v metodikách rozmanitost používaných metod a případné odkazy na rozšiřující literaturu či náměty na další činnosti.

Návrhů na další pracovní listy nebylo mnoho. Jednak tu byl návrh: „Mohu se stát prezidentem?“ a toto jsem následně zařadila pro inspiraci k rozšiřujícím činnostem v metodice k pracovnímu listu Prezident. Dalším návrhem na pracovní listy byly „Státní symboly“, na které jsem také pomýšlela jako na pracovní list. Nicméně už teď je moje diplomová práce velice rozsáhlá a není možné v jedné práci obsáhnout všechna možná témata. Kromě státních symbolů bychom se mohli zabývat tím, jak dosáhnout požadovaných změn ve třídě, státní správou, různými politickými systémy jako absolutistická monarchie, druhy demokratických zřízení a v čem se liší, jak se vidím já a jak mě vidí druzí, já a moji přátelé a mnoha dalšími tématy souvisejícími s VDO.

2. Simulační hra

„Nemůžete nikoho nic naučit.

Můžete mu nanejvýš pomoci,

aby to sám v sobě našel.“

Galileo Galilei

Tato hra se používala na zážitkových kurzech pro členy žákovského parlamentu, organizovaných v rámci projektu Politeia. Hra je tedy zaměřena na žáky druhého stupně ZŠ a jejich učitele. Mým cílem bylo hru zjednodušit a pokud možno využít jako navigační činnost na pracovní listy. Hru navrhuji jako možné pokračování např. u listu „Co bychom chtěli změnit (3. – 5. ročník)“. Hra je časově i organizačně náročnější, nicméně se u ní žáci naučí mnoho nového a procvičí schopnosti a dovednosti, které si již osvojili. Pokud si učitel vezme na pomoc někdo, kdo bude hru koordinovat místo něj, může se zapojit do hry také, což žáci jistě ocení.

Cíle:

- Žák vhodně zformuluje své myšlenky a podpoří je vhodnými argumenty.

Pomůcky:

- cca 25 dohod (Příloha II)
- jmenovky označující roli (Příloha I)

- označení na stoly (Příloha III)
- prázdné papíry na poznámky, psací potřeby
- zvětšenou tabulku (300%) v příloze IV
- lístky s rolemi a cíli jednotlivých skupin

Klíčové kompetence:

k učení

- vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě

k řešení problému

- vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému

komunikativní

- formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu
- naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhájí svůj názor a vhodně argumentuje

sociální a personální

- účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce

- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá
- přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých

Výstupy stanovené v RVP ZV:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- umožňuje participovat na rozhodnutích celku s vědomím vlastní odpovědnosti za tato rozhodnutí a s vědomím jejich důsledků
- rozvíjí a podporuje komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační schopnosti a dovednosti
- vede k uvažování o problémech v širších souvislostech a ke kritickému myšlení

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- rozvíjí a podporuje schopnost zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů
- umožňuje posuzovat a hodnotit společenské jevy, procesy, události a problémy z různých úhlů pohledu (lokální, národní, evropská, globální dimenze)
- vede k asertivnímu jednání a ke schopnosti kompromisu

Popis:

Kostra této simulační hry pochází z projektu Politeia. Hru jsem upravila a zjednodušila a pokusila jsem se ji přizpůsobit požadavkům prvního stupně.

Smyslem hry je, aby si žáci vyzkoušeli, jak dlouhá je cesta k tomu, aby člověk něčeho dosáhl, že musí brát v potaz názory všech, kterých se daný problém týká a že většinou musí dělat kompromisy, aby dosáhl alespoň toho nejdůležitějšího, po čem touží.

Hra spočívá v tom, že se žáci rozdělí do skupin: žáci, učitelé, personál, rodiče a vedení školy. Hra začíná tím, že se všichni ve skupině domluví na tom, který ze tří cílů, jež dostali napsané na papíře, budou prosazovat. Jednotlivé cíle se dají posléze obměňovat podle toho, čeho žáci skutečně budou chtít dosáhnout a jaký je postoj okolí k tomuto problému. Máme celkem pět skupin: žáci, učitelé, rodiče, vedení a personál.

Jednotlivé skupiny se potom scházejí a uzavírají dohody. Každá skupina musí uzavřít dohodu, ve které bude přesně napsáno čím má podporu. Např. když žáci chtějí nechat zrušit zvonění a dohodli se, že ho chtějí nahradit hudbou, domluví se s učiteli, zda s tím souhlasí a zda chtějí případně něco na oplátku, pak se domluví s rodiči a personálem.

Žáci k vedení nesmí po celou dobu hry. Jinak všechny skupiny mohou komunikovat, s kterou skupinou zrovna chtějí a potřebují. Až na konci celé hry předloží žáci požadavky vedení a to se k tomu na základě požadavků ostatních skupin vyjádří a s žáky pokud možno také vytvoří dohodu.

Dle mého názoru by po této hře mohli žáci skutečně zkusit předložit nějaký konkrétní návrh něčeho, co by chtěli na škole změnit. Během hry by si totiž také měli uvědomit, že nejde jen kritizovat, ale také navrhovat řešení. Určitě není marné, když se zapojí do hry i učitel jako člen některé ze skupin, pokud možno v jiné skupině než učitelé.

U každého názvu skupiny je i doporučený počet členů a někde i případné názvy těchto členů jako např. školník. Je vhodné přizpůsobit jednotlivé role skutečným postavám ze školy.

Hru bych doporučovala nejdříve pro žáky třetí třídy, ale pokud máte komunikační žáky, kteří jsou schopni samostatně přemýšlet a rozhodovat se, určitě stojí za to, tuto hru alespoň vyzkoušet.

Pro každou skupinu může učitel vybrat jeden cíl (například z těch, které jsou vy-psány na následujících stranách), který dětem předloží jako ten, který touží splnit. Po-případě dětem může předložit všechny cíle a žáci si sami vyberou jeden cíl, kterého budou chtít dosáhnout.

V úvodu ke hře, který udělá učitel, je potřeba rozdělit žáky do skupin. Pokud možno je rozdělit do takových skupin, kde budou mít role, které jim nejsou názorově či jinak vlastní. Každá skupina na začátku dostane označení skupiny (příloha 18), jenž si posléze umístí na stanoviště, které si vybere. Každý člen skupiny dostane kartičku s označením, do které skupiny patří (příloha 19) a nějakým způsobem si ji viditelně při-pne ne oblečení. Dále každá skupina dostane čtyři prázdné dohody (příloha 20) a líste-ček se základní formulací jejich cíle popřípadě s cíli, ze kterých si mají žáci vybrat ten základní pro svoji skupinu. Snaží se cíl podrobněji formulovat. Dohodu by měli pode-psat pokud možno všichni členové skupiny. Můžeme to omezit například na tři podpisy od každé skupiny, ale všichni musí s dohodou souhlasit. Mezi jednotlivými fázemi uza-vírání dohod budou fáze, kdy se žáci vrátí na své stanoviště, a vedoucí hry se ptá na dohody a vypisuje tabulku (příloha 21), aby bylo patrné, kdo jakou dohodu uzavřel. Tabulka se vyplňuje takto:

Pokud byla uzavřena dohoda mezi dvěma skupinami, uděláme: +

Pokud se na dohodě pracuje a skupiny spolu komunikovaly, ale nestihly dohodu dokončit, uděláme: 0

Pokud nedošlo ke kontaktu, necháváme pole volné.

V jednom poli se nám tak mohou objevit dvě plus. Pokud by skupiny uzavřely mezi sebou dohody, kdy je pokaždé daná dohoda výhodná jen pro jednu stranu či když splňuje pouze cíl jedné ze zúčastněných skupin. Mohou mít skupiny potřebu uzavírat další dohody. Mohou též uzavírat dohody, které upřesňují i rozšiřují dohody předcházející. K tomu je vhodné mít vytisknutých více dohod, než jen ty čtyři, které dáme každé skupině na začátku (celkem jich tedy potřebujeme pro začátek 20).

Tabulka by měla být zvětšena nebo nakreslena na co největší formát. Klidně ji můžeme překreslit na tabuli.

Žáci smí za vedením teprve v poslední fázi hry, kdy by měli mít již jistou podporu a uzavřené dohody od všech ostatních zúčastněných stran: rodičů personálu, učitelů.

Předběžné rozvržení hry:**čas popis**

10' úvod (vysvětlení hry, rozdělení dětí do skupin, rozdání materiálu, rozmístění skupin po třídě)

10' seznámení se (ve skupině, podrobnější formulování a diskuse o cíli, popřípadě vybrání základního cíle ze seznamu)

15' ovlivňování názorů a postojů jednotlivých skupin a uzavírání dohod

10' návrat skupiny na její stanoviště, kontrola dohod a jejích postojů, vyplňování tabulky

15' ovlivňování názorů a postojů jednotlivých skupin a uzavírání dohod

10' návrat skupiny na její stanoviště, kontrola dohod a jejích postojů, vyplňování tabulky

15' schůze: žáci (dávají návrh řešení) a vedení školy (znající názory učitelů a rodičů)

15' vyplnění pole týkajícího se žáků a vedení, závěr a diskuse o hře

Žáci

(doporučený počet žáků je 10)

Několik z Vás bylo na výměnném studijním pobytu v zahraničí a zjistili jste, že v některých cizích zemích a jejich školách nemají zvonění, naopak jste měli zábavnější vyučování a nikdo Vám nedával domácí úkoly. Tyto změny jste navrhli spolužákům a nyní je chcete prosadit na Vaší škole.

Vaše cíle jsou:

- Zrušit „zvonění“.
- Zajistit „zábavnější“ učení.
- Zrušit domácí úkoly.

Učitelé

(doporučený počet učitelů je 5)

Vaše cíle jsou:

- Obhájit názor, že konec hodiny musí být jasně oznámen. Hodiny jsou přece učební jednotky a musí mít pevně ohraničený začátek a konec.
- Vést žáky k tomu, že je třeba jasně oddělit zábavu a povinnosti a že škola je především povinnost a až potom zábava.
- Obhajovat názor, že domácí úkoly nelze zrušit, jsou nezbytné pro upevnění získaných znalostí.
- Snažit se o zavedení vyučování v blocích a projektech.
- Podporovat zavádění nových forem učení za předpokladu, že žáci budou schopni znát a dodržovat základní povinnosti.
- Obhájit názor, že většinu „práce“ mají žáci odvést během vyučování.

Vedení školy**(doporučený počet vedení jsou 4 - ředitel, 2 zástupci, hospodářka)**

Vaše cíle jsou:

- Aby byla ve škole a se školou spokojena maximální většina učitelů, personálu, žáků a rodičů.
- Aby se ve škole nezačalo zbrkle zavádět mnoho změn najednou.
- Aby byl ve škole zachován jasný řád a pravidla.

Rodiče**(doporučený počet rodičů je 5)**

Tvoříte skupinu, která nemusí být/není zcela jednotná, co se týče názoru na zvonění. Vaším úkolem je během hry hrát svou roli (každý z Vás má alespoň jedno dítě, které je žákem/žákyní této školy).

- Chcete, aby výuka ve škole byla efektivní, aby se žáci hodně naučili a dostaly se na dobré střední školy.
- Abyste nemuseli platit spoustu peněz na další nové pomůcky.
- Aby škola zajišťovala i program pro volný čas dětí.

Personál

(doporučený počet personálu je 4 – školník, kuchařka, uklízečka, IT technik)

Tvoříte skupinu, která nemusí být/není zcela jednotná co se týče názoru na zvonění. Vaším úkolem je během hry hrát svou roli a navíc být pomocnou rukou pro žáky, které si k Vám budou chodit pro rady během hry. Těmito radami je myšleno odpovídání na otázky týkající se chodu školy a možností dětí, jak ovlivnit něčí názor, za kým jít, či přímo kdo jaký názor zastává (v případě že to víte). Zároveň se Vás žáci mohou ptát na to, jak se chovat v roli ředitele, zástupců apod.

- Školník: chcete, aby bylo jasné, kdy je hodina a kdy budou žáci běhat po chodbách.
- Kuchařka: jste pro jakoukoliv změnu, neboť stereotypních zvuků zvonku máte v kuchyni dost.
- IT technik: rád se zhostíte programování třeba nového zvonění (můžete to dělat s žáky v hodinách).

3. Hodnocení a sebehodnocení

"Opravdové učení je zevnitř vycházející,

dítětem určované učení."

Hubertus von Schoenebeck

Důležitost sebehodnocení je nezpochybnitelný a věnuje se mu mnoho odborníků, jak už jsem uvedla v teoretické části této práce. Další nezpochybnitelně důležitým pojmem jsou klíčové kompetence. Věnuje se jim nyní také řada odborníků a jsou zakotveny i přímo v rámcovém vzdělávacím programu.

4.1 Sebehodnocení kompetencí

Následující sebehodnocení týkající se právě klíčových kompetencí bylo vytvořeno na základě žákovských knížek ZŠ Tábořská pro rok 2006/2007. U mnou vytvořených hodnocení doporučuji, aby si žák vybarvil obličej v tabulce dle legendy určitou barvou (např. zelenou) a učitel pak vybarvil obličej v tabulce jinou barvou dle legendy (např. žlutou). V ideálním případě by se měli setkat. Nebo může hodnotit vybarvováním jen žák a učitel pouze slovně. Rozhodla jsem se vytvořit sudý počet možností, jelikož se tak žáci přikloní buď ke kladnější nebo k zápornější možnosti svého snažení, a musí se tedy rozhodnout ke které straně se jejich snažení kloní. Sebehodnotící archy kompetencí přikládám jako přílohu 22.

Legenda k vyplňování hodnotících archů z přílohy 22.

Vždy se mi daří.

Po další konzultaci s učitelem
či spolužákem se mi daří.

S mírnou dopomocí se mi daří.

Někdy se mi daří – někdy
potřebuji pomoc.

Po zopakování pravidel,
postupů...s učitelem
či spolužákem se mi daří.

Pod vedením učitele či
spolužáka se mi daří.

4.2 Hodnocení ve skupině

Další hodnocení je určeno pro skupinovou práci (příloha 23). První hodnocení je užito ve chvíli, kdy jsme pracovali skupinově a chceme, aby se pak každý člen vyjádřil ke skupinové práci sám. V rámci hodnocení se dotazujeme na jednotlivé funkce ve skupině.

Poslední hodnotící arch, který jsem vytvořila (příloha 24⁷), je určen pro společné hodnocení celé skupiny po společné práci. Je připojeno i místo pro podpisy všech členů skupiny, což naznačuje důležitost toho, aby se členové na jednotlivých označeních domluvili a připojili podpisy jako svůj souhlas.⁸

4.3 Sebehodnotící tabulka

Následující tabulka byla vytvořena jako možnost sebehodnocení pro 1. a 2. ročník případně i pro vyšší třídy, kde stačí pouze tři různé stupně hodnocení. Můžeme ho použít po jakékoliv práci. Tvrzení bychom měli psát v pozitivně a ne v negaci, aby nedocházelo k nejasnostem při řešení. Napíšeme tedy: Pracoval jsem rychlým tempem. Místo abychom napsali: Nepracoval jsem pomalým tempem.

⁷ Hodnotící arch pro činnost skupiny (Bennet, Dune, 1992 in Kasíková, 1997 str. 126)

⁸ Další hodnotící archy najdeme v KASÍKOVÁ, (1997) či v KOŠŤÁLOVÁ, MIKOVÁ, STANG (2008).

Legenda k vyplňování:

Daří se mi.

Občas se mi daří, občas nikoliv.

Nedaří se mi.

SEBEHODNOCENÍ

Tvrzení	HODNOCENÍ		
			
			
			
			
			
			
			
			
			
			

4. Závěr

*„Každý, s kým se v životě setkám,
mě v něčem předstihuje.*

Tak se od něho učím."

Ralph Waldo Emerson

Čím více jsem se zabývala tématem Výchova demokratického občana, tím jistější jsem si byla, že jde o komplexní a dlouhodobou práci. Nelze jen zrealizovat pár lekcí zaměřených na rozvíjení dovedností schopností či vědomostí směřujících k demokraticky smýšlejícímu člověku. Je to celá filozofie, dlouhodobá a velká myšlenka, ve které se dá pracovat s mnoha různými nástroji. Některé uvádím v mé práci: Práce s portfoliem, sebehodnocení a hodnocení, simulační hra. Ale i když by někdo zrealizoval všechny zmiňované činnosti a pracovní listy, nebude to stačit. Jde o každodenní přístup k žákům, ke kolegům i nadřízeným, jde o respektování jeden druhého, dát každému možnost se skutečně vyjádřit, ctít principy demokracie a nemyslím tím demokracie jako státu, ale samotnou myšlenku: Dát ostatním možnost vyjádřit se k tomu, co se kolem nich děje, dát jim možnost ovlivnit toto dění, právo na soukromí, osobní majetek, rovnost všech lidí, tolerance vůči ostatním, schopnost komunikovat, právo na svobodné vyznávání víry...to vše a mnohem více nám demokracie umožnila. Umožnila to nám, dospělým, ale i dětem. U každého se tyto zásady dají méně či více aplikovat, každý má kousek své svobody a mělo by se s ním podle toho zacházet. Na některých školách existuje již žákovský parlament. Ve chvíli, kdy tento parlament skutečně funguje a bere se skutečně v potaz názor žáků a s ohledem na něj se i jedná, považuji to za velký krok správným směrem.

Snažila jsem se vytvořit něco smysluplného, protože po mnohých změnách, ke kterým došlo s rámcovým vzdělávacím programem a samozřejmě školními vzdělávacími programy, si mnozí lidé nevěděli rady, nejsou připraveni a většinu to bohužel ani

nezajímá. Momentálně již existuje řada školení pro pedagogy, kteří jsou již mnoho let v praxi.

Vytvořila jsem pracovní listy, sepsala simulační hru, která je obměnou hry vymyšlenou lidmi v rámci projektu Politeia, přidala jsem hodnotící a sebehodnotící archy rozdělené podle jednotlivých kompetencí, se kterými mohou učitelé pracovat a zabývala jsem se i několika dalšími způsoby rozvoje dalších potřebných složek osobnosti. Avšak pracovní listy a metodiky k nim, byly jedinou věcí, kterou jsem s pomocí ostatních pedagogů měla možnost vyzkoušet. Neobsáhla jsem ve svých pracovních listech ani zdaleka všechna možná témata. Zvolila jsem několik základních témat postavených na pracovních listech z Projektu Politeia. A i na jejich základě by se dalo vytvořit ještě další množství pracovních listů a projektů pro první stupeň a různých aktivit souvisejících s naplňováním VDO.

POUŽITÉ ZDROJE

Literatura:

BOAL, A. *Theatre of the Oppressed*. London: Pluto Press, 1979.

COUFALOVÁ, J. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy*. Praha: Fortuna, 2006. ISBN 80-7168-958-0.

ČORNEJ, P. *Panovníci českých zemí*. IN: 234 českých osobností. Praha: Fragment, 2004. ISBN 80-253-0024-2.

DAVID, R. *Práva dítěte*. Olomouc: Olomouc, 1999. ISBN 80-7182-076-8.

DOSTÁLOVÁ, R. A KOL. *Výchova k občanství*. Praha: Svoboda, 1997. ISBN 80-205-0543-1.

DVOŘÁKOVÁ, M., STARÁ, J., DVOŘÁK, D.: *Prvouka. Příručka učitele pro 1. ročník základní školy*. Plzeň: Fraus, 2007. ISBN 978-80-7238-646-8.

DVOŘÁKOVÁ, M., STARÁ, J.: *Prvouka. Učebnice pro 1. ročník základní školy*. Plzeň: Fraus, 2007. ISBN 978-80-7238-645-1.

EYRE, L., EYRE, R. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-360-9.

FALTÝN, J. *Možnosti uplatnění Výchovy demokratického občana* IN: Svět průřezových témat. Praha: Raabe, 2006.

Gemini o. s. *Politeia. Výukové a metodické materiály k projektu*. Praha: Gemini o. s., 2007.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HUBÁČEK, J., JANDOVÁ, E., SVOBODOVÁ, J. *Čeština pro učitele*. Opava: Vademecum, 2002. ISBN 80-86041-30-1.

- Ilustrovaná encyklopedie A-I*. Praha: Encyklopedický dům, 1995. ISBN 80-901647-4-9.
ISBN 80-87000-02-1.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- KASÍKOVÁ, H. *Kooperativní učení a vyučování. Teoretické a praktické problémy*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0192-3.
- KASÍKOVÁ, H. *Kooperativní učení, kooperativní škola. Pedagogická praxe*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3.
- KASÍKOVÁ, H.: *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3.
- KJÆRGAARD, E., MARTINENIENE, R. *Pětkrát hurá demokracii*. Praha: Agentura Strom, 1997. ISBN 80-901954-5-8.
- KOŠTÁLOVÁ, H., MIKOVÁ, Š., STANG J. *Školní hodnocení žáků a studentů se zaměřením na slovní hodnocení*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-7367-314-7.
- KOVALIKOVÁ, S. *Integrovaná tématická výuka*. Kroměříž: Spirála, 1995. ISBN 80-901873-1-5.
- MACHKOVÁ, Eva. 2007. *Úvod do studia dramatické výchovy*. 2., upravené vyd. Praha : NIPOS. 198 s. ISBN 978-80-7068-207-4.
- MACHOVÁ, J. *Biologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-7184-867-0
- MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- MARUŠÁK, R., KRÁLOVÁ, O., RODRIGUEZOVÁ, V. *Dramatická výchova v kurikulu současné školy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-472-4.
- Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: Argo/Paseka, 1997. ISBN 80-7203-135-X/ISBN 80-7185-104-3.
- PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-070-7.

PROCHÁZKOVÁ, I., RAABOVÁ, E. *Výchova k občanství a demokracii*. Praha: TAU-RIS, 2001. ISBN 80-211-0407-4.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Tauris, 2005. ISBN 80-87000-02-1

SITNÁ, D. *Metody aktivního vyučování*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-246-1.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7

STARÁ, J. a kol. *Základy demokracie. Učebnice*. TRITON. Praha 2006.

Stará, J. *Výchova k demokratickému občanství*. IN: SPILKOVÁ, V. a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha: Portál, 2005. s. 225 – 243, ISBN 80-7178-942-9.

STARÁ, J. *Výchova k demokratickému občanství v primární škole*. Praha: Univerzita Karlova, 2004. ISBN 80-7290-162-1.

SÝSOVÁ, P., HAVLÍNOVÁ, A.: *Prvouka pro 1. Ročník. Zábavné procvičování doma i ve škole*. Brno: Didaktis, 2003. ISBN 978-80-86285-91-7.

TOMKOVÁ, A., KAŠOVÁ, J. DVOŘÁKOVÁ, M. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1.

VÁGNEROVÁ, M: *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-317-2.

VALENTA, J. *Metody techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1865-1.

ŽALOUDEK, K. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-209-0.

Elektronické zdroje:

Bílá kniha - národní program rozvoje vzdělávání v České republice [online]. 4. 12. 2002 [cit. 05. 03. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>>

MAZÁČOVÁ, N. *Index of /~www_kped/Mazacova* [online]. 11. 10. 2005 [cit. 02. 03. 2010]. Dostupné na WWW: <http://userweb.pedf.cuni.cz/~www_kped/akme.doc>.

MOTYČKA, Pavel. Metodický portál, Články: „Etická výchova“ [online]. 08. 01. 2009 [cit. 05. 03. 2010]. ISSN 1802-4785. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/2895/ETICKA-VYCHOVA.html>>.

O.S. Aisis. Metodický portál, Články: „Výchova demokratického občana – Paragraf 11/55“ příloha školní parlament (6. kapitola) [online]. 19. 11. 2008 [cit. 05. 03. 2010]. ISSN 1802-4785. Dostupné na WWW: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/2754/skolni_parlament_6_kapitola.pdf>

O.S. Gemini. *Politeia*. [online]. 2006 [cit. 02. 03. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.politei.cz/inspirace/zakovska-samosprava/>>.

O.S., Aisis. Metodický portál, Články: „Paragraf 11/55“ příloha Výchova demokratického občana [online]. 19. 11. 2008 [cit. 02. 03. 2010]. ISSN 1802-4785. Příloha k článku dostupnému na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/2753/PARAGRAF-1155.html>>.

PRAHA, VÚP. Metodický portál, Články: „Iniciativy ve vzdělávání - Politeia (Výchova demokratického občana)“ [online]. 18. 08. 2006 [cit. 02. 03. 2010]. ISSN 1802-4785. Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/785/INICIATIVY-VE-VZDELAVANI---POLITEIA-VYCHOVA-DEMOKRATICKÉHO-OBCANA.html>>.

VÁCLAVÍK, M. Metodický portál, Články: „Průřezové téma Výchova demokratického občana ve školní praxi“ [online]. 23. 11. 2008 [cit. 02. 03. 2010]. ISSN 1802-4785. Do-

stupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/2789/PRUREZOVE-TEMA-VYCHOVA-DEMOKRATICKÉHO-OBCANA-VE-SKOLNI-PRAXI.html>>.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1: Úvodní dotazník pro tvorbu pracovních listů

Dobrý den,

Jsem studentka pedagogické fakulty a připravuji se na psaní diplomové práce, jejíž hlavním cílem bude vytvoření materiálů, které by usnadnily práci učitelům s průřezovým tématem výchova demokratického občana na 1. st. ZŠ. Velmi by mi pomohly Vaše názory a zkušenosti a proto Vás prosím o vyplnění tohoto dotazníku.

1. Zakroužkujte, prosím, věkovou kategorii, do které patříte:

18 – 24

25 – 29

30 – 34

35 – 39

40 – 44

45 – 49

50 – 54

55 – 59

více

2. Kolik let již učíte? 25

3. Zakroužkujte, zda využíváte při práci s dětmi nějakým způsobem pracovní listy?

ANO

NE

Napište, proč jste se takto rozhodl/a: malý přehled o pochopení listů,

dětem varta pro mě, pracovní listy pro děti,
vždy si vytisknu pro rodiče (při radě na práci
na domácnosti)

4. Pokud používáte pracovní listy, zakroužkujte jak často:

velmi často

často

málokdy

skoro nikdy

5. Pokud pracujete s pracovními listy, zakroužkujte, zda používáte vlastní či již vytvořené např. v učebnicích.

vždy vlastní

spíše vlastní

je to vyrovnané

spíše vytvořené

vždy vytvořené

6. Jak by měly dle vašeho názoru vypadat pracovní listy pro žáky 1. st. ZŠ?

pro děti pracovní listy čtení, nebo písničky,
případně obrázky k vyprávění, obrázky pro samostatnou
vlastní tvorbu

7. Jak by měly dle vašeho názoru vypadat činnosti při práci s pracovními listy u žáků 1. st. ZŠ?

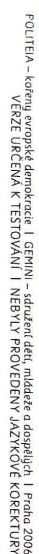
Pracují s nimi různě - společně s vyučitelkou, někdy, někdy,
 • děti pracují samostatně,
 • děti pracují kolektivně na společném úkolu

8. Pracujete nějakým způsobem s naplňováním průřezového tématu výchova demokratického občana? Pokud ano, jakým způsobem?

V každodenních situacích - vliv předmětů, respektování rozhodnutí, vliv činnosti, dle dnešních (1.-3. ročník), respektování práce a spolupráce dětí, vztahování k dětem - respektování práce, do malých dětí, dopřív.

Velice Vám děkuji za Váš čas a zkušenosti a přeji vám pěkný den,

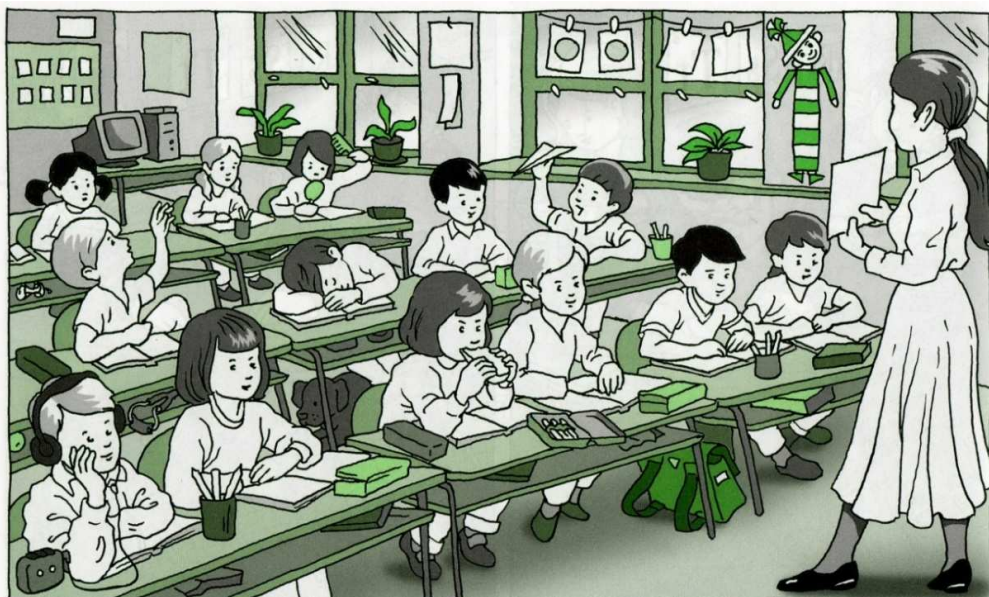
Anna Vyhnálková

PŘÍLOHA 3: pracovní list – Pravidla jsou důležitá

Pravidla jsou důležitá I

1. Při hodině

2. O přestávce

Chovají se všichni žáci na obrázku při vyučovací hodině správně? Zakroužkuj červeně místa na obrázku, kde je něco špatně. Proč se ti tyto věci nelíbí? Je na obrázku někdo, kdo se chová podle tebe správně? Jak jsi poznal, že se chová správně?

PŘÍLOHA 4: metodika – Pravidla jsou důležitá

Pravidla jsou důležitá I

Chovají se všichni žáci na obrázku při vyučovací hodině správně? Zakroužkuj červeně místa na obrázku, kde je něco špatně. Proč se ti tyto věci nelíbí? Je na obrázku někdo, kdo se chová podle tebe správně? Jak jsi poznal, že se chová správně?

Cíle:

- ✚ Žák uvede vlastní pravidla třídy.
- ✚ Žák vyjádří vlastními slovy důvod, proč je důležité mít pravidla.

Pomůcky:

- ✚ pracovní list
- ✚ velký arch papíru, fixy, vodové barvy + štětec na otisky, bílé papíry velikosti A5 na obrázky k pravidlům. Tabuli a křídly.
- ✚ psací potřeby

Klíčové kompetence:

- ✚ občanská
- ✚ komunikativní
- ✚ k řešení problému

Výstupy stanovené v RVP ZV:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

vede k pochopení významu řádu, pravidel a zákonů pro fungování společnosti

umožňuje participovat na rozhodnutích celku s vědomím vlastní odpovědnosti za tato rozhodnutí a s vědomím jejich důsledků

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- vychovává k úctě k zákonu

Činnosti:

1. Úvodní aktivita

- Na tabuli máme napsáno slovo: PRAVIDLA. Nějaký čtenář z řad dětí může slovo přečíst nebo ho přečteme my. *Víte, co to jsou pravidla? Máme nějaká pravidla u nás ve třídě? Potřebujeme je? Jak by to vypadalo bez pravidel?*
- *Až tlesknu, chovejte se jako byste se nemuseli řídit žádnými pravidly až do chvíle, kdy znova tlesknu a všichni se zase utišíme. Dávejte pozor, ať si neublížíte.*
- *Co se ve třídě dělo? Co se vám na tom líbilo? Co naopak ne?*

2. Práce s pracovním listem

- Pracovní list obsahuje dva obrázky. Jeden zachycuje pohled na žáky během hodiny a druhý na žáky během přestávky. Na obou obrázcích jsou věci a situace, které jsou v pořádku, ale zároveň také které nejsou v pořádku. (obrázky použity z: Sýsová, Havlíková 2003)
- Děti přečteme úkol pod obrázkem a ptáme se na jednotlivé otázky: *„Chovají se všichni žáci na obrázku při vyučovací hodině správně? Zakroužkuj červeně místa na obrázku, kde je něco špatně. Proč se ti tyto věci nelíbí? Je na obrázku někdo, kdo se chová podle tebe správně? Jak jsi poznal, že se chová správně“*

3. Dramatizace ve dvojicích

- Každá dvojice si vybere jednu věc z obrázku, kterou dělají žáci špatně a zahraje nám ji. Ostatní děti hádají, co to bylo. Následně zahrají scénku, jak to mají dělat žáci správně.
- *Jaké by šlo z této scénky odvodit pravidlo?* Učitel ho napíše na tabuli.

4. Sepsání našich pravidel

- Učitel čte pravidla napsaná na tabuli a diskutuje s dětmi o tom, která z nich jsou potřebná v naší třídě. Společně sepíšeme pravidla na velký arch papíru. *Chybí zde něco?*

- Děti si rozdělí mezi sebe pravidla, která jsme si napsali, a nakreslí k němu obrázek, který pak na arch dolepíme k jednotlivým pravidlům.

5. Ztvrzení pravidel

- Pravidla můžeme ztvrdit otiskem dlaně namočeným v barvě (popřípadě otiskem prstu na ruce nebo otiskem chodidla). Pravidla vyvěsíme ve třídě na viditelném místě.

Poznámky k hodnocení

- ! Je důležité formulovat pravidla kladně jako:

Hlásíme se o slovo. Mluví jenom jeden. X Nevykřikujeme.

Neshody řešíme klidně. X Nemlátíme se.

V pravidlech je potřeba zaznamenat chování, jaké má být. Ne jaké nemá být.

- ! Je důležité s pravidly dále pracovat a najít si alespoň každý týden chvíli na zhodnocení, kdo se jak pravidel držel či ne a proč. Postihy za nedodržení pravidel může navrhnout třída, ale je důležité tyto postihy usměrňovat tak, aby nebyly ponižující. Trest by měl být prospěšný pro celou třídu a měl by napravovat škodu, která vznikla nedodržením pravidla. (např. Vysbírám ve třídě všechny papírky, slepím rozbitou věc...) Při nedodržení pravidel mluvíme o důsledcích nedodržení (např. Někdo byl smutný, protože se mu jiný posmíval.) a následně o možnostech, jak tomu pro příště předejít.

- ! Pokud se stane, že nějaký žák opakovaně porušuje pravidlo či pravidla, sejdeme se s ním o samotě a promluvíme si. Pokusíme se žáka přimět, aby nám formuloval, proč je jeho chování špatné. Dáme mu jasně najevo, že nám takové chování vadí. Vyzveme žáka, aby se v následujících několika dnech soustředil na dodržování pravidla, které mu činí potíže. Žáka vyzveme, ale řekl, co by mu v jeho snaze pomohlo a necháme ho zopakovat, o co se bude v příštích dnech snažit. V tuto chvíli je pak velmi důležité zaznamenávat si průběžně chování žáka, obzvláště chvíle, za které ho můžeme pochválit. Vyhneme se tak ukvapeným závěrům na základě několika výraznějších incidentů. Po uplynulých několika dnech se s žákem sejdeme znova a promluvíme si o jeho chování v uplynulých dnech. Domluvíme se na dalším postupu.

(Dvořáková, Stará, Dvořák, 2007)

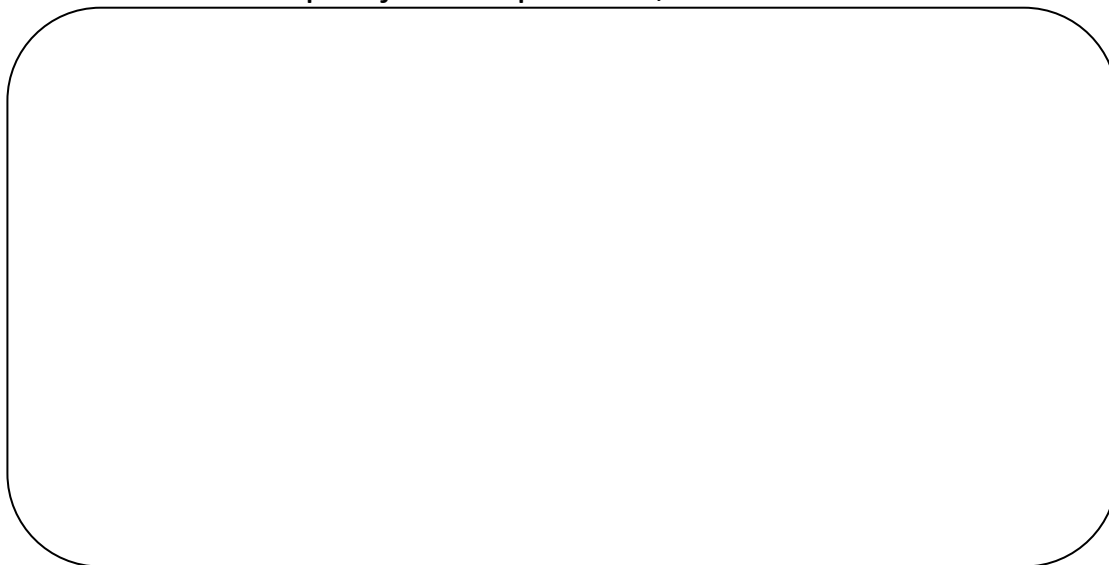
Literatura a internet:

DVOŘÁKOVÁ, M., STARÁ, J., DVOŘÁK, D.: *Prvouka. Příručka učitele pro 1. ročník základní školy*. Plzeň: Fraus, 2007. ISBN 978-80-7238-646-8

SÝSOVÁ, P., HAVLÍNOVÁ, A.: *Prvouka pro 1. Ročník. Zábavné procvičování doma i ve škole*. Brno: Didaktis, 2003. ISBN 978-80-86285-91-7

PŘÍLOHA 5: pracovní list – Pravidla jsou důležitá II**Pravidla jsou důležitá II**

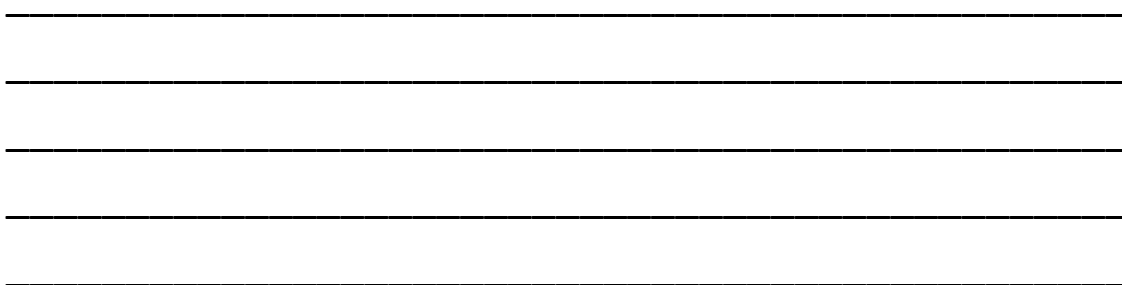
1. Nakresli alespoň jedno z pravidel, které máte ve třídě.

2. Tato pravidla se mi daří dodržovat:

3. Na dodržování těchto pravidel musím ještě pracovat:

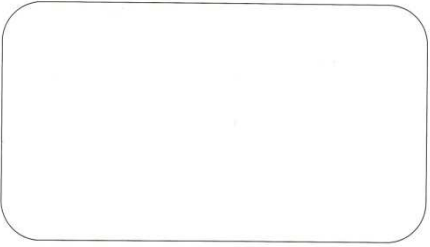
4. Kde se ještě musí lidé řídit pravidly? Myslíš, že je někdo, kdo se žádnými pravidly řídit nemusí?

PŘÍLOHA 6: metodika – Pravidla jsou důležitá II

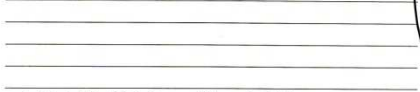
Pravidla jsou důležitá II

Pravidla jsou důležitá II

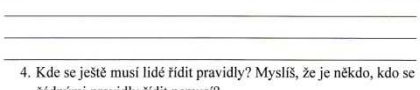
1. Nakresli alespoň jedno z pravidel, které máte ve třídě.

2. Tato pravidla se mi daří dodržovat:

3. Na dodržování těchto pravidel musím ještě pracovat:

4. Kde se ještě musí lidé řídit pravidly? Myslíš, že je někdo, kdo se žádnými pravidly řídit nemusí?

Cíle:

- Žák zhodnotí ze své strany dodržování pravidel třídy za krátké období.
- Žák uvede dva důvody, proč je důležité mít pravidla.

Pomůcky:

- pracovní list
- lepidlo, pastelky, psací potřeby
- neprůhledný sáček či krabici, ze které se budou lístky losovat
- prázdné lístečky na zapsání pravidel třídy
- prázdné papíry velikosti A3
- psací potřeby

Klíčové kompetence:

- komunikativní
- občanská
- sociální

 k řešení problému

Výstupy stanovené v RVP ZV:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

vede k pochopení významu řádu, pravidel a zákonů pro fungování společnosti

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- vychovává k úctě k zákonu

Činnosti:

1. Pracovní list – úkol č. 1

- Cvičení 2: „Nakresli alespoň jedno z pravidel, které máte ve třídě.“
- Po tomto úkolu se můžeme přesunout na koberec do komunitního kruhu. Všechny obrázky rozprostřeme na zem a ostatní si typují, který obrázek znázorňuje které pravidlo. Další otázky pro děti: „Máme ve třídě nějaká další pravidla? Jaká? Pravidla mohou žáci psát na připravené lístky a následně je doplníme o další, na která jsme případně zapomněli.“

2. Práce s třídními pravidly

- Na zem rozprostřeme lístečky s napsanými pravidly z předchozího úkolu. Na každém z nich je napsáno jedno z třídních pravidel. Úkolem bude zhodnotit, která pravidla dodržujeme a která ne. Každý sám za sebe. Každé dítě dostane jeden lísteček s usměvavým obličejem jako značku toho, že tato pravidla bez problémů dodržuje a jeden se zamračeným obličejem jako značku toho, že takto by se dalo dodržování ještě vylepšit. Viz příloha B.
- Každé dítě popořadě nejprve přiřadí první obličej k tomu pravidlu, které zvládá dobře a pak k tomu pravidlu, které se mu moc dodržovat nedaří. Ostatní se k tomu mohou vyjádřit, zda s tím souhlasí či nikoliv. Vyjádří se i učitel. Zatím nebudeme rozebírat, co by nám pomohlo při dodržování pravidel.

- U pravidel, která se často opakují, se nyní pozastavíme: *„Co by vám pomohlo, abyste dodržovali i pravidla, která se nám zatím dodržovat příliš nedaří?“*

3. Práce ve skupinách

- Děti se rozdělí do skupin podle toho, které pravidlo jim dělá problémy. Na papír velikosti A3 nadepíšou pravidlo a vymyslí alespoň tři věci, které by jim pomohli od ostatních nebo od učitele, aby pravidlo mohli lépe dodržovat. V každé skupině by měli být max. 3 žáci, tudíž když bude více žáků mít problémy s jedním pravidlem, rozdělíme je do více skupin.
- Následuje prezentace skupin. Ostatní komentují, co z jejich přání je realizovatelné a jak to udělat v jejich třídě. Potřebné informace můžeme dopsat ke třídním pravidlům, která máme ve třídě vyvěšená.

4. Pracovní list – úkol č. 2, 3, 4

- Zde si žáci sepíší to, čemu se během lekce věnovali a zamyslí se nad otázkou č. 4: *„Kde se ještě musí lidé řídit pravidly? Myslíš, že je někdo, kdo se žádnými pravidly řídit nemusí?“*
- Následuje ještě diskuse o odpovědích na otázku č. 4

5. Reflexe: Komunitní kruh

- *Daří se nám dodržovat pravidla, která jsme si stanovili? Co vám pomáhá dodržovat pravidla, která neporušujete (u kterých jste měli usměvavý obličej)? Proč musíme mít pravidla?*

Rozšiřující činnosti a hry:

- **Pro rychlíky:** Rychlejší žákům je možné dát pracovní list, který procvičuje orientaci v obrázku a pozornost viz. příloha A. Doporučuji jej nakopírovat na druhou stranu pracovního listu.
- **Sebehodnocení:** Pro další činnost je možné vytvořit list sebehodnocení, kam dopíšeme jednotlivá pravidla a obličeje. Pro tento list je možné využít přílohu C. Do sloupce s označením „pravidla“ vepíšeme naše třídní pravidla. Na další straně jsou vysvětlení jednotlivých obličejů. Na zadní stranu sebehodnocení opět žáci mohou každý sám

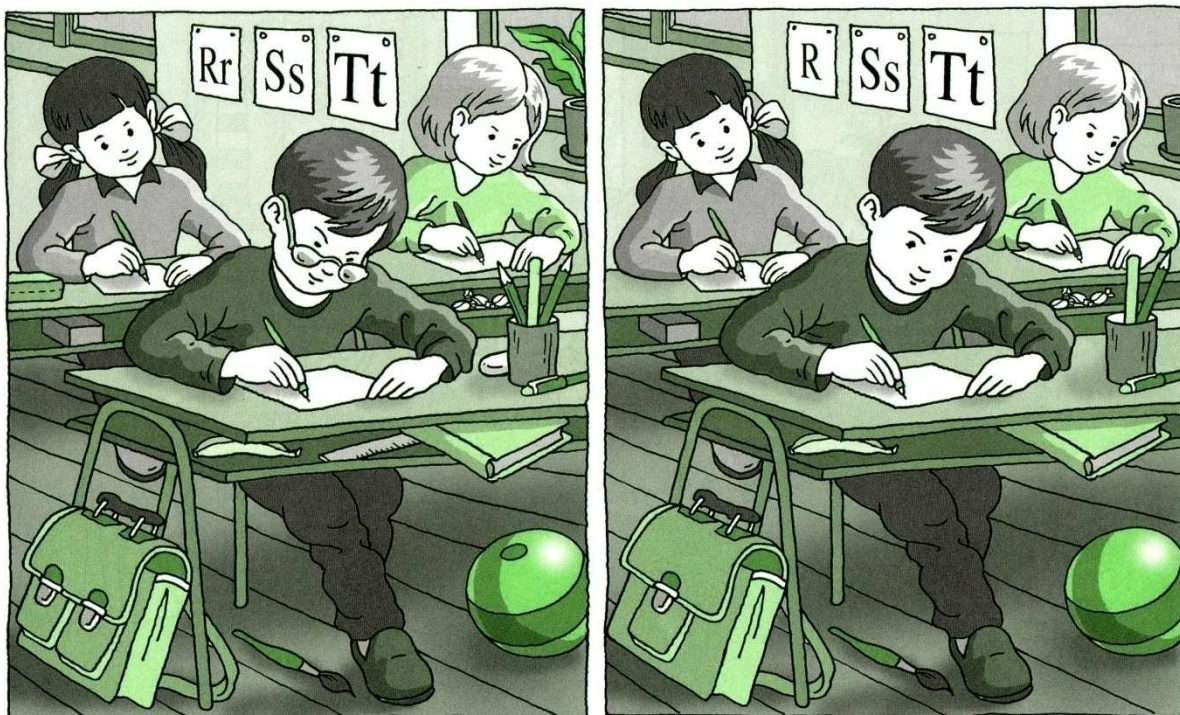
za sebe napsat alespoň dvě věci, které by jim pomohli, aby pravidlo dodržovali, anebo v čem konkrétně daná pravidla dodržují. Nebo mohou naopak napsat, co jim pomáhá, že pravidla s usměvavým obličejem dodržují.

- **Dramatizace ve dvojicích:** Každá dvojice si vytáhne jedno pravidlo, které je ve třídě a vymyslí si dvě krátké improvizované scénky na téma: Jak to vypadá, když toto pravidlo nedodržujeme a jak to vypadá, když ho dodržujeme. Ze scének budou ostatní děti ve třídě hádat, o jaké pravidlo šlo.

Literatura a internet:

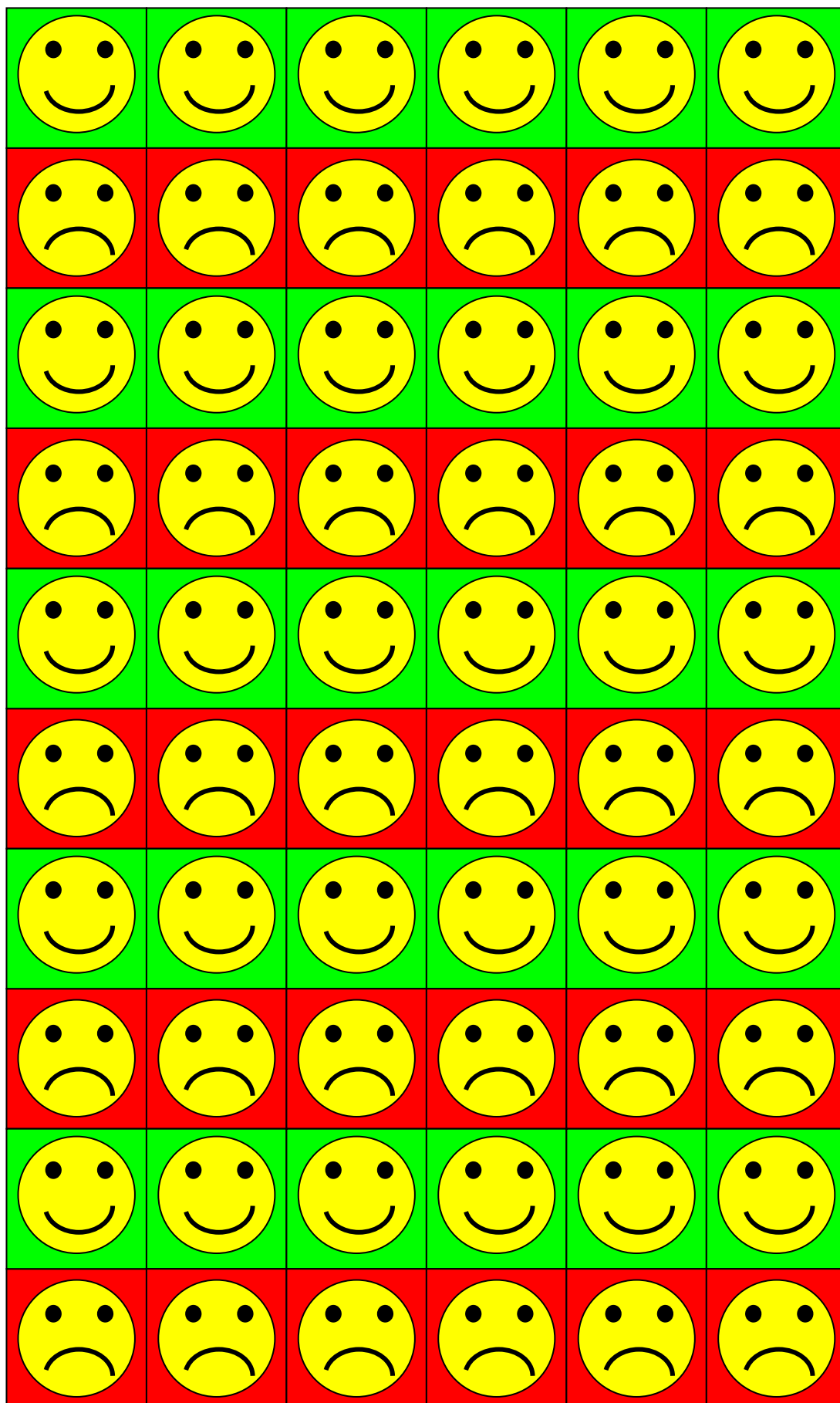
SÝSOVÁ, P., HAVLÍNOVÁ, A.: *Prvouka pro 1. Ročník. Zábavné procvičování doma i ve škole*. Brno: Didaktis, 2003. ISBN 978-80-86285-91-7

PŘÍLOHA 6: příloha A

Najdi deset rozdílů mezi obrázky a zakroužkuj je barevnou pastelkou.

PŘÍLOHA 6: příloha B

PŘÍLOHA 6: příloha C Pravidla jsou důležitá II SEBEHODNOCENÍ

PRAVIDLO	HODNOCENÍ		
			
			
			
			
			
			
			
			
			
			

Pravidlo se mi daří dodržovat.

Občas toto pravidlo poruším.

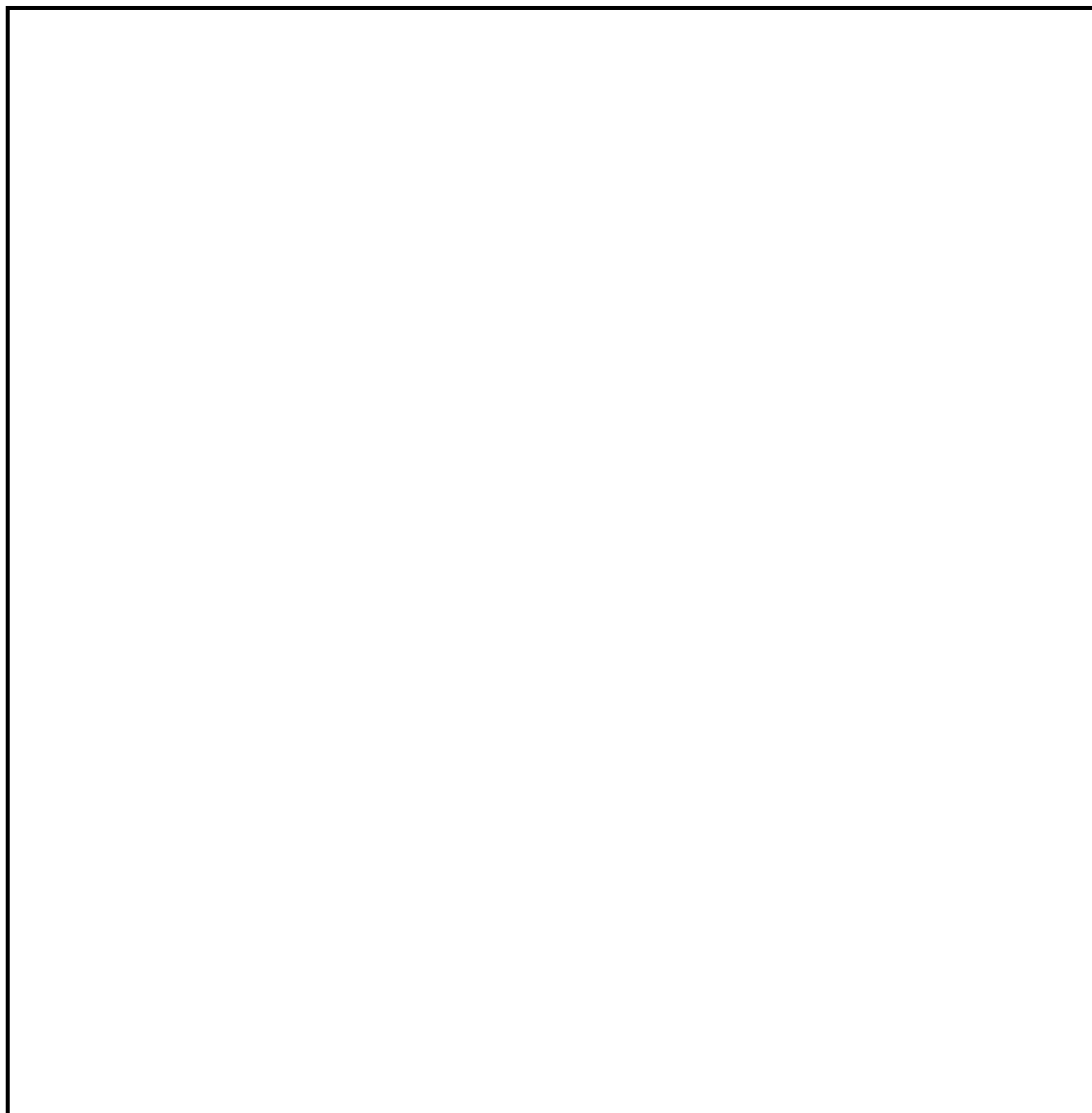
Toto pravidlo se mi příliš dodržovat nedaří.

Toto pravidlo bych měl/a dodržovat lépe

PŘÍLOHA 7: pracovní list – Co bychom chtěli zlepšit 1. a 2. ročník

Co bychom chtěli zlepšit? 1. – 2. ročník

1. Nakresli místnost, kde je vaše třída.

2. Líbí se ti, jak to u vás ve třídě vypadá? ANO NE

Proč? _____

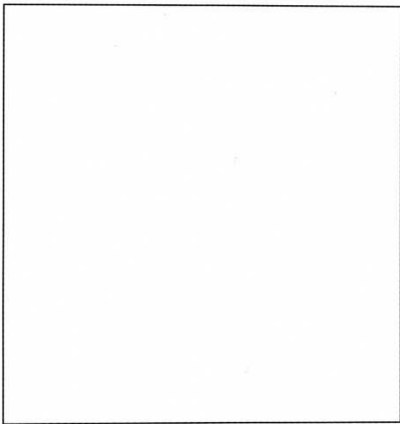
PŘÍLOHA 8: metodika – Co bychom chtěli zlepšit 1. a 2. ročník

Co bychom chtěli zlepšit?

Určeno především pro 1. a 2. ročník ZŠ.

Co bychom chtěli zlepšit?

1. Nakresli místnost, kde je vaše třída.

2. Líbí se ti, jak to u vás ve třídě vypadá? ANO NE

Proč? _____

Cíle:

- Žák zhodnotí momentální vybavení třídy (ve smyslu místnosti).
- Žák navrhne vylepšení třídy (ve smyslu místnosti).

Pomůcky:

- pracovní list
- lístky ANO, NE viz příloha D
- větší arch papíru alespoň A3 lépe A2 pro každou skupinu (na kreslení nové třídy)
- psací potřeby

Klíčové kompetence:

- komunikativní
- sociální
- občanská
- k řešení problému

Výstupy stanovené v RVP ZV:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- rozvíjí a podporuje komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační schopnosti a dovednosti

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- rozvíjí a podporuje schopnost zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů
- vede k asertivnímu jednání a ke schopnosti kompromisu

Činnosti:

1. Motivační či úvodní činnost, aktivita

- Děti chodí po třídě. Můžeme jim k tomu pustit i potichu hudbu. Potom chodí a ukazují na všechny věci, které ve třídě mají a říkají, na co právě ukazují např. židle, lavice, obraz, hřebík. Řekneme jim, aby se snažily ukázat na všechny věci, které ve třídě jsou.
- Děti přestanou ukazovat na věci a jen chodí. Vždy, když vypneme hudbu (nebo jim dáme jiný povel, který jim řekneme, když nemáme k dispozici hudbu), zastaví se a zavřou oči. Nyní říkáme předměty, na které mají se zavřenýma očima ukázat. Mají ukázat tím směrem, kterým si myslí, že předměty jsou. Např. Tabule, nástěnka, katedra, obrázek s květinami, berušky. Můžeme říkat i věci, které jsou ve třídě více než jen jednou. Jde o orientaci dětí a uvědomění si, co-že to vlastně ve třídě všechno mají.

2. Pracovní list

- Děti mají nakreslit a vybarvit svoji třídu. Někomu to potrvá déle, někdo bude rychlejší. Kdo bude rychlejší, může zkusit odpovědět na otázky pod obrázkem a napsat odpovědi.

3. Komunitní kruh

- V kruhu si zkusíme společně na otázky odpovídat. Kdo byl rychlejší, má odpovědi i napsané, ale to sloužilo hlavně jako zaměstnání rychlejších žáků. S dětmi můžeme odpovídat na otázky způsobem ANO – NE tak, že každé dostane dva lístečky. Jeden červený a druhý žlutý. Červený znamená NE a žlutý znamená ANO. Položí se otázka: „*Líbí se vám, jak to u nás ve třídě vypadá?*“ a děti pak dají do mističky svůj lísteček. Buď žlutý anebo červený, podle toho, co si myslí. Rozdělíme lístečky, aby bylo vidět, kolik jich je s „ANO“ a kolik s „NE“ (viz příloha A). Potom se můžeme ptát: „*Proč si myslíte, že je naše třída hezká? Proč si myslíte, že není?*“
- Další možné otázky: „*Máte doma něco, co vám tady ve třídě chybí? Proč? Je naše třída barevná? Je to dobře, že je/není barevná?*“

4. Práce ve skupinách „Naše nová třída“

- Děti by nyní měly vytvořit třídu takovou, jakou by si přály. Rozdělíme děti do skupin po čtyřech.
- Je dobré přidělit žákům jednotlivé role, jelikož když každý člen skupiny má svou vlastní roli, svůj soukromý úkol a při tom ještě pracuje na úkolu společném. Stmélí je to. Každý je nyní důležitou součástí skupiny a každý si to v tu chvíli uvědomuje.
- Příklady rolí:

Tišítel: Ručí za to, že skupina nebude příliš hlasitá, aby nerušila ostatní děti.

Měřič: Hlídá čas. Na práci mají děti samozřejmě jen určitý čas.

Koordinátor: Zařizuje, aby skupina byla v činnosti. Řídí aktivity, které v průběhu plnění úkolu konají.

Propagátor: Propaguje výsledek skupiny na venek.
- Žáci by měli společně vytvořit na papír svoji vysněnou třídu.

5. Představení výtvorů

- Poté by se měly všechny výkresy postavit vedle sebe a všichni by si je měli prohlédnout. A od každé skupiny by měl jejich propagátor stručně popsat, co je na obrázku jinak než ve skutečnosti a co stejně.

6. Skupinová práce

- **5 minut** – dvojice: Promluvte si ve dvojicích o tom, co vás nejvíc zaujalo, co vám připadalo jako dobrý nápad. Vyberte si z toho, co vás zaujalo každý jednu věc, která by se vám v naší třídě líbila.
- **5 minut** – čtveřice: Promluvte si o tom, které věci jste si vybrali a dohodněte se na dvou věcech za skupinu, které by se vám nejvíce líbily v naší třídě.
- **5 minut** – osmice: Promluvte si o tom, které věci jste si vybrali a dohodněte se na dvou věcech za skupinu, které by se vám nejvíce líbily v naší třídě.
- **5 minut** – Každá osmice představí ostatním svoje dva nápady.

7. Reflexe

- „Šly by některé nápady zrealizovat? Co bychom pro to museli všechno udělat? Líbila by se vám vaše třída po zrealizování nápadů víc?“
- „Jak se vám pracovalo ve skupině? Dařilo se tišitelům tišit skupinu? Dařilo se propagátorům představit dílo skupiny? Dařilo se měřičům hlídat čas? Dařilo se koordinátorům řídit všechny aktivity? Bylo to pro vás těžké/lehké?“ Vždy se nejprve vyjádří osoby, které ve skupině dělaly danou roli a pak se k nim mohou vyjadřovat ostatní.

Rozšiřující činnosti a hry:

- Na tuto činnost by šlo napojit **simulační hru**.
- Pokud chceme, nemusíme hodnotit na závěr skupinovou práci pouze slovně, ale můžeme využít hodnocení skupiny, které najdeme jako přílohu u metodiky „Co bychom chtěli zlepšit? Pro 3. – 5. ročník“.

Literatura a internet:

KASÍKOVÁ, H.: *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3

PŘÍLOHA 8: příloha D

ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
NE	NE	NE	NE	NE
NE	NE	NE	NE	NE
NE	NE	NE	NE	NE
NE	NE	NE	NE	NE

PŘÍLOHA 9: pracovní list – Co bychom chtěli zlepšit 3. - 5. ročník**Co bychom chtěli zlepšit?**

3. – 5. ročník

1. Napište pět věcí, které se vám na vaší třídě líbí.

2. Napište všechny věci, které byste ve vaší třídě chtěli udělat jinak anebo které vám tu chybí.

3. Vyberte z odpovědí (na otázku dvě) dvě věci, každou napište do obdélníku dole a obdélníky vystříhněte.

--	--

PŘÍLOHA 10: metodika – Co bychom chtěli zlepšit 3. - 5. Ročník

Co bychom chtěli zlepšit?

Určeno především pro 3. – 5. ročník ZŠ.

Co bychom chtěli zlepšit?
3. – 5. ročník

1. Napište pět věcí, které se vám na vaší třídě líbí.

2. Napište všechny věci, které byste ve vaší třídě chtěli udělat jinak anebo které vám tu chybí.

3. Vyberte z odpovědí (na otázku dvě) dvě věci, každou napište do obdélníku dole a obdélníky vystřihněte.

Cíle:

- Žák zhodnotí momentální vybavení třídy (ve smyslu místnosti).
- Žák navrhne vylepšení třídy (ve smyslu místnosti).

Pomůcky:

- pracovní list
- lístky ANO, NE viz příloha D
- větší arch papíru alespoň A3 lépe A2 pro každou skupinu (na kreslení nové třídy)
- psací potřeby

Klíčové kompetence:

- komunikativní
- sociální
- občanská
- k řešení problému

Výstupy stanovené v RVP ZV:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- rozvíjí a podporuje komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační schopnosti a dovednosti

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- rozvíjí a podporuje schopnost zaujetí vlastního stanoviska v pluralitě názorů
- vede k asertivnímu jednání a ke schopnosti kompromisu

Činnosti:

1. Motivační či úvodní činnost, aktivita

- Děti chodí po třídě. Můžeme jim k tomu pustit i potichu hudbu. Potom chodí a ukazují na všechny věci, které ve třídě mají a říkají, na co právě ukazují např. židle, lavice, obraz, hřebík. Řekneme jim, aby se snažily ukázat na všechny věci, které ve třídě jsou.
- Děti přestanou ukazovat na věci a jen chodí. Vždy, když vypneme hudbu (nebo jim dáme jiný povel, který jim řekneme, když nemáme k dispozici hudbu), zastaví se a zavřou oči. Nyní říkáme předměty, na které mají se zavřenýma očima ukázat. Mají ukázat tím směrem, kterým si myslí, že předměty jsou. Např. Tabule, nástěnka, katedra, obrázek s květinami, berušky. Můžeme říkat i věci, které jsou ve třídě více než jen jednou. Jde o orientaci dětí a uvědomění si, co-že to vlastně ve třídě všechno mají.

2. Pracovní list

- Žáci pracují samostatně, jelikož každý bude mít jiné tempo. Pracovní list má sloužit jako „brainstorming“ a tak nám vznikne na lístečkách mnoho nápadů, které nyní musíme společně rozčlenit.

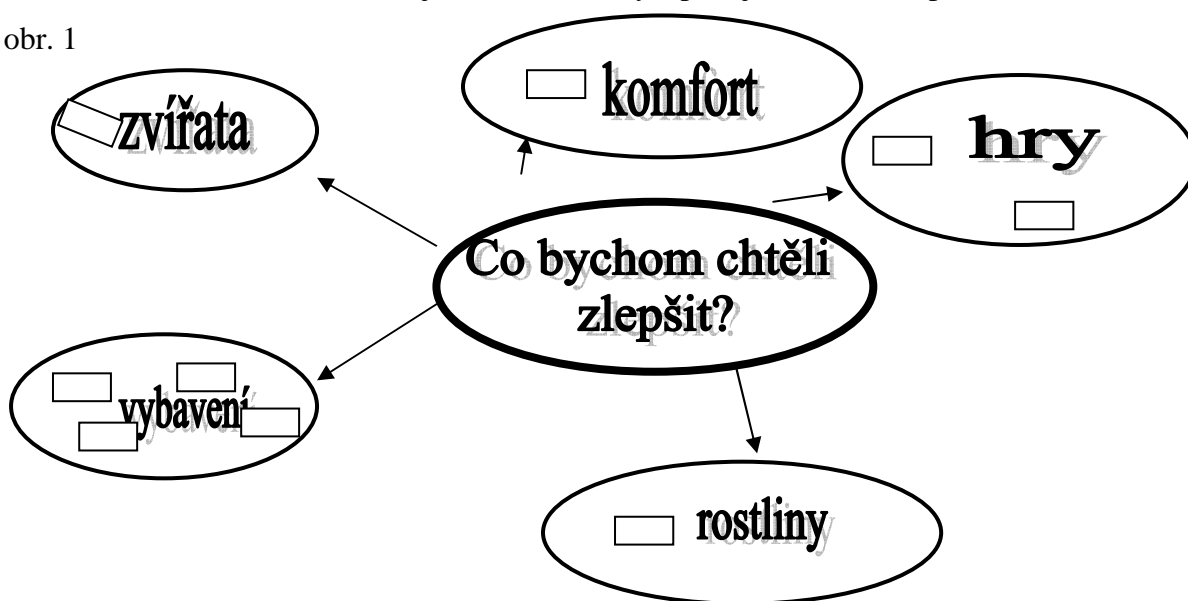
3. Myšlenková mapa

- a. Jestli jsou žáci zvyklí pracovat s myšlenkovou mapou, půjde práce pravděpodobně o hodně rychleji a i jiným způsobem. Vytáhneme

společně deset lístečků např. nový křeslo, knihovna, koberec, čaj o přestávce, fotbálek, květiny, nové lavice, hry, závěsy. Pro ně zkusíme vymyslet kategorie. Například: zvířata, vybavení, rostliny, hry, komfort. Zakreslíme tyto kategorie na papír a umístíme do nich (například pomocí lepenky) návrhy, které jsme již vytáhli (viz.obr.1).

- b. Dále si každý vezme z hromady jeden lísteček a umístí ho do kategorie, do které si myslí, že to patří. Pokud nebudeme lístečky moci zařadit, dááme je vedle do misky a poté je roztřídíme společně.

obr. 1

4. Práce ve skupinách „Naše nová třída“

- Žáci by nyní měli vytvořit třídu takovou, jakou by si přáli.
- Rozdělíme je do skupin po čtyřech.
- Je dobré přidělit žákům jednotlivé role, jelikož když každý člen skupiny má svou vlastní roli, svůj soukromý úkol a při tom ještě pracuje na úkolu společném. Stmelí je to. Každý je nyní důležitou součástí skupiny a každý si to v tu chvíli uvědomuje.
- Příklady rolí:

Tišítel: Ručí za to, že skupina nebude příliš hlasitá, aby nerušila ostatní děti.

Měřič: Hlídá čas. Na práci mají děti samozřejmě jen určitý čas.

Koordinátor: Zařizuje, aby skupina byla v činnosti. Řídí aktivity, které v průběhu plnění úkolu konají.

Propagátor: Propaguje výsledek skupiny na venek.

a. Žáci by měli společně vytvořit na papír svoji vysněnou třídu.

5. Představení výtvorů

- Poté by se měly všechny výkresy postavit vedle sebe a všichni by si je měli prohlédnout. A od každé skupiny by měl jejich propagátor stručně popsat, co je na obrázku jinak než ve skutečnosti a co stejně.

6. Skupinová práce

- **5 minut** – dvojice: Promluvte si ve dvojicích o tom, co vás nejvíc zaujalo, co vám připadalo jako dobrý nápad. Vyberte si z toho, co vás zaujalo každý jednu věc, která by se vám v naší třídě líbila.
- **5 minut** – čtveřice: Promluvte si o tom, které věci jste si vybrali a dohodněte se na dvou věcech za skupinu, které by se vám nejvíce líbily v naší třídě.
- **5 minut** – osmice: Promluvte si o tom, které věci jste si vybrali a dohodněte se na dvou věcech za skupinu, které by se vám nejvíce líbily v naší třídě.
- **5 minut** – Každá osmice představí ostatním svoje dva nápady.

7. Představení výtvorů

- Všechny výkresy položíme vedle sebe a všichni si je prohlédnou. Od každé skupiny stručně popíše jejich propagátor, co je na obrázku jinak, než ve skutečnosti a co stejně.

8. Skupinová práce

- Pokud se objevilo na výkresech něco nového, co se ostatním líbilo, můžeme to připsat do naší myšlenkové mapy.
- **5 minut** – dvojice: Promluvte si ve dvojicích o tom, co vás nejvíc zaujalo, co vám připadalo, jako dobrý nápad. Vyberte si z toho, co vás zaujalo každý jednu věc, která by se vám v naší třídě líbila.
- **5 minut** – čtveřice: Promluvte si o tom, které věci jste si vybrali a dohodněte se na dvou věcech za skupinu, které by se vám nejvíce líbily v naší třídě.
- **5 minut** – osmice: Promluvte si o tom, které věci jste si vybrali a dohodněte se na dvou věcech za skupinu, které by se vám nejvíce líbily v naší třídě.

- **5 minut** – Každá osmice představí ostatním svoje dva nápady.
- Můžeme úkol také pozměnit tak, že spojíme i osmice a nakonec se všichni budou muset shodnout na dvou nápadech. Opět záleží na míře vyspělosti skupiny ohledně komunikačních kompetencí a toleranci.

9. Vyhodnocení a reflexe

- „Šly by některé nápady zrealizovat? Co bychom pro to museli všechno udělat? Líbila by se vám vaše třída po zrealizování nápadů víc?“
- Všechny nápady se napíší na tabuli. Hlasujeme. Každý má jen jeden hlas. Jen jednou může zvednout ruku nebo jen jednou může udělat čárku na tabuli. Nebo můžeme provést tajné hlasování. Každý napíše na kus bílého papíru, který rozdáme my, aby byly všechny listy stejné, pro kterou z možností je a hodí to do misky.
- „Šly by některé nápady zrealizovat? Co bychom pro to museli všechno udělat? Líbila by se vám vaše třída po zrealizování nápadů víc?“
- Nyní buď hodnotíme dále slovně v komunitním kruhu: „*Jak se vám pracovalo ve skupině? Dařilo se tišitelům tišit skupinu? Dařilo se propagátorům představit dílo skupiny? Dařilo se měřičům hlídat čas? Dařilo se koordinátorům řídit všechny aktivity? Bylo pro vás těžké/lehké plnit svoje role ve skupině?*“ Vždy se nejprve vyjádří osoby, které ve skupině dělaly danou roli a pak se k nim mohou vyjadřovat ostatní.
- Nebo můžeme vyplnit hodnocení práce ve skupině Příloha E.

Rozšiřující činnosti a hry:

- Na tuto činnost by šlo napojit simulační hru.
- „Vysněnou třídu“ žáků si lze v kombinaci s výtvarnou výchovou či pracovní činností vytvořit například z papírových krabiček různých tvarů a dalších materiálů. (nápad od Mgr. Radky Pištorové, ZŠ Curie)

Literatura a internet:

KASÍKOVÁ, H.: *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-167-3

PŘÍLOHA 10: příloha E Hodnocení práce ve skupině

1. Jakým jedním slovem bys dnes popsal/a svoji skupinu?

2. Jakým jedním slovem by jsi popsal/a skupinu, se kterou bys dnes rád/a pracoval/a? _____

3. Zaškrtni:

a. Účastnil se dnes práce každý?

ano spíše ano spíše ne ne

b. Dařilo se tišiteli tišit skupinu?

ano spíše ano spíše ne ne

c. Dařilo se měřiči uhlídat čas?

ano spíše ano spíše ne ne

d. Dařilo se koordinátorovi řídit jednotlivé činnosti?

ano spíše ano spíše ne ne

e. Podařilo se propagátorovi představit kvalitně vaši práci?

ano spíše ano spíše ne ne

f. Naslouchali jste jeden druhému? Pokud ne, napiš proč?

ano ne

4. Jak by se dalo zařídit, aby ve skupině mluvil každý přibližně stejně?

Moje země

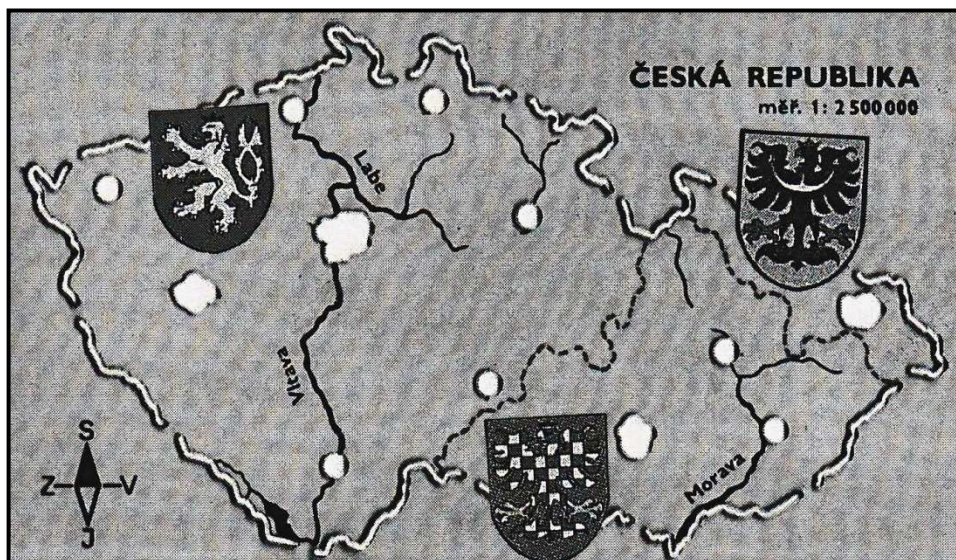
Naše země leží ve střední Evropě a skládá se ze tří historických zemí – z Čech, Moravy a Slezska. Hlavním městem naší země je Praha. Součástí Prahy je Pražský hrad, kde sídlí hlava našeho státu prezident republiky.

1.												
2.												
3.												
4.												
5.												

1. Jedna ze tří našich historických zemí.
2. Jak se nazývá hlava našeho státu?
3. Jedna ze tří našich historických zemí.
4. Součástí Prahy je _____ hrad.
5. Naše země leží ve střední _____.

Země, ve které žijí se jmenuje _____ nebo-li
Česká republika. (doplň tajenku)

2. Doplň do slepé mapy:
- a. naše tři historické země, které jsou součástí České republiky.
 - b. následující města: Praha, Brno, Opava

Činnosti:

1. Úvodní aktivita – křížovka v pracovním listě

- Děti necháme samostatně přijít na téma hodiny pomocí prvního cvičení v pracovním listě. Křížovku doplníme s pomocí žáků i na tabuli. Následně doplní tajenku do textu v dolní části listu. Pomocí otázek můžeme zopakovat, co se žáci dozvěděli: „*Jak se nazývá naše vlast? Jak se jmenuje hlavní město České republiky? Kdo je nejvyšším představitelem České republiky? Víte, jak se jmenuje náš současný prezident?*“

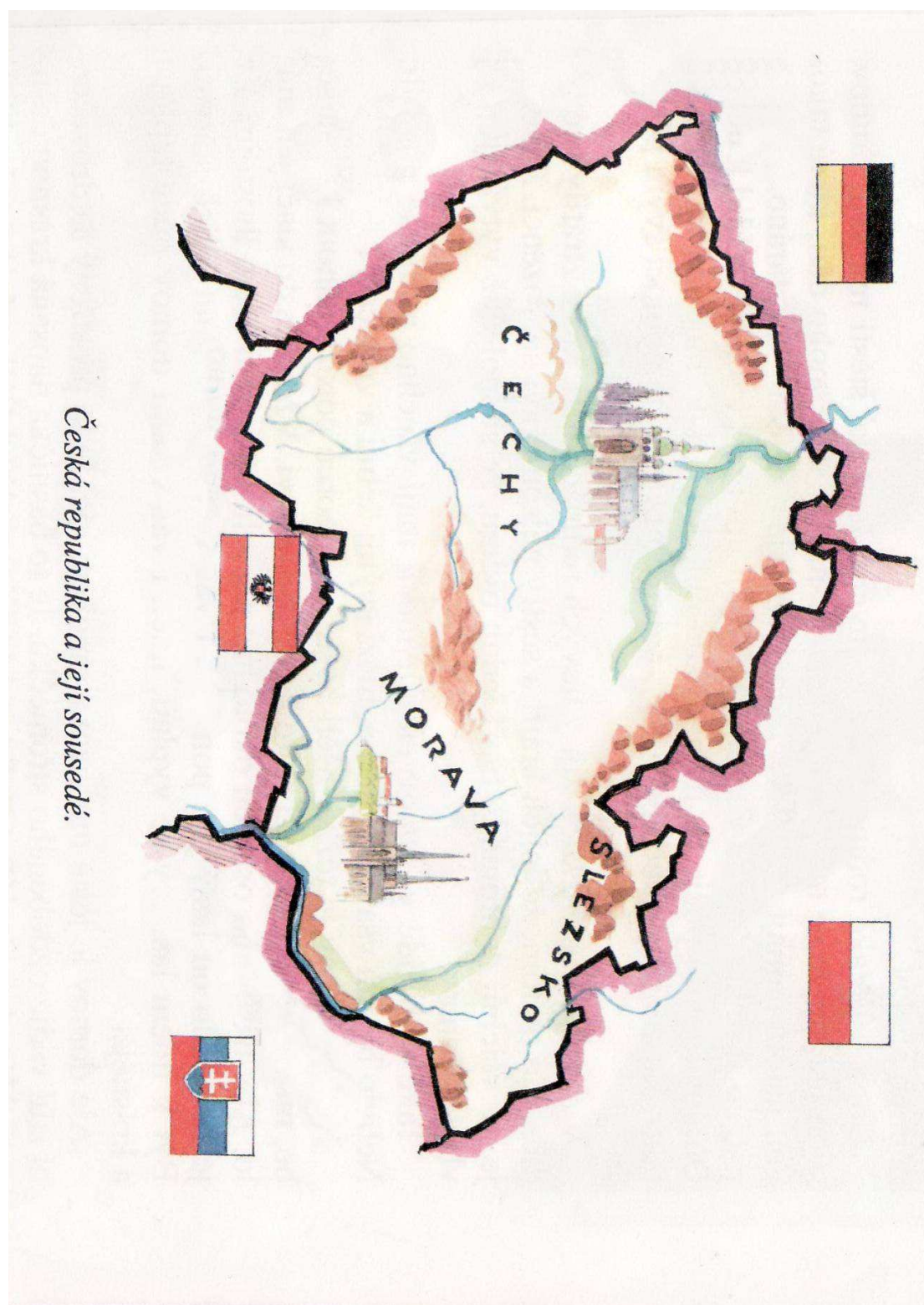
2. Práce s pracovním listem

- Na druhém úkolu budou žáci pracovat pomocí map, vyvěšených ve třídě (viz příloha F a G). Vzájemně si ve dvojicích pak porovnají svoje výsledky, zda jim souhlasí a v případě odlišných verzí ještě na mapách dohledají správná řešení.
- Pomocí otázek můžeme zopakovat, co se žáci dozvěděli: „*S kterými státy máme společnou hranici? Který z nich jsi navštívil? Víte, proč jste měli doplňovat zrovna tato tři města (Praha, Brno, Opava?) – Kdyby se Česká republika rozdělila na Čechy, Moravu a Slezsko pomocí hranic, pak právě tato tři města by se stala hlavními městy jednotlivých států. Které město by bylo hlavním městem Čech? Které Moravy? Které Slezska?*“

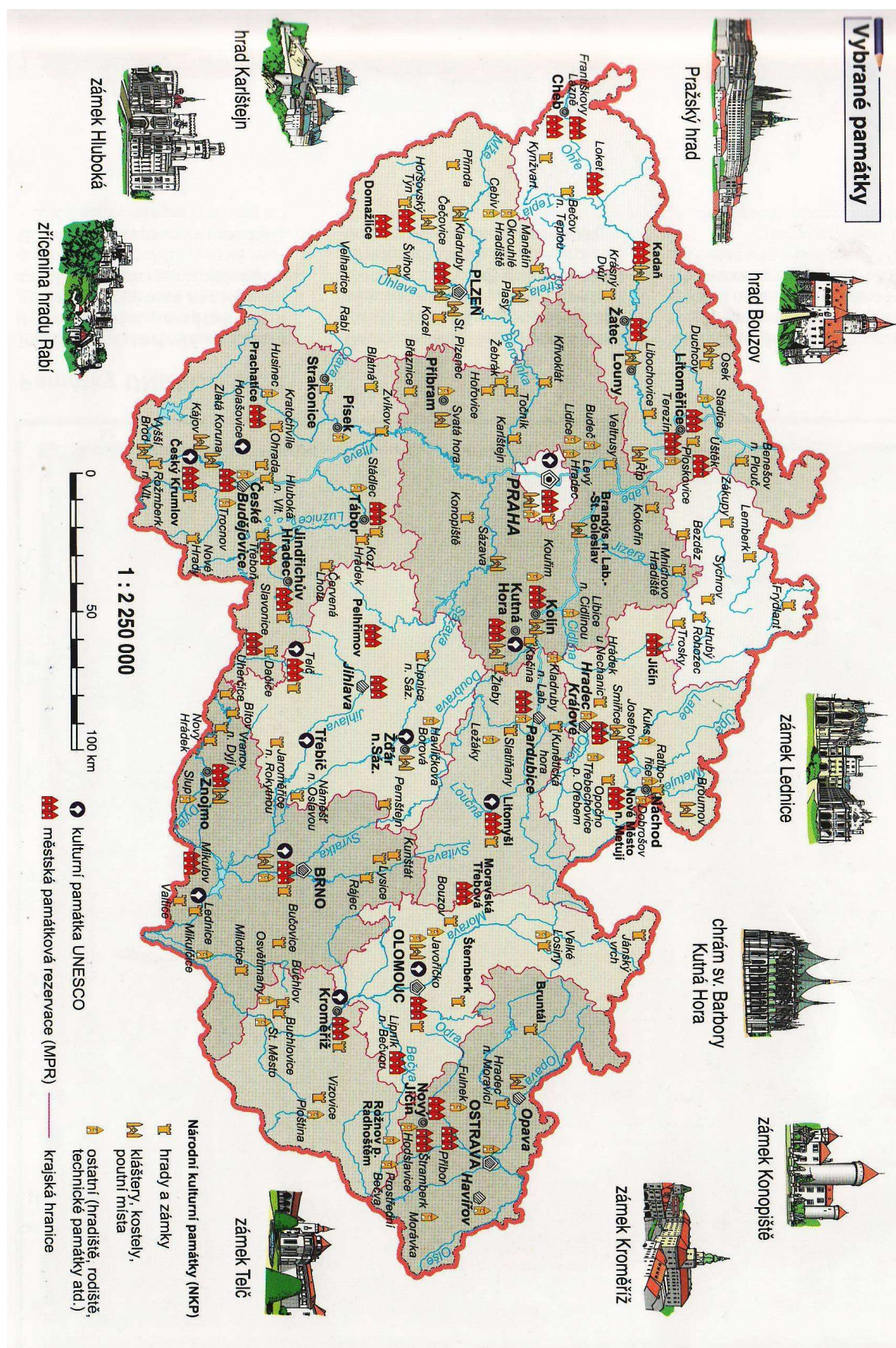
3. Hlasatel zpráv

- Nyní si žáci zahrají na hlasatele televizních zpráv, kde posluchačům poví něco o naší republice. Ve třídě jsou rozmístěné následující informace, žáci si je čtou a mohou si udělat poznámky, aby předali co nejvíce informací posluchačům.

PŘÍLOHA 12: příloha F

PŘÍLOHA 12: příloha G

PŘÍLOHA 13: pracovní list – S kým sousedí naše země

S kým sousedí naše země

1. Dopln podle mapy ve třídě státy, se kterými sousedíme.

2. Dopln tabulku podle informací v textu a podle mapy vyvěšené ve třídě doplň hlavní města.

oficiální název země	hlavní město	počet obyvatel	rozloha v km ²	jazyk	měna
	Praha				
			357 022,9		
				slovenština	
					zloty
		8 260 000			

Německo: Počet obyvatel Německa činil k roku 2006 přes 82 310 000. Úředním jazykem je němčina a rozlohou Německo dosahuje na 357 022,9 km². Platící měnou je Euro. Oficiální název je Spolková republika Německo. Vlajka Německa má tři pruhy (černý,, červený a tmavě žlutý).

Slovensko: Slovensko bývalo součástí naší republiky nazývané Československá republika. Nyní je Slovensko samostatné a jeho současnou měnou je Euro. K červenci 2007 činí počet obyvatel 5 396 168. Rozloha Slovenska byla spočítána na 48 845 km² a úředním jazykem je slovenština. Oficiální název Slovenska je Slovenská republika.

Česko: Počet obyvatel k 30. září 2007 činí 10 349 372 a současnou měnou je koruna. Rozloha České republiky, jak je oficiálně nazývána, je 78 886 km². Úředním jazykem je čeština.

Polsko: Rozloha Polska tvoří 312 685 km². Oficiální název je Polská republika. Úředním jazykem v Polsku je polština a počet obyvatel dosáhl v roce 2007 na číslo 38 513 000. Platící měnou v Polsku je zloty. Polská vlajka je bílo červená.

Rakousko: Počet obyvatel činí 8 260 000. Rakousko se rozprostírá v délce 575 km ve směru západ-východ a 294 km sever-jih. Celková rozloha Rakouska činí 83 871 km². Němčina je úřední a mateřský jazyk převážné většiny rakouského obyvatelstva. Současnou rakouskou měnou je Euro. Oficiální název Rakouska zní Republika Rakousko. Rakouská vlajka je tvořena dvěma červenými vodorovnými pruhy a jedním bílým.

3. Vybarvi vlajky jednotlivých zemí a přiřpiš k nim, které zemi patří. Informace hledej v předešlém textu.

černá
červená
tmavě žlutá

bílá
červená

červená
bílá
červená

PŘÍLOHA 14: metodika – S kým sousedí naše země

S kým sousedí naše země

S KÝM SOUSEDÍ NAŠE ZEMĚ

1. Doplň podle mapy ve třídě státy, se kterými sousedíme.

2. Doplň tabulku podle informací v textu a podle mapy vyvěšené ve třídě doplň hlavní města.

oficiální název země	hlavní město	počet obyvatel	rozloha v km ²	jazyk	měna
	Praha				
			357 022,9		
				slovenština	
					zloty
		8 260 000			

Německo: Počet obyvatel Německa činil k roku 2006 přes 82 310 000. Úředním jazykem je němčina a rozlohou Německo dosahuje na 357 022,9 km². Platící měnou je Euro. Oficiální název je Spolková republika Německo. Vlajka Německa má tři pruhy (černý, červený a tmavě žlutý).

Slovensko: Slovensko bývalo součástí naší republiky nazývané Československá republika. Nyní je Slovensko samostatné a jeho současnou měnou je Euro. K červenci 2007 činí počet obyvatel 5 396 168. Rozloha Slovenska byla spočítána na 48 845 km² a úředním jazykem je slovenština. Oficiální název Slovenska je Slovenská republika.

Česko: Počet obyvatel k 30. září 2007 činí 10 349 372 a současnou měnou je koruna. Rozloha České republiky, jak je oficiálně nazývána, je 78 886 km². Úředním jazykem je čeština.

Polsko: Rozloha Polska tvoří 312 685 km². Oficiální název je Polská republika. Úředním jazykem v Polsku je polština a počet obyvatel dosáhl v roce 2007 na číslo 38 513 000. Platící měnou v Polsku je zloty. Polská vlajka je bílo červená.

Rakousko: Počet obyvatel činí 8 260 000. Rakousko se rozprostírá v délce 575 km ve směru západ-východ a 294 km sever-jih. Celková rozloha Rakouska činí 83 871 km². Němčina je úřední a mateřský jazyk převážně většiny rakouského obyvatelstva. Současnou rakouskou měnou je Euro. Oficiální název Rakouska zní Republika Rakousko. Rakouská vlajka je tvořena dvěma červenými vodorovnými pruhy a jedním bílým.

3. Vybarvi vlajky jednotlivých zemí a připiš k nim, které zemi patří.
Informace hledej v předešlém textu.

černá
červená
tmavě žlutá

bílá
červená

červená
bílá
červená

Cíle:

- Žák vyjádří vlastními slovy základní informace o s námi sousedících zemích.

Pomůcky:

- pracovní list
- psací potřeby
- příloha J
- čisté papíry, barevné pastelky

Klíčové kompetence:

- občanská
- komunikativní
- k řešení problému

Výstupy stanovené v RVP ZV:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

rozvíjí a podporuje komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační schopnosti a dovednosti

Činnosti:**1. Brainstorming – sněhová koule**

- Každý žák napíše na svůj papír vše, co ho napadne k tématu: „Sousedé ČR“. Po jedné minutě každý žák papír zmuchlá do tvaru sněhové koule, odhodí ji někam ve třídě a najde si jinou kouli, kterou rozbalí, přečte a připíše k ní, co dalšího ho napadá. Kouli odhodí a udělá totéž ještě jednou. Každý vezme jednu kouli a přečte nahlas, co je na ni napsáno.

2. Práce s pracovním listem

- „Zkuste nyní doplnit tužkou některé údaje do mapy (úkol 1) či do tabulky (úkol 2).“ Následuje porovnání informací ve dvojicích.
- Doplňte chybějící informace pomocí mapy vyvěšené ve třídě a pomocí informací, které máte napsané na dalším pracovním listě (příloha J).

3. Plakát ve skupinách

- „Vytvořte reklamní plakát na některou s námi sousedící zemi.“

- Rozdělíme žáky do skupin po čtyřech.
- Je dobré přidělit žákům jednotlivé role, jelikož když každý člen skupiny má svou vlastní roli, svůj soukromý úkol a při tom ještě pracuje na úkolu společném, dojde k většímu stmelení skupiny. Každý je nyní důležitou součástí skupiny a každý si to v tu chvíli uvědomuje.
- Příklady rolí:

Tišítel: Ručí za to, že skupina nebude příliš hlasitá, aby nerušila ostatní děti.

Měřič: Hlídá čas. Na práci mají děti samozřejmě jen určitý čas.

Koordinátor: Zařizuje, aby skupina byla v činnosti. Řídí aktivity, které v průběhu plnění úkolu konají.

Propagátor: Propaguje výsledek skupiny na venek.

- Na kreslení by se měli podílet všichni. Každý by se měl nějakým způsobem zúčastnit, i kdyby měl vybarvovat předkreslené informace.

4. Reflexe

- „*Jak se vám pracovalo ve skupině? Dařilo se tišitelům tišit skupinu? Dařilo se propagátorům představit dílo skupiny? Dařilo se měřičům hlídat čas? Dařilo se koordinátorům řídit všechny aktivity? Bylo to pro vás těžké/lehké?*“ Vždy se nejprve vyjádří osoby, které ve skupině dělaly danou roli a pak se k nim mohou vyjadřovat ostatní.

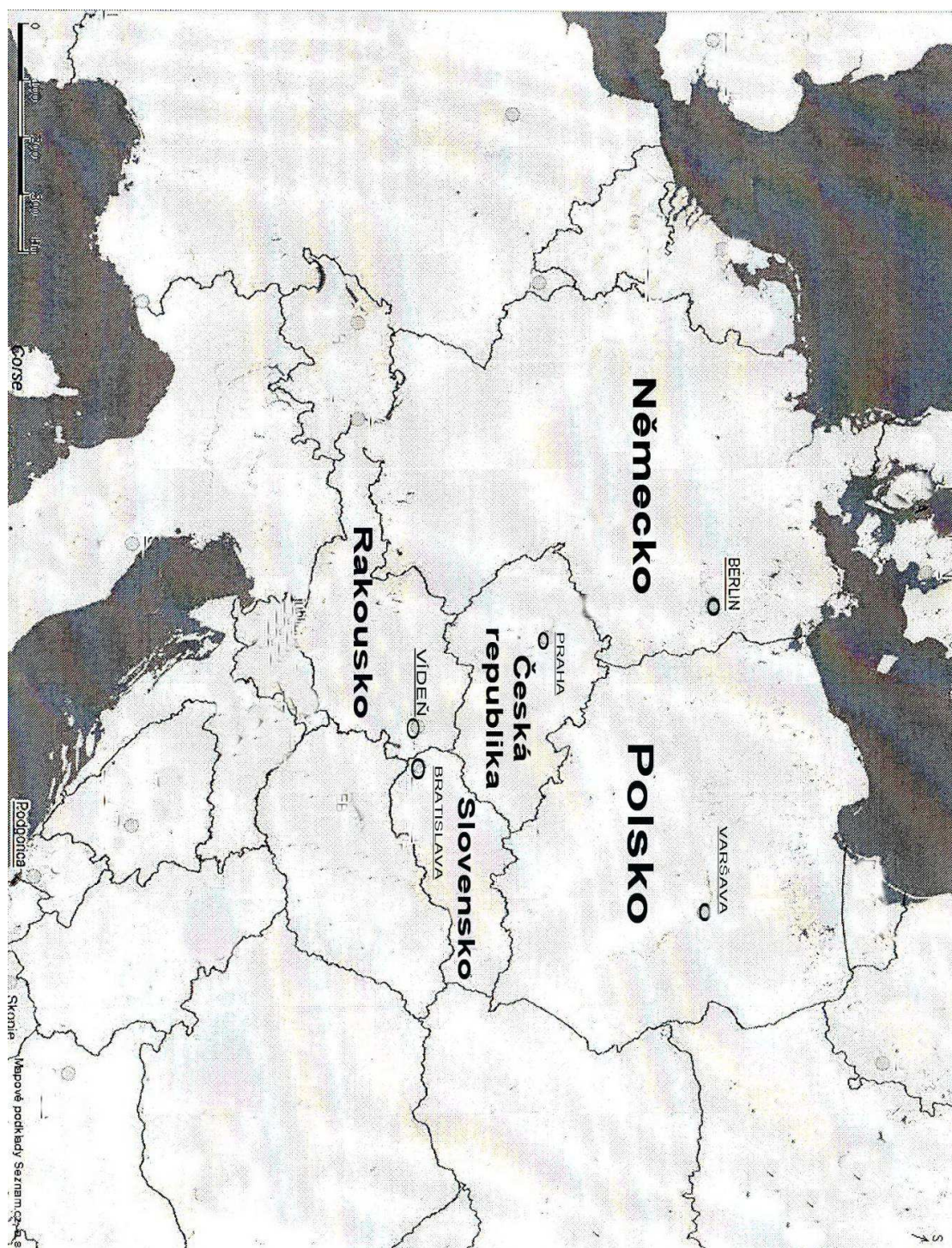
Rozšiřující činnosti a hry:

- Na závěr lze využít i některé ze sebehodnocení či hodnocení skupiny

Literatura a internet:

- KASÍKOVÁ, H.: *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha: Portál, 1997.
ISBN 80-7178-167-3

PŘÍLOHA 13: příloha J

PŘÍLOHA 15: pracovní list – Prezident

Prezident

Na Pražském hradě sídlí hlava našeho státu – **prezident republiky**. Proto také na Hradě vlaje jeho vlajka – *standarta prezidenta republiky*. Snímá se jen tehdy, když je prezident mimo republiku. V Praze sídlí také vláda a parlament. Prvním prezidentem České republiky se stal Václav Havel.

1. Co bys změnil, kdybys byl prezident?

Prezident republiky nás reprezentuje při setkávání se s jinými státníky z cizích zemí. Prezidentem republiky může být zvolen občan, který má právo volit a dosáhl věku 40 let. Volební období prezidenta republiky trvá 5 let a začíná dnem složení slibu do rukou předsedy Poslanecké sněmovny. Nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát za sebou

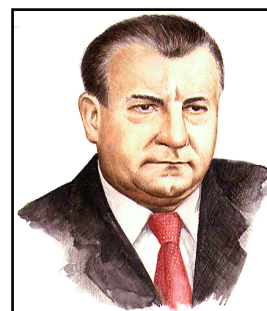
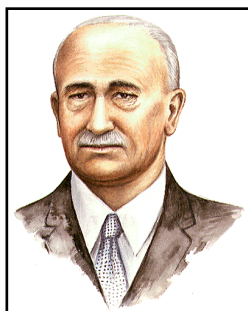
2. Co je napsáno na standartě prezidenta? _____

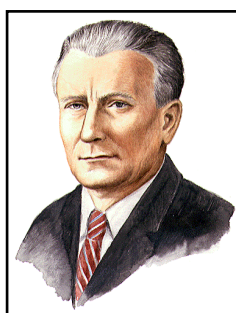
3. Zjisti, proč jsou vyšita na standartě zrovna tato slova?

4. Vybarvi správnými barvami obrázek prezidentské standarty.

5. Na obrázcích jsou podobizny prezidentů od vzniku Československa v roce 1918 až dodnes. Napiš pod správnou podobiznu:

- a) jméno prvního prezidenta Československa
- b) jméno prvního prezidenta České republiky
- c) jméno našeho současného prezidenta České republiky

PŘÍLOHA 16: metodika – Prezident

Prezident

Prezident

Na Pražském hradě sídlí hlava našeho státu – **prezident republiky**. Proto také na Hradě vlaje jeho vlajka – *standarta prezidenta republiky*. Snímá se jen tehdy, když je prezident mimo republiku. V Praze sídlí také vláda a parlament. Prvním prezidentem České republiky se stal Václav Havel.

1. Co bys změnil, kdybys byl prezident?

Prezident republiky nás reprezentuje při setkávání se s jinými státníky z cizích zemí. Prezidentem republiky může být zvolen občan, který má právo volit a dosáhl věku 40 let. Volební období prezidenta republiky trvá 5 let a začíná dnem složení slibu do rukou předsedy Poslanecké sněmovny. Nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát za sebou.

2. Co je napsáno na standartě prezidenta?

3. Zjistí, proč jsou vyšita na standartě zrovna tato slova?

4. Vybarvi správnými barvami obrázek prezidentské standarty.

5. Na obrázcích jsou podobizny prezidentů od vzniku Československa v roce 1918 až dodnes. Napiš pod správnou podobiznu:

a) jméno prvního prezidenta Československa
b) jméno prvního prezidenta České republiky
c) jméno našeho současného prezidenta České republiky

Cíle:

- ✚ Žák shrne vlastními slovy informace o tématu „prezident“.

Pomůcky:

- ✚ přílohy K, L
- ✚ pracovní list
- ✚ psací potřeby

Klíčové kompetence:

- ✚ komunikativní
- ✚ občanská

 k řešení problému

Výstupy stanovené v RVP ZV:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- rozvíjí a podporuje komunikativní, formulační, argumentační, dialogické a prezentační schopnosti a dovednosti
- vede k uvažování o problémech v širších souvislostech a ke kritickému myšlení

Činnosti:

1. Brainstorming V – CH – D

- Do tabulky z přílohy K. Začneme zapisovat formou individuálního brainstormingu do prvního sloupce tabulky V – CH – D. *„Zamyslete se nad tématem „prezident“ a vzpomeňte si, co všechno o tomto pojmu víte. Piště úplně všechno, co vás napadne, i věci o kterých si nejste jisti. Pracujte samostatně.“*

2. Párové sdílení informací V – CH – D

- Ve dvojicích si žáci předají informace a ty zajímavé si od spolužáka opíší do prvního sloupce, kam psali i svoje nápady. Měli by se nažít si navzájem objasnit místa, kde si nejsou jistí. Do druhého sloupce ve dvojicích vymyslí otázky, které by je o tématu zajímaly.

3. Skupinový brainstorming V – CH – D

- Na tabuli zapisujeme do velké tabulky, co nám žáci diktují, že je napadlo. Učitel se dřív, než zapíše nějakou myšlenku na tabuli jako „VÍM“, zeptá ostatních, zda s tím souhlasí. Pokud budou ve třídě rozpory, zapíšeme to jako otázku do druhého sloupce. V tuto chvíli může položit učitel i otázky, o kterých se žáci nezmiňovali, ale na které narazí během následujících aktivit.

4. Pracovní list – individuální práce

- Každý si má přečíst informace v prvním rámečku. Následují otázky: „*Kdo je to prezident? Jak poznáme, že je prezident mimo republiku?...*“
- Úkol č. 1
- Přečtení informací ve druhém rámečku: „*Bývají naši prezidenti hodně mladí, když nastoupí do svého úřadu? Jakto? Proč myslíte, že se vytvořilo pravidlo, že nikdo nesmí být zvolen dvakrát za sebou?*“

5. Pracovní list – párová práce

- Úkol č. 3 – 5. Vyvěsíme ve třídě několik barevných kopií standardy prezidenta (příloha L), podle které mají žáci plnit jednotlivé úkoly. Na některé si vystačí sami (úkol 4) a na ostatních úkolech budou pracovat ve dvojicích.

6. Reflexe: Návrat k tabulce V – CH – D

- Nyní si žáci zapíší do třetího sloupce tabulky, co se dozvěděli o tématu nového.
- Pokusí se odpovědět nyní na některou z otázek, které si položili před četbou textu a odpovědi si zapíší.
- Pod tabulku si napíše žáci jednu zásadní otázku, na kterou by skutečně rádi znali odpověď. Dále už je bude na nich, zda se ji pokusí někdy vyhledat.
- Po individuálním zapsání několik žáků přečte slovo od slova to, co si zapsali.

Rozšiřující činnosti a hry:

- Lze navázat činností např. pomocí projektové metody, zkoumající oblast toho, co žáci všechno musí udělat, aby sami mohli být prezidentem. Svoje výsledky zkoumání nakonec každý žák zapíše nebo nahraje na diktafon. Určitě bude zajímavé si za několik let tyto názory přečíst či poslechnout. (nápad od Radky Pištorové, ZŠ Curie)

Literatura a internet:

www.hrad.cz

Čornej, P. *Panovníci českých zemí*. IN: 234 českých osobností. Praha: Fragment, 2004. ISBN 80-253-0024-2

PŘÍLOHA 16: příloha K

PREZIDENT	
VÍM	CHCI VĚDĚT

	DOZVĚDĚL/A JSEM SE	
--	--------------------	--

**PŘÍ-
LOHA
16:
příloha
L**

Nejvyšším představitelem České republiky je prezident. Volí jej poslanci parlamentu. Prezident sídlí na Pražském hradě a jeho symbolem je standarta prezidenta republiky. Je na ní vyšito heslo PRAVDA VÍTĚZÍ, což bylo životní krédo prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.

PŘÍLOHA 17: Vyplněný ověřovací dotazník

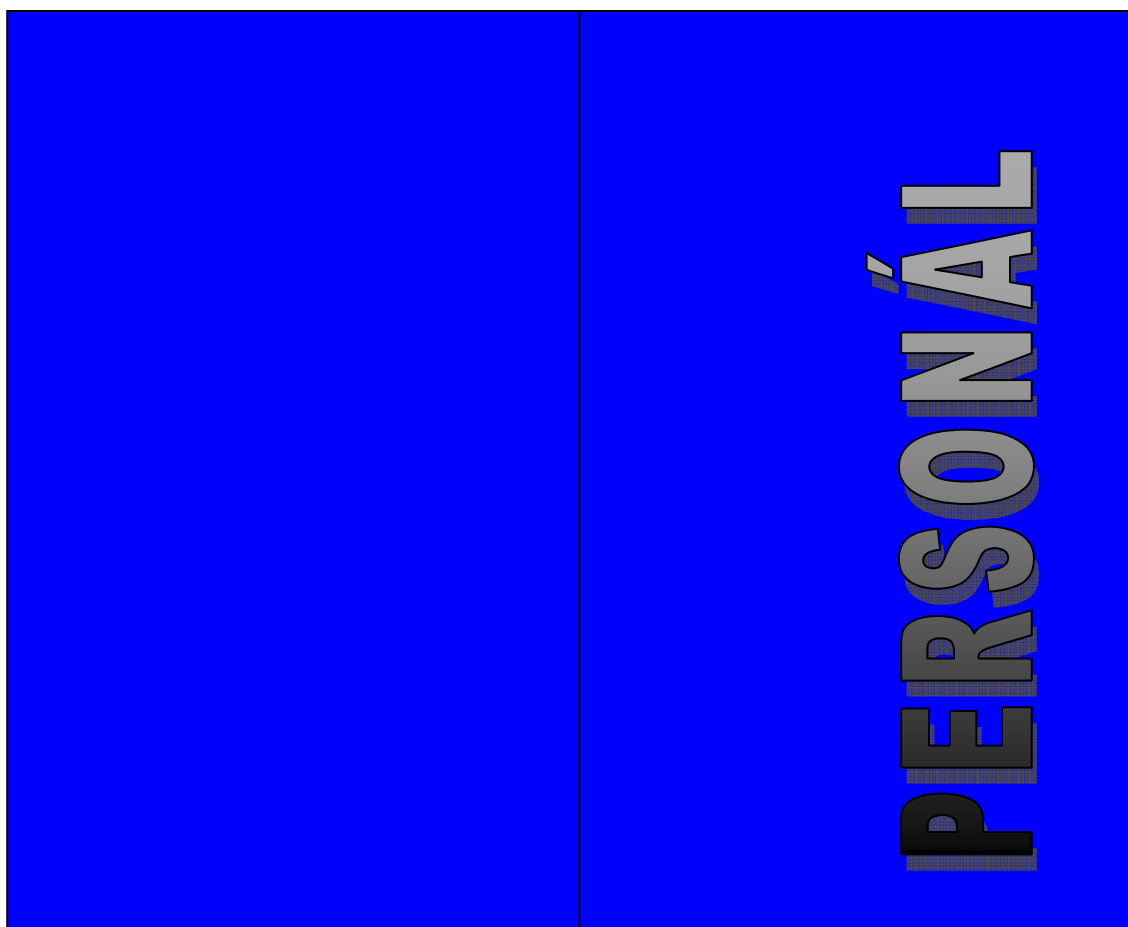
Dobrý den,

jsem studentka pedagogické fakulty a připravuji se na psaní diplomové práce, jejíž hlavním cílem bude vytvoření materiálů, které by usnadnily práci učitelům s průřezovým tématem výchova demokratického občana. Velmi by mi pomohly Vaše názory a zkušenosti a proto Vás prosím o prohlédnutí si pracovních listů a pročtení metodiky a o vyplnění tohoto dotazníku.

Které listy byste využili ve kterých ročnících?	1. ročník: Pravidla jsou důležitá I, Co bychom chtěli splnit I 2. ročník: Pravidla jsou důležitá I, II, Co bychom chtěli splnit I, II 3. ročník: Pravidla I, II, Co bychom chtěli splnit II, Moje píseň, 9 tým soustředí 4. ročník: Pravidla II, Co bychom chtěli splnit II, Moje píseň, 9 tým soustředí, Pravidla 5. ročník: Pravidla II, Co bychom chtěli splnit II, Moje píseň, 9 tým soustředí, Pravidla
Postupujete chronologicky, jak jdou listy za sebou?	ano
Seřadili byste listy jinak? Pokud ano, proč?	ne
Vyzkoušeli jste některé listy přímo s žáky? Pokud ano, které?	ano - Pravidla jsou důležitá I - Pravidla jsou důležitá II - Co bychom chtěli splnit (3.-5. ročník)
Jak byste s listy pracovali? Využili byste listy tak, jak jsou napsány, nebo byste si je přizpůsobili? A když ano, tak jakým způsobem?	Pracovní listy se mi líbí tak jak jsou. Použila bych je bez změny.
Využili byste metodiku k listům? Jak?	ano - jako inspiraci, jak s pracovními listy pracovat a hodnotit, a využít také některé možnosti, které nabízí

Jaké jsou slabé stránky pracovních listů?	u prac. listů moje paměť, a když rozumím naší paměti a President mi po grafické stránce radí nepřehledně po stránce - nemuseli by tam být
Jaké jsou slabé stránky metodiky?	metodiku radně
Jaké jsou silné stránky pracovních listů?	grafické provedení, přehlednost, rozumitelnost, raděné úkolů, nabízí různé možnosti použití, umožňují více způsobů odpovědi (nakresli, napíš), navrhněte práci s textem, vyhledání informací a různých zdrojů - knihy, internet, navrhněte a diskuzi
Jaké jsou silné stránky metodiky?	rozumitelnost, přehlednost, ucelenost, pochopné rozložení, návod - a pochopíte kterou přípravu na hodinu
Líbí se vám listy po grafické stránce?	ano - jsou přehledné, zajímavé u pracovních listů moje paměť a když rozumím naší paměti mi trošku radí nepřehledně po stránce stránce - nemuseli by tam být
V jakých předmětech je podle Vás možné listy neefektivněji využít?	Matika a příroda, Český jazyk, Etika
Jaká další témata pro samostatný list Vás napadají?	státní symboly
DALŠÍ NÁPADY A PŘIPOMÍNKY	

שאלון

PŘÍLOHA 19: simulační hra – označení role hráče

U _{ČITEL}	U _{ČITEL}	U _{ČITEL}	U _{ČITEL}	U _{ČITEL}
U _{ČITEL}	Ž _{ÁK}	Ž _{ÁK}	Ž _{ÁK}	Ž _{ÁK}
Ž _{ÁK}	Ž _{ÁK}	Ž _{ÁK}	Ž _{ÁK}	Ž _{ÁK}
Ž _{ÁK}	V _{EDENÍ} ŠKOLY	V _{EDENÍ} ŠKOLY	V _{EDENÍ} ŠKOLY	V _{EDENÍ} ŠKOLY
R _{ODIČE}	R _{ODIČE}	R _{ODIČE}	R _{ODIČE}	R _{ODIČE}
R _{ODIČE}	P _{ERSONÁL}	P _{ERSONÁL}	P _{ERSONÁL}	P _{ERSONÁL}

PŘÍLOHA 20: simulační hra –dohoda

Dohoda

Náš cíl je:

Dohoda je uzavřená mezi skupinou _____

a skupinou _____

Naše dohoda zní: _____

Podpisy členů obou skupin:

PŘÍLOHA 21: simulační hra – tabulka

	RODIČE	PERSONÁL	VEDENÍ ŠKOLY	UČITELÉ	ŽÁCI
RODIČE					
PERSONÁL					
VEDENÍ ŠKOLY					
UČITELÉ					
ŽÁCI					

PŘÍLOHA 22: sebehodnocení – kompetence

Kompetence k učení	HODNOCENÍ					
Vypracovávám domácí úkoly.						
Mám připravené všechny pomůcky na vyučování.						
Dělám dobrovolné domácí úkoly.						
Průběžně se učím.						
Plánuji si učení a přípravu na vyučování						
Vyhledávám informace z různých zdrojů.						
Vyberu podstatné.						
Třídím informace.						
Předám informace.						
Využívám informace pro další učení.						

SEBEHODNOCENÍ

Kompetence komunikační	HODNOCENÍ					
Vyslechnu názor druhého.						
Nechám druhého domluvit.						
Projevují zájem a kladu otázky.						
Mluvím věcně, neodbíhám od tématu.						
Zformuluji myšlenku (co říkám, má hlavu a patu).						
Hovořím nahlas, zřetelně a srozumitelně.						

SEBEHODNOCENÍ

Komptence sociální a personální	HODNOCENÍ					
Říkám své nápady.						
Sám se ujmu práce.						
Přijmu roli.						
Pomáhám ostatním.						
Pracuji na zadaném úkolu.						
Podílím se na vytváření pravidel.						
Respektuji dohodnutá pra- vidla.						
Pomáhám ostatním dodr- žovat pravidla.						

PŘÍLOHA 23: hodnocení práce ve skupině

Hodnocení práce ve skupině

5. Jakým jedním slovem bys dnes popsal/a svoji skupinu?

6. Jakým jedním slovem by jsi popsal/a skupinu, se kterou bys dnes rád/a pracoval/a? _____

7. Zaškrtni:

a. Účastnil se dnes práce každý?

ano spíše ano spíše ne ne

b. Dařilo se tišiteli tišit skupinu?

ano spíše ano spíše ne ne

c. Dařilo se měřiči uhlídat čas?

ano spíše ano spíše ne ne

d. Dařilo se koordinátorovi řídit jednotlivé činnosti?

ano spíše ano spíše ne ne

e. Podařilo se propagátorovi představit kvalitně vaši práci?

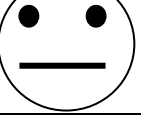

ano spíše ano spíše ne ne

f. Naslouchali jste jeden druhému? Pokud ne, napiš proč?

ano ne

8. Jak by se dalo zařídit, aby ve skupině mluvil každý přibližně stejně?

PŘÍLOHA 24: společné hodnocení

Arch pro společné hodnocení			
	vždy	někdy	nikdy
1. Ověřili jsme si, že každý rozumí tomu, co jsme dělali.			
2. Odpověděli jsme na všechny otázky, které byly položeny.			
3. Dali jsme vysvětlení, kdykoli jsme mohli.			
4. Kladli jsme konkrétní otázky k tomu, čemu jsme nerozuměli.			
5. Každému, kdo měl obtíže, byla poskytnuta pomoc.			
6. Používali jsme parafrázování, abychom si byli jisti, že jsme porozuměli.			
Podpisy všech členů skupiny:			